

Sławomir Kordaczuk

Spod znaku orła

ARMIA KRAJOWA

Sławomir Kordaczuk

Spod znaku orła **ARMIA KRAJOWA**

Kr. Jeremu Cegonowi

połączam

wrażeń

mojego

z udziałem

rodzinnego

S. Kordaczuk

19.05.1996.

historii

Podlasia

Sławomir Kordaczuk

Spod znaku orła

ARMIA KRAJOWA

Katalog
drugiej z cyklu
wystawy
o dziejach oręża
i walk o wolność
na Podlasiu

Muzeum Okręgowe
Siedlce 1996

Projekt graficzny: Piotr Wagner & Mirosław Zdrodowski

Redakcja techniczna: Piotr Wagner

Przygotowanie tekstu do składu: Alicja Leszczyńska

Fot. Czesława Dylewicza repr. Andrzej Dmowski,
Władysława Łukasiuka repr. J. W. Nowosielski,
Bronisława Misińskiego CAW neg. 3399.

Pozostałe zdjęcia i reprodukcje
bez podanego autorstwa wykonał Arkadiusz Ścichocki.

Rysunki: Sławomir Kordaczuk

REGIONALIA © Copyright by Sławomir Kordaczuk

ISBN 83-905264-9-2

100317
943.8.082.21:061.4

~~IV F.5~~
A/2

Wydawca:

Muzeum Okręgowe w Siedlcach
08-110 Siedlce, ul. Piłsudskiego 1
tel. (025) 24224 sekretariat, 27470, 27479 centrala

A/2: Podlaskie

Skład i łamanie:

Piotr Wagner, A.W. INDICA, Warszawa, tel. 378801
Mirosław Zdrodowski, MOYA, Siedlce, tel. 37968

IV F.5 : IC : XID
Ak Siedl.

Miejska Biblioteka Publiczna
Biała Podlaska

Naświetlenie:

SOFT Design, Warszawa, tel. (022) 370565

Druk:

PW-P SPRINT, Siedlce, tel. 447378

SPIS TREŚCI

Wstęp	
Katalog wystawy	11
Oddział Partyzancki 34 pp AK „Zenona”	11
Uzbrojenie i wyposażenie Armii Krajowej	
Powstanie Warszawskie	23
Akcja „Burza” i wyzwolenie Siedlec	29
Plakaty okupacyjne	33
Dokumenty	36
Banknoty	39
Rozmaitości	44
Odznaczenia	49
Orły	55
Po wojnie	61
Łagry	67
Szczątki broni „V” na Podlasiu	73
Siedlecki Obwód Armii Krajowej „Sowa”, „Jesion”	105
Siedlce	105
Kierownictwo Dywersji (Kedyw)	108
Ośrodek II	109
Ośrodek III	110
Ośrodek IV	110
Ośrodek VI	112
Ośrodek VII	112
Ośrodek IX	113
Obwód Armii Krajowej Mińsk Mazowiecki	114
Obwód Armii Krajowej Sokołów Podlaski	115
Obwód Armii Krajowej Węgrów	117
Działalność dokumentacyjna	118
Armia Krajowa w operacji „V”	122
Akcja „Burza”	125
Inspektorat Rejonowy Radzyń Podlaski	126
Obwód Armii Krajowej Łuków	128
Oddział Partyzancki 34 pp 9 DP AK	129

Obwód Bielsk Podlaski	135
Uczestnicy Powstania Warszawskiego	136
Jerzy Garbaczewski, Bronisław Misiński „Wir”	137
Janusz Grudzień, Czesław Dylewicz „Krukowski”	138
Janusz Wiktor Nowosielski, Władysław Łukasiuk „Młot” ...	141
Literatura	145

WSTĘP

Mają Państwo w rękach katalog wystawy „ARMIA KRAJOWA” z cyklu lekcji historii dla szkół pod wspólnym tytułem „SPOD ZNAKU ORŁA” czynnej w Muzeum Okręgowym w Siedlcach od 20.08.94 do 30.07.95 r. Zorganizowanie jej było możliwe dzięki uprzejmości szefów kilku instytucji i nauczycieli szkół: Muzeum 7 Pułku Ułanów Lubelskich w Mińsku Mazowieckim, Muzeum Ziemi Sadowieńskiej, Muzeum Regionalnego w Łukowie, Muzeum Zbrojowni na Zamku w Liwie, Izby Pamięci OP 34 pp 9 DP AK „Zenona” (w trakcie trwania wystawy przeniesionej z Liceum Ogólnokształcącego im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego do 9 Podlaskiej Brygady Zmechanizowanej), Izby Pamiątek Siennickich Szkół Pedagogicznych, Towarzystwa Przyjaciół Siemiatycz, Archiwum Państwowego w Siedlcach, Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Prusa w Siedlcach, Liceum Ogólnokształcącego i Szkoły Podstawowej Nr 2 w Łosicach, Szkół Podstawowych w Sarnakach i Niemojkach. Ale przede wszystkim pasjonaci, miłośnicy historii stron rodzinnych, osoby przechowujące dokumenty dawnych czasów i pamiątki rodzinne oraz kolekcjonerzy głównie z terenu województwa siedleckiego są współautorami tej wystawy:

Jerzy ANULEWICZ	Bogusław MITURA
Juliusz BAKIERA	ks. Marian A. MYRCHA
Włodzimierz BIEGUŃSKI	Tadeusz NIEDZIAŁEK
Józef BORUTA	Janusz W. NOWOSIELSKI
Paweł CHODOWSKI	Marian NOWOSIELSKI
Zbigniew CHYBOWSKI	Piotr NOWICKI
Stanisław CZAJKA	Mieczysław OBREPALSKI
Alina FEDOROWICZ	Radosław OKNIŃSKI
Eugeniusz GAWINKOWSKI	Wiesław ORZYŁOWSKI
Jerzy GARBACZEWSKI	Marian PATOLETA
Tadeusz GŁASEK	Wacław PIEKARSKI
Zygmunt GOŁAWSKI	Roman POSTEK
Jarosław GOŁĘBIEWSKI	Szczepan RACZYŃSKI
Maria i Tadeusz GROCHOWSCY	Krystyna RUDNICKA
Władysław GRUSZECKI	Helena SKIBNIEWSKA
Rafał HARKE	Wiesław ŚLUPCZYŃSKI
Witold JARMOCH	Krzysztof SOBIESZCZAK
Janusz JASIENOWSKI	Tadeusz SOBIESZCZAK
Stefan KALICKI	Mieczysław SOKOLIK
ks. Stanisław KARWOWSKI	Tadeusz SOSNOWSKI
Sławomir KOSIŃSKI	Krzysztof SZCZUPIORSKI
	Bożena SZYMAŃSKA

Stanisław KOWALCZYK	Jan TOKAJUK
Kazimierz KOZIERADZKI	Jerzy URBAN
Janusz KULIGOWSKI	Kazimierz WOJTKIEWICZ
Barbara LASZUK	Andrzej WRÓBEL
Ludwik MACIĄG	Zofia WRÓBLEWSKA
Eugeniusz MALISZEWSKI	Antoni WRÓBLEWSKI
Feliks MARCINIUK	Tomasz ZAWISTOWSKI
Henryk MARCISZEWSKI	Andrzej ZDOLIŃSKI
Ryszard MARCZUK	Jan ZŁOCH
Mieczysław MATOSIUK	

Wszystkim serdecznie dziękuję za wypożyczenie eksponatów, które w znacznej mierze są bezcennymi i unikalnymi pamiątkami rodzinnymi. Często znanymi tylko w jednym egzemplarzu. Dziękuję, także świadkom wydarzeń i pracownikom Muzeum Wojska Polskiego Iwonne Sobierajskiej, Romanowi Matuszewskiemu i Zbigniewowi Gnat-Wietesce za pomoc w ustaleniu tożsamości przedmiotów, Andrzejowi Glassowi za identyfikację części broni „V” i wszystkim tym, którzy udostępniili do druku własne wizerunki lub swoich krewnych i znajomych oraz fotografie wydarzeń sprzed ponad 50 lat zamieszczone w niniejszym katalogu. Szczególne podziękowania należą się tym osobom, które część wypożyczonych na wystawę zabytków przekazały do zbiorów Muzeum. Ich nazwiska wraz z numerem wpisu do Księgi Wpływów podane są przy opisach przedmiotów.

W trakcie trwania wystawy miały miejsce 2 wydarzenia z nią związane. Pierwsza ekspozycja „1830-1945” z cyklu SPOD ZNAKU ORŁA uaktywniła środowisko kolekcjonerów do tego stopnia, że powstała potrzeba ich zrzeszenia i skupienia w nowej formie działalności. Dzięki pomysłowi Wiesława Słupczyńskiego i pomocy Dyrekcji założyłem 8 stycznia 1995 r. przy muzeum Siedlecki Klub Kolekcjonerów ze stałym terminem comiesięcznych spotkań. I tutaj optymistyczny jest fakt szerokiego udziału w zainteresowaniu zbieractwem i zebraniach klubu młodzieży, której obecnie nie widać wśród numizmatyków ani nawet filatelistów. Drugim wydarzeniem było odsłonięcie 14 maja 1995 r. w Sarnakach pomnika „Armia Krajowa w operacji V-2”. Miałem zaszczyt jako przedstawiciel Muzeum Okręgowego w Siedlcach być wśród osób Komitetu Honorowego budowy pomnika w mojej rodzinnej gminie. Tu należy nadmienić, iż rozdział SZCZĄTKI BRONI „V” NA PODLASIU składa się z eksponatów zebranych z terenu 3 województw i jest jedyną okazją by można je było obejrzeć razem w jednym miejscu. Dlatego dzięki uprzejmości właścicieli udostępniony był zwiedzającym do końca września. Później zbiór znowu będzie rozproszony.

Przy skąpych zasobach Muzeum Okręgowego poszukiwałem eksponatów w terenie. Większą uwagę i więcej czasu poświęciłem na nieznane zawartości prywatnych szuflad niż na często eksponowane i opisywane zasoby muzealne. Nawet na wiejskim podwórku czy na stercie złomu można znaleźć ciekawe zabytki, które rychło uległyby bezpowrotnemu zniszczeniu w piecu huty. Ten kierunek poszukiwań zaowocował odnalezieniem i wyeksponowaniem nieznanymi przedmiotów. Z nimi wiążą się nieznane epizody z historii, które opisałem w katalogu i szerzej w serii artykułów prasowych jako rozwinięcie i pogłębienie tematu wystawy. Część ilustracyjna wzbogacona jest o niepublikowane fotografie. Niektóre wstrząsające w treści i przerażające. Za ich wykonanie lub przechowywanie groziła śmierć autorom i ich bliskim.

Starłem się nie umieszczać zbyt dużo zdjęć i dokumentów na wystawie by nie zniechęcić dzieci i młodzieży do oglądania ponieważ przede wszystkim do nich jest kierowana. Bliższy kontakt z 6- lub 7-latkami łatwiej nawiązać poprzez skojarzenie Panzerfaustu z Gustlikiem lub łuski naboju armaty czołgu T-34 z „Rudym” nr 102 serialu telewizyjnego „Czterej pancerni i pies”. Chętniej oglądane są przedmioty działające na wyobraźnię niż fotografie lub opisy wydarzeń.

Przy opisach przedmiotów więcej miejsca poświęciłem na rzeczy mniej znane lub ściśle związane z historią Podlasia. W nawiasach podałem bibliografię lub numer pozycji z rozdziału „Literatura” gdzie są podane dodatkowe wiadomości albo fotografie eksponatów, jakich w katalogu nie umieszczałem.

Pokazując wizerunki żołnierzy Armii Krajowej nie siliłem się na szarżę najwyższe powszechnie znane lecz starałem się zaprezentować Państwu szarych żołnierzy często dotąd pomijanych. Ludzi skromnych, których życiorysy są częścią historii tej ziemi.

Okres trwania wystawy i pisanie katalogu obejmuje czas, w którym zdarzyły się na terenie województwa siedleckiego przypadki bezczeszczenia i niszczenia pomników upamiętniających czyny ludzi i wydarzenia II wojny światowej jak również i Powstania Listopadowego, polegające głównie na odrywaniu i kradzieży elementów z metali kolorowych. W tym też czasie działalność wielu osób została uznana za szczególnie kontrowersyjną. Dlatego jeśli do treści katalogu wkraść się jakiś błąd czy osoba zbyt daleka od działalności Armii Krajowej by ją tu umieścić, bardzo proszę Czytelników o pomoc w wyjaśnieniu nieścisłości i przepraszam za nietakt jeśli takowy się pojawił.

*Wszystkie przedmioty w katalogu
opisane i sfotografowane u Lucjana Radka*

Sławomir Kordaczuk

ODDZIAŁ PARTYZANCKI 34 PUŁKU PIECHOTY ARMII KRAJOWEJ „ZENONA”

1-17

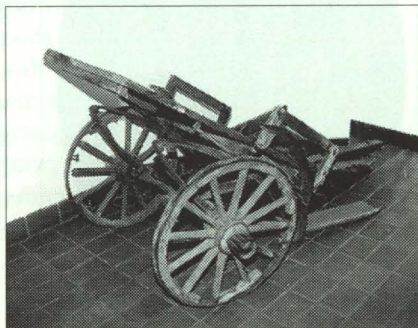
Organizacyjnie należał do Inspektoratu Północ (Obwody Biała Podlaska, Łuków i Radzyń) Okręgu Lubelskiego. Początkowo była to grupa dywersyjna, później Oddział Lotny i w końcu OP 34 pp Armii Krajowej. Od grudnia 1943 r. Stanowił ochronę radiostacji o kryptonimie „R-31” przeznaczonej do utrzymywania stałej łączności między Komendą Główną AK i Sztabem Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych w Londynie. Obsługiwał ją zrzucony do kraju 14/15.IX.1943 r. cichociemny ppor. Stanisław Kujawiński „Wodnik”, „Żonkil”.

Dowódcą oddziału był mjr Stefan Wyrzykowski „Zenon”. Ważniejsze akcje: 30.04.44 rozbieg pod Wygodą grupy goniometrycznej poszukującej radiostacji, 22-27.05.44 akcja osłonowa wydobywania z Bugu rakiety V-2, 30.06.44 bitwa pod Jeziorami z niemiecką obławą po uroczystości poświęcenia sztandaru.

Żołnierze oddziału zrzeszeni są w Kole OP 34 pp „Zenona” Stowarzyszenia Polskich Kombatantów. Upamiętniają mogli poległych kolegów, ważniejszych akcji itp. Najnowszą inicjatywą były działania zmierzające do zbudowania w Sarnakach pomnika „Armia Krajowa w operacji V-2”, który został odsłonięty 14.05.1995 r. Na liście 244 kolegów wielu znanych jest tylko z pseudonimów. Coroczne zjazdy i spotkania przyczyniają się do uzupełnienia listy o nowe dane personalne.

W Liceum Ogólnokształcącym im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego w Siedlcach jest Izba Historii Oddziału „Zenona”.

1. **Taczanka pod ciężki karabin maszynowy Maksim LMG 08/15 z plutonu ckm**, którego dowódcą był plut. „Wrzos” (Zygmunt Łukaszuk, chorąży oddziału). Bez przodka, który się nie zachował. Ekspонат bardzo rzadki z racji cech użytkowych. Pojazdy tego typu były używane po wojnie do zupełnego za jeżdżenia. Było ich w oddziale 7, ocalała tylko ta jedyna przebudowana z myśliwskiej linijki. Pozostałe były odpowiednio przystosowanymi wozami konnymi. Po wojnie była przechowywana w ukryciu przed władzami u Lucjana Fedo-

rowicza w Zawadkach, potem dzięki Barbarze Wyczółkowskiej w Szkole Podstawowej w Niemojkach. Jest własnością Koła Żołnierzy Oddziału „Zenona”.

2. Ogłowie konia dowódcy oddziału mjr Stefana Wyrzykowskiego „Zenona” z wędzidłem z jasnego mosiądzu.

Eksponat przekazany do zbiorów muzeum przez prof. Ludwika Maciąga noszącego w oddziale pseudonim „Sas” (KW 6436).

3. Pokrowiec z zielonego płótna osobistego opatrunku sanitarnego Wojska Polskiego.

Na stronie odwrotnej u góry po bokach 2 czerwone krzyże i niżej instrukcja: „Sposób użycia: /1. Chwyc za węzełek w rogu/ i wyciągnij obie nitki. /2. Wyjmij przez otwór opatrunek”. Wypożyczony przez Kazimierza Wojtkiewicza służącego w oddziale pod pseudonimem „Wysoki”.

4. Ryngraf 67x80 mm cynowy z żelaznym łańcuszkiem.

Na stronie głównej mocno startej, Matka Boska Częstochowska na tle stylizowanego orła w koronie. Wtórnie wykonane ostrym narzędziem napisy:

na obrzeżu „10.IV.45 r. LW(?)W Oddział Partyzancki „Zenona” 34pp”, między orłem i obrzeżem „14 P. UŁANÓW w /Siedlce DUDEK – 1944-9 r. 1-VI/11-IX-44” i między skrzydłami a szyją orła nieczytelny.

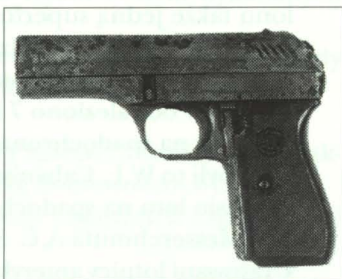
Na stronie odwrotnej monogram wgłębnym właściciela „TS” (Tadeusz Sobieszczak) i wypukły znak producenta „ZXX” z krzyżem i różańcem oraz wypukło „J. SOPYŁO” w rombie leżącym. Sześciu bojówkarzy z siedleckiego Kedywu dostało rozkaz dołączenia do oddziału „Zenona”. Byli to Tedeusz Sobieszczak „Dudek”, Marek Ambroziewicz „Witold”, Henryk Izdebski „Piegowaty”, Zbigniew Nakonieczny „Zew”, Janusz Nakonieczny „Janusz” i Zbigniew Bańkowski „Wojtek”.

W przeddzień wymarszu 22.03.44 r. uczestniczyli w konspiracyjnej mszy św. celebrowanej przez ks. bp Czesława Sokołowskiego w kaplicy kurii przy ul. Sienkiewicza 37. Po mszy biskup poświęcił i wręczył każdemu ryngraf. Z. Nakonieczny przekazał swój do jednego z kościołów w Lublinie.

5. Pistolet CZ (Česka Zbrojovka) wz. 24.

Skorodowany z wżerami. Oszlifowany mechanicznie szlifierką, z tego powodu brak jakichkolwiek oznaczeń. Bez magazynka. Broń osobista Tadeusza Sobieszczaka. (Izba Pamięci Oddziału „Zenona” w LO im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego w Siedlcach).

6. Bluza mundurowa dowódcy drużyny sanitarnej Aliny Fedorowicz ps. Marta. Przywieziona przez kolegów z oddziału z Białej Podlaskiej. Na polecenie gen. „Halki” „Marta” wystąpiła po raz pierwszy w tej bluzie na uroczystości poświęcenia sztandaru oddziału w Jeziorach koło Chotycz 29.06.1944 r.

7. Połowa wędzidla (kielzna) konia „Marty”.

„Dudek” z humorem opowiadał o karym koniu „Marty”, który nie był rumakiem najwyższego lotu. Jego posiłek wyglądał następująco: po pogryzieniu porcji pokarmu koń chwycił zębami kołek w płocie lub gałąź, zapierał się kopytami, przełykał to co pogryzł i dalej spokojnie przegryzał. Ta cecha charakteru przyczyniła się do nadania przez kolegów z oddziału „Felusiowi” drugiego przydomka „Łykawy”. „Feluś” dokonał żywota na łaskawym chlebie w gospodarstwie Lucjana Fedorowicza w Zawadkach. „Marta” przecho-
wuje jego kosmyk.

8. Duraluminiowy fragment poszycia (?) z amerykańskiego samolotu B-17.

Lotnictwo amerykańskie ponosiło bardzo duże straty w drodze powrotnej z nad bombardowanych celów w Niemczech. Więc prezydent Roosevelt zaproponował stronie radzieckiej możliwość skorzystania z lotnisk poza linią frontu wschodniego. Odbędzie się 6 takich lotów wahadłowych. Pierwszy 2.06.44 r. z baz włoskich z lądowaniem w Poławie i Mirgorodzie. Trzeci lot odbywał się 21 czerwca z baz angielskich przez bombardowany Berlin do Poławy. Amerykanie nad Polską zostali zaatakowani przez niemieckie samoloty myśliwskie Me-110. Zestrzelony został myśliwiec amerykański

P-51 Mustang, którego pilota por. Franka T. Sibbetta pochowano na cmentarzu w Międzyrzeczu Podlaskim. Zestrzelono także jedną superfortecę B-17. Bitwę powietrzną obserwowali żołnierze oddziału „Zenona”, stacjonującego w tym czasie w Harachwostach. Z pomocą okolicznych mieszkańców odnaleziono 7 lotników, którzy uratowali się wyskakując na spadochronach. Dwóch Niemcy wzięli do niewoli, byli to W.L. Cabaniss (S/SGT) i J. P. White (T/SGT). W czasie lotu na spadochronie zestrzelony został przez pilota Messerschmitta A.C. Shumate (S/SGT).

Uratowani lotnicy amerykańscy zostali przekazani przedstawicielom dowództwa armii gen. Gusiewa z 1 Frontu Białoruskiego marszałka K. Rokossowskiego. Ich nazwiska: L.R. Hernandez (0-755343, miał charakterystyczny i niespotykany kształt czaszki z wysuniętą do tyłu potylicą), T. J. Madden (0-818182), A.R. Lea (0-708369), J. C. Baker (0-706667), A. R. Hutchinson (34634462), H. L. Wise (39855876) i R.L. Gilbert (16045883). (W.Łacic, Przyczynek do historii lotów wahadłowych: Jak uratowaliśmy lotników amerykańskich, (w:) „Życie warszawy”. Nr 170, 20.07.1977). (Izba Pamięci Oddziału „Zenona” w LO im. Hetmana St. Żółkiewskiego).

9. Jedwabna mapa lotników amerykańskich.

Arkusz 43/G (Slovakia, Poland, Hungary, Romania, Serbia, Bulgaria, Croatia, Montenegro, Albania). (Izba Pamięci Oddziału „Zenona” w LO im. Hetmana St. Żółkiewskiego).

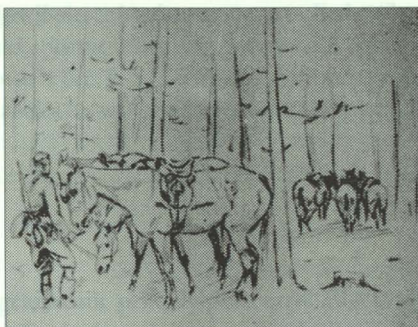
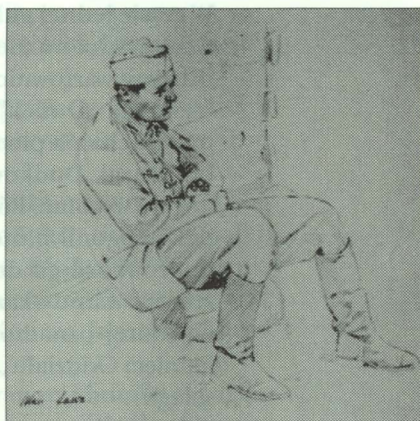
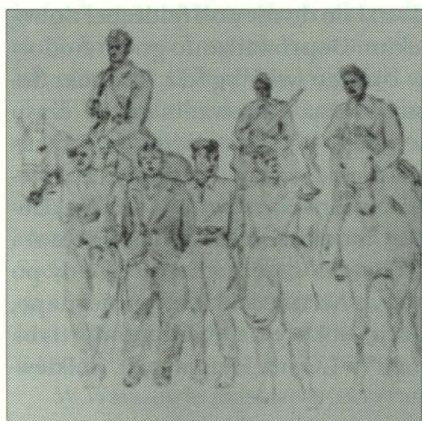

10. Furażerka polowa Wojska Polskiego z orłem i naszytym z lewej strony biało-czerwonym proporczykiem. W niej służył w plutonie zwiadu konnego oddziału pchor. Ludwik Maciąg „Sas” – stąd pochodzi doszyty proporczyk. Przed wojną należał do brata Józefa porucznika 34 pp stacjonującego w Białej Podlaskiej.

11-14. Szkice ołówkiem na kartkach z notesu o wym. 12,5x14,5 cm pchor. Ludwika Maciaga. Wybór z wielu wykonanych podczas służby w oddziale.

- Schwytywanie bandytów. (Scena z akcji rozbrojenia bandy rabunkowej złożonej z kilku Rosjan i jednego Polaka).
- Ranny ułan „Sawa”,
- Koniowodni. (Kiedy jeźdźcy spieszeni brali udział w akcji, zostawiali konie pod opieką koniowodnych).
- Postój w okolicach Polskowoli i spalonych Lipniaków w czasie Akcji „Burza”.

15-16. Aparaty telefoniczne Wojska Polskiego.

Jeden z nich ma wybity numer M 0987 na sprężynie w wieku dociskającej słuchawkę. Używane były w plutonie łączności przewodowej 9 DP AK w Leszczance podczas Akcji „Burza”. Dowódcą plutonu był „Dunin”. Z OP 34 pp pod jego komendą służyli m.in. „Krupa” (Mieczysław Bogusiewicz), „Śledź” (Józef Rogozik) i „Mewa”.

- 17. Mapa niemiecka, arkusz Łuków w skali 1:100000 (Grossblatt Nr 359).** Z oznaczoną sytuacją taktyczną z koncentracji 9 DP AK w czasie Akcji „Burza”. Zdobyta na Szkopach. W czasie jednej z akcji dostał się do niewoli feldfebel dowodzący patrolem niemieckim. Doprowadzono go do stodoły drużyny wartowniczej w okolicy wsi Wygoda. Tadeusz Sobieszczak „Dudek” dostał rozkaz pilnowania go do czasu przesłuchania przez „Zenona”. W czasie alarmu por. „Narbut” kazał „Dudkowi” załadować jeńca na taczankę, a samemu się wycofać. Później na pierwszym postoju w lesie „Dudek” dogonił pluton ckm na taczankach, jeńca odebrał i doprowadził go do dowódcy na przesłuchanie. Wtedy po zrewidowaniu okazało się, że Niemiec ma przy sobie mapę, na której oznaczono akcję obławy na „bandytów”. (Izba Pamięci Oddziału „Zenona” w LO im. Hetmana St. Żółkiewskiego).

UZBROJENIE I WYPOSAŻENIE ARMII KRAJOWEJ 18-46

Żołnierze Armii Krajowej zaopatrywali się w broń, amunicję i wszystkie inne potrzebne materiały jak np. środki opatrunkowe i lekarstwa z czterech źródeł:

1. Pozostałości z pól bitewnych kampanii wrześniowej trzech armii – polskiej, niemieckiej i radzieckiej. Opróżniano skrytki, w których przechowywano, zebrane z typowo chłopską zapobiegliwością karabiny, pistolety i amunicję do nich. Odkopywano broń ukrytą przez żołnierzy w czasie kampanii obronnej. Wiele jednak egzemplarzy uległo skorodowaniu.

2. Broń zdobytą lub kupioną od niemieckich okupantów lub ich aliantów (Włochów, Węgrów).

3. Ze zrzutów dostarczonych drogą powietrzną z Anglii lub w czasie Powstania Warszawskiego zaopatrywanie także w broń radziecką.

4. Własna produkcja. Tylko polskie podziemie okresu II wojny światowej zdobyło się na seryjną produkcję środków walki. Szczególnie znane są pistolety maszynowe „Błyskawice” konstrukcji inż. Wacława Zawrotnego i inż. Seweryna Wielaniera oraz konspiracyjne Steny z Fabryki Łóżek „Konrad Jarnuszkiewicz i S-ka”.

W Warszawie masowo wytwarzano granaty i butelki zapalające oraz wyrzutnie do nich użyte w Powstaniu Warszawskim, w czasie którego pojawił się też wóz pancerny „Kubuś”.

(R. Matuszewski, Steny z fabryki Jarnuszkiewicza (w:) „Archeologia Wojskowa”, Nr 3, s. 16-21, R. Matuszewski, Pistolet maszynowy „Błyskawica”, (w:) „Archeologia Wojskowa”, Nr 5, s. 20-24).

18-19. Angielski granatnik przeciwpancerny PIAT (Projektor, Infanterny, Anti-Tank) i pocisk ppanc. z ładunkiem kumulacyjnym (z oznaczeniem „43/LOT”) ze zrzutu.

Eksponaty zostały wykopane w marcu 1994 r. koło miejscowości Kiczki na terenie Obwodu AK „Mewa”, „Kamień” (Mińsk Mazowiecki). Wypożyczone z Muzeum 7 Pułku Ułanów Lubelskich w Mińsku Mazowieckim.

**20. Angielski detonator zrzurowy z Obwo-
du AK „Mewa”, „Kamień”.** Na płycie czo-
łowej informacja producenta „DETEC-
TOR Q & I. A.T.P./ (WALTERS E.M. CO.
LTD. /No 439/1940”.

Detonator wykopany razem z eksponata-
mi 18 i 19 (Muzeum 7 Pułku Ułanów Lu-
belskich w Mińsku Maz.)

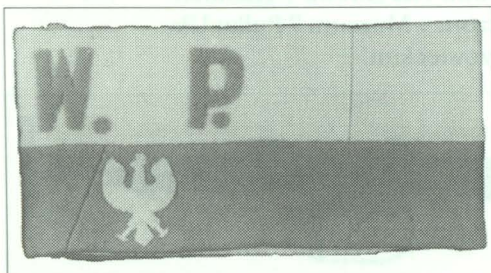
21. Polski karabinek Mauser wz. 29 wyprodukowany w radom-
skiej Fabryce Broni w 1939 r. Numer egz. „97343Z”. Rączka
zamkowa prosta, na niej numery „6841” i „2”.
(Muzeum Regionalne w Łukowie, nr. inw. MŁ 5B).

22. Niemiecki karabinek Mauser 98k (Kriegsmodell kal.
7,92x57).
Łoże sklejkowe. Na komorze naboowej pod godłem pań-
stwa numer „749”. Niżej kod producenta „bcd” (Gustlof-
fwerke) i „42” (końcówka roku produkcji). Z boku numer
„5735” i „2”. Zamek polski, na prostej ręczce numer „2872”.
Broń została znaleziona w rzece Liwiec w pobliżu zamku
liwskiego przez Tadeusza Żebrowskiego i przekazana do
zbiorów Zbrojowni na Zamku w Liwie 25.09.1969 r. (ML
484).

23. Opaska naramienna bialo-czerwona 50x9 cm.

Uszyta z kawalków sukna. Biale pole z 2 części, czerwone z
trzech. Zapinana na 2 guziki wojskowe z orłem w koronie:
mosiężny na białym polu i z białego metalu na czerwonym.
Ponadto na białym polu czerwone litery „W.P.” i na czer-
wonym naszyty biały orzeł.

Opaskę wykonały dziewczyny z
Wojskowej Służby Kobiet w 1943
roku dla Mariana Jakubika z
oddziału partyzanckiego Lucju-
sza Gawrysia ps. Ryś (Obwód AK
„Sęp”, „Proso” – Sokołów Podl.).

Noszona była na rękawie ubrania cywilnego do czasu zaopatrzenia w mundur zrzutowy w 1944 r. (Wypożyczona ze Szkoły Podstawowej w Kosowie Lackim).

24. Rewolwer typu Smith-Wasson kal. .38 produkcji hiszpańskiej. Na lufie z lewej strony czytelne dwa ostatnie wyrazy napisu „(...) ORBEA EIBAR”.

25. Pistolet P-35 (p). Okupacyjnej produkcji polski VIS z Fabryki Broni w Radomiu kal. 9x19.

Z lewej strony suwadła zamkowe napis „F.B. RADOM VIS Mod. 35. Pat. Nr 15567”. Niżej „P. 35(p)”. Obok numeru patentu stempel odbioru kontroli wojskowej „823” i godło. Przed pierwszym napisem niżej i powtórzony na szkieletcie stempel Urzędu Uzbrojenia (Waffen Amt): pod godłem łukiem „WaA 77”. Na szkieletcie z prawej numer „D 0945). Broń bez magazynka i prawej okładziny wypożyczona z Muzeum Regionalnego w Łukowie (MŁ 1B).

26. Austro-Węgry. Pistolet Steyr wz. 12 kal. 9 mm.

Na suwadle i nad kabłąkiem wewnętrznej strony ma dwukrotnie wybity numer „1536 m”. Z prawej strony nad kabłąkiem oznaczenia producenta „W-n (Wiedeń), godło państwa w postaci dwugłowego orła, 16”. (Zbrojownia na Zamku w Liwie ML 760).

27. Urzyn z polskiego karabinka Mauser wz. 29 wyprodukowanego w radomskiej Fabryce Broni w 1932 r. Numer broni na lewym boku komory zamkowej „26163M” powtórzone na lewym boku komory nabojeowej.

Lufę obcięto 11 cm od komory nabojeowej i dorobiono muszę z przeziernikiem. Całość oprawiono w oprawę pistoletową z mosiądzu i białego plastiku. Kabłąk spustowy z blachy miedzianej.

Brak zameczka, iglicy i kurka w zamku. (Zbrojownia na Zamku w Liwie -ML 717).

28. Urzyn. Kombinacja różnych elementów: komora zamkowa w tylnej części odpowiada Mauserowi wz. 98, zamek od polskiego Mausera wz. 29, część graniasta (komora nabojeowa i lufa) niewiadomego pochodzenia.

Łoże drewniane własnej produkcji, wyłożone stalową blachą. Bączek mosiężny, wykonano na wzór Mausera. Rękojeść pistoletowa, z okuciem głowicy ze stalowej blachy zakończonym gałką z trójkątną klamerką. Przymocowana do łoża 3 śrubkami w wąsach. Na

wierzchniej stronie rękojeści poniżej zamka owalna plakietka (srebrna?) ze sztancowanym wizerunkiem Matki Boskiej Królowej Polski z Dzieciątkiem na ręku wys. 2,8 cm, szer. 2,1 cm, przymocowana gwoździkami. Łoże ponad kabłąkiem spustowym ozdobione po obu stronach mosiężnym, wolutowym okuciem dł. 10 cm. Pierwotnie prawdopodobnie ozdoba mebla. Wokół gałki okucia rękojeści napisy: „VICTORIA” i „No-26” (Karta inwentarzowa).

Ekspozaty 27 i 28 zostały zakupione do muzeum od H. Zawistowskiego z Warszawy. Według przekazu ustnego pochodzą z konspiracyjnego warsztatu Batalionów Chłopskich (?) z okolic Kuleszy Kościelnych. (Zbrojownia na Zamku w Liwie – ML 716).

29. **Polski pistolet sygnałowy Perkun wz. 1924** (Z. Gwóźdź, P. Zarzycki, Polskie konstrukcje broni strzeleckiej, Warszawa 1993, s. 110). Wypożyczony z Muzeum regionalnego w Łukowie (MŁ 8B). Wszystkie prezentowane egzemplarze broni z tego muzeum pochodzą z rekwizycji dokonanych przez Milicję Obywatelską.
30. **Niemiecki granatnik bezodrzutowy Panzerfaust klein** z głowicą o kalibrze 100 mm (z ładunkiem kumulacyjnym). Panzerfaust z niem. pancerna pięść. (L. Rościszewski, Niemieckie pancernownice Panzerschreck i Panzerfaust 1943-1945, Warszawa 1993).
31. **Niemiecki granatnik bezodrzutowy Panzerfaust 30** z głowicą o kalibrze 150 mm (z ładunkiem kumulacyjnym).
32. **Zastępcze opakowanie kartonowe na 15 nabojęw, 7,92 mm** Mauser z pociskiem „S” (zwykły) Państwowej Wytwórni Uzbrojenia, elaborowanych w 1932 r.
33. **Zastępcze opakowanie kartonowe na naboje 7.9 mm** z pociskiem „S” wyprodukowane w Z.A. „Pocisk” S.A. Partia 20. Data elaboracji 3.03.1939 r.
34. **Zastępcze opakowanie kartonowe** (wym. 83x58x30 mm) na naboje 7,92 mm z pociskiem „S” wyprodukowane w Z.A. „Pocisk” S.A. Partia 193. Data elaboracji 20.09.1932 r.
35. **Łódka mosiężna z polskimi nabojami 7,92 mm** z pociskami SC (ciężkimi – zielony kolor spłonki). Oznaczenia na denku: orzełek – fabryka wyrobu łuski w Skarżysku, 67-% miedzi w stopie łuski, N- huta mosiądzu: Zakłady Norblina w Warszawie, 30 – końcówka roku wyrobu łuski. Na dnie łódki litera „P” (niemiecka firma Polte Armaturen).
36. **Łódka stalowa z niemieckimi nabojami 7,92 mm.** Ślepe z pociskami drewnianymi w łuskach stalowych lakierowanych.
37. **Ładownik stalowy do karabinu Mannlicher** na pięć nabojęw z pociskami tępołukowymi. Na denku łuski oznaczenia włoskie „SMI/940”.
- 38-39. **Kartonowe opakowania zastępcze na włoską amunicję Mannlicher.** Wykopane w 1994 r. na terenie woj. siedleckiego.

40. **Polski granat obronny z zapalnikiem WZ.GR 31.**
41. **Polski granat zaczepny z zapalnikiem WZ.GR 31.**
42. **Polska busola kierunkowa wz. M.K. 32 nr 362 wyprodukowana w zakładzie G. Gerlach w Warszawie.**
43. **Polska wojskowa busola kierunkowa wz. M. K. 32 Nr 12457 z zakładu Z. Jeznackiego w Warszawie. (Orzeł – znak żołnierza polskiego, (Red.) A. R. Chodyński, Malbork 1981-83, fot. i opis 349, 350).**
44. **Niemiecka wojskowa busola kierunkowa MK 78613 wykradziona z transportu wojskowego przez jeden z oddziałów lotnych AK w Kotuniu.**
45. **Niemiecki bandaż wyprodukowany w 1940 r. Przez E. Nolde & Co. G.m.b.H. Verbandstoff – und Chemische Fabrik Knigsberg (Pr)".**
46. **Polska lornetka wojskowa w futerales. Należała do por. Józefa Maciąga z 34 pp stacjonującego w Białej Podlaskiej. Przy lewym okularze znak firmowy „PZO/Warszawa” i inicjały „WP”, przy prawym orzeł w koronie, parametry i numer „6x30/43390”.**

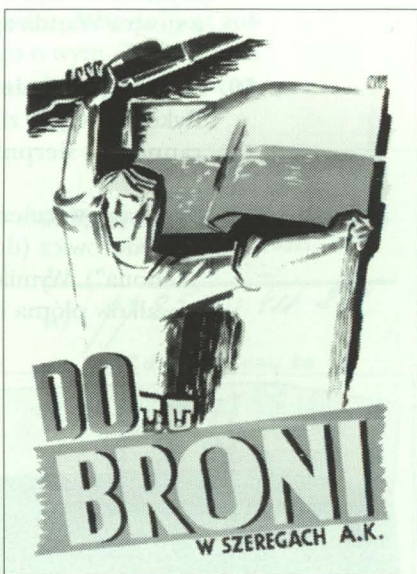
POWSTANIE WARSZAWSKIE**47-69**

Rozpoczęło się 1 sierpnia 1944 r. na rozkaz Komendanta Głównego Armii Krajowej. W ramach Akcji „Burza” trwało do 2 października. Miało na celu wyzwolenie stolicy państwa spod okupacji hitlerowskiej przed wkroczeniem oddziałów Armii Czerwonej i Wojska Polskiego.

47. Plakat „Do broni w szeregach AK”

z 1944 r. autorstwa Mieczysława Jurgielewicza i Edmunda Burke. Drukowany w kolorach czarnym i czerwonym na papierze białym formatu 56,5x92 cm. Niesygnowany. (J. Jaworska, Polska sztuka walcząca 1939-1945, Warszawa 1976, s. 189; Słownik artystów plastyków: Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP 1945-1970, Warszawa 1972, s. 69, 220).

Plakat pochodzi z rulonu większej ilości zabezpieczonej natuszczonym papierem znalezionej w czasie rozbiórki jednego z domów warszawskich.

48. Plakat o wym. 35,5x45 cm. Drukowany czerwoną farbą na białym papierze. Pod godłem państwa wz. 1927 na czerwonej tarczy trzywierszowy napis: „NIECH ŻYJE RZĄD RZECZYPOSPOLITEJ!/CZEŚĆ WALECZNEJ ARMII KRAJOWEJ!/1.VIII.1944 r.”**49. Medalion z wizerunkiem Chrystusa z gorejącym sercem. Jednostronny. Odlew z białego metalu. Posrebrzany (?). Na stronie odwrotnej wypukłe znaki „ZXX” z krzyżem i różańcem oraz „J. SOPYŁO” w poziomym rombie.**

Ekspонат należy do Juliusza Bakiery ps. Błysk mieszkającego w Siedlcach powstańca 21 pp „Dzieci Warszawy” (Zgrupowanie „Żaglowiec” Obwodu Żoliborz).

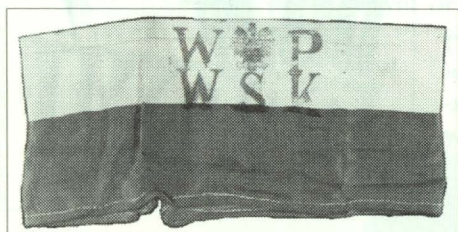

J. Bakiera został ranny 1 sierpnia w obydwie nogi podczas próby zdobycia Fortu Traugutta przez drużynę plutonu 207 pod dowództwem pchor. „Betona”. Umieszczony w punkcie sanitarnym przy ul. Gen. Zajączka został poddany zabiegowi usunięcia pocisku z lewego uda. Siostry zakonne nad łóżkiem każdego rannego powstańca zawieszały wizerunki świętych. W przeddzień zajęcia przez Niemców domów przy ul. Gen. Zajączka prowizoryczny szpital powstańczy został ewakuowany 16 sierpnia. Od tej pory medalion towarzyszył J. Bakierze do końca powstania i później w obozach: stalag XI A Altengrabow i filii Gross Lbars. Ojciec Szymon walczył w Batalionach Chłopskich, brat Jerzy w AK, a siostra Wanda zginęła w Powstaniu Warszawskim.

50. Pocisk ppanc. niemiecki Mauser.

Rykoszet wyjęty zimą 1946 r. z prawej nogi Juliusza Bakiery rannego 1 sierpnia 1944 r.

**51. Opaska powstańcza Janiny Jałowskiej z d. Plewako, matki Ali-
ny Fedorowicz (dowódcy drużyny sanitarnej w OP 34 pp AK
„Zenona”). Wymiary 390x85 mm. Uszyta na maszynie z dwóch
kawałków płótna białego i czerwonego białą nicią i zszyta na**

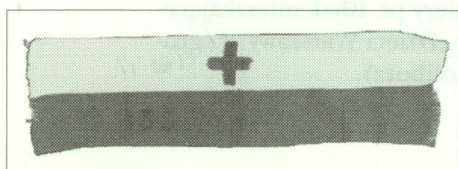

końcach. Stemplem odbity czarny dwuwierszowy napis o wym. 67x42 mm na białym tle nieznacznie zachodzący na część czerwoną: „W (orzeł w koronie) P/WSK” (Wojskowa Służba Kobiet). (Izba Pamięci Oddziału „Zenona” LO im Hetmana Stanisława Żółkiewskiego w Siedlcach).

J. Jałowska „Wiktoria” 2 sierpnia zorganizowała szpital na 20 łóżek

przy ul. Szczygłej 1A. W dużej mierze personel stanowiły kuzynki: siostra Gustawa Zaborowska „Gapa” prowadziła kuchnię oraz siostrzenice pielęgniarki Krystyna Czarkowska „Alfa”, „Stokrotka” i Halina Stachiewicz „Skalska”. (W. Rosłonec, Grupa „Krybar” Powiśle 1944, Warszawa 1989, s. 60).

**52. Opaska powstańcza sanitariuszki Wandy Gliwicz ps. Wan-
da. Wymiary 340x90 mm. Zszyta maszynowo z dwóch ka-
wałków płótna białego i czerwonego białą i czerwoną.**

Na białym polu naszyty z czerwonego płótna szer. 10 mm krzyż o wym. 35x35 mm. Na lewo od krzyża stem-

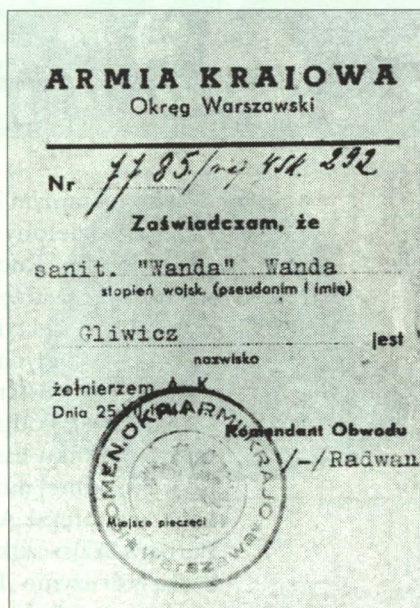

plem o wym. 65x20 mm odbite czarno litery „WP” i godło między nimi. Niżej na polu czerwonym numer „135” o wym. 40x18 mm.

W. Gliwicz była córką profesorów Seminarium w Siennicy Eugenii (j. francuski i historia) i polonisty Władysława (oficera I Brygady Legionów). Rodzina tuż przed wojną wyprowadziła się do Warszawy. Po upadku powstania „Wanda”: przebywała w obozie Ravensbrück. W powstaniu walczyła także jej siostra. (Izba Pamiątek Siennickich Szkół Pedagogicznych).

53. **Legitymacja** nr 7785/rej. WSK 292 wydrukowana 25 VII 1944 r. przez Okręg Warszawski Armii Krajowej. Zaświadcza, iż sanitariuszka Wanda Gliwicz „Wanda” jest żołnierzem AK. Karton koloru różowego o wym. 75x115 mm. Na stronie odwrotnej pieczęć okrągła w kolorze fioletowym Ø38 mm z godłem w środku i z napisem w otoku „D-two Rej. II Obw. Śródm. A.K. Warszawa” w podwójnym pierścieniu, pieczęć czerwona o wym. 42x18 mm, pod godłem dwuwierszowy napis „REFERAT W.S.K./II Rejonu I Obwodu”, niżej podpis zielonym (?) tuższym „Aniela B.”. Pozostałe napisy nieczytelne.

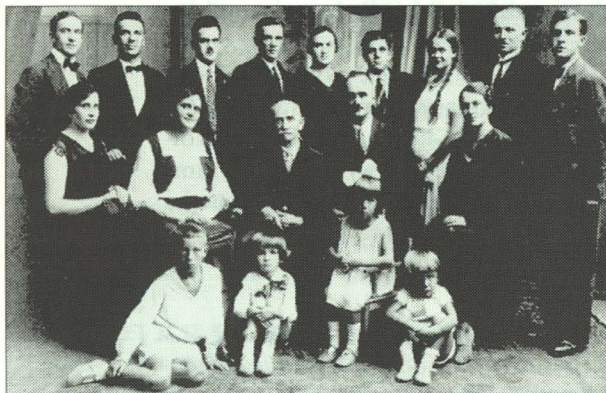
Awers: druk, numer wypisany ręcznie, personalia i podpis Komendanta Obwodu „H. Radwan” wypisane na maszynie. Pieczęć brązowa z godłem w środku i napisem otokowo „KOMEN. OKR. ARMII. KRAJO. Warszawa” między dwoma pierścieniami średnicy 21 i 35 mm. (Izba pamiątek Siennickich Szkół Pedagogicznych).

54. **Biało-czerwona opaska powstańcza.** Jedna z wielu znalezionych w skrzyni na terenie Puszczy Kampinoskiej z odcisniętym czarnym napisem stemplem pochodzącym z tego samego znaleziska. Opaska o wym. 400x80 mm uszyta na maszynie czerwoną i brązową nicią z dwóch kawałków płótna. Na białym tle odcisnięte litery „W.P.” i między nimi godło państwa wz. 1927. Wymiary stempla 66x20 mm.

- 55. Fotografia** w sepii formatu 22,5x17 cm na kartonie z odcisniętą firmówką autora w prostokącie z zaokrąglonymi narożnikami „A. GANIEWSKI/SIEDLCE”. Wykonana w 1932 r. („Po weselu Zochy”). Oprawiona w ramę ze szkłem. W zbiorach Muzeum Okręgowego w Siedlcach znajduje się negatyw tej fotografii z dużym ubytkiem emulsji więc obok zreprodukowane jest zdjęcie ze zbiorów rodzinnych.

U stóp seniora rodu Jana Bieguńskiego siedzi czworo wnucząt. Troje z nich zginęło w Powstaniu Warszawskim. Byli dziećmi Marii z Bieguńskich i lekarza Edmunda Wajszczuka: od lewej pierwszy Antoni, trzecia Basia, czwarty Wojciech.

Antoni Wajszczuk „Toni” urodził się w 1924 r. Studiował me-

dycynę na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. W konspiracji przydzielony do 2 sekcji II drużyny 135 Plutonu VII zgrupowania „Ruczaj”. Pierwszego sierpnia zginął sekcjny Wiesław Jastrzębski „Adaś” i „Toni”. Następnego dnia poległ z tej sekcji Jerzy Kielgrzymski „Antoś”. Spalone szczątki poległych po pożarze budynku Departamentu Kawalerii Ministerstwa Spraw Wojskowych przy ul. Marszałkowskiej, podpalonego przez Niemców 3 sierpnia, zebrano do kilku trumien w poł. grudnia 1946 r. Pochowano we wspólnej mogile Cmentarza Wojskowego na Powązkach w kwaterze A-27.

Barbara Wajszczuk „Basia” urodziła się w 1926 r. Była harcerką w drużynie „Błękitnej” Hufców Polskich. W konspiracji przeszła szkolenie sanitarne i w Powstaniu Warszawskim była sanitariuszką kompanii harcerskiej „Anna” batalionu „Gustaw” zgrupowania „Róg” na Starym Mieście. W niedzielę 13 sierpnia została ciężko ranna na ul. Podwale od wybuchu czołgu-pułapki. Zginęła około 26 sierpnia w zbombardowanym szpitalu przy ul. Kilińskiego 3. Po ekshumacji pochowano ją na Cmentarzu wojskowym na Powązkach w kwaterze A-25.

Wojciech Wajszczuk urodził się w 1929 r. W powstaniu walczył na Ochocie. 2 sierpnia ujęty przez Niemców w czasie

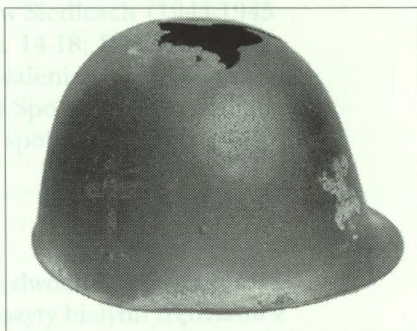
przebijania się oddziałów Ochoty do lasów. Został w grupie 60 osób rozstrzelany pod Pęciami.

Od wspomnianego wybuchu czołgu-pułapki poległ spokrewniony z tą rodziną syn dyrektora siedleckiego szpitala NM Panny Jerzy Wiszniewski „Poleski”. Śmierć jego i zranienie Basi opisał inny krewny i żołnierz Powstania Warszawskiego Jan Dobraczyński („Tylko w jednym życiu”, Warszawa 1977, s. 271).

56-59. Fragmenty z angielskiego samolotu B-24 Liberator, który po dokonaniu rzutu dla powstańców został ostrzelany przez Niemców i rozbił się pod Falenicą. Dwie części aluminiowe z poszycia lub podwozia, żelazna obejmująca ze śrubą i nabój z broni pokładowej kal. 13 mm z oznaczeniem na denku łuski „43/TW”.

60. Hełm niemiecki wz. 40 współcześnie pomalowany z przykręconym orłem z symbolem Polski Walczącej na tarczy amazońskiej (reprodukowanym na okładce katalogu). (Muzeum 7 Pułku Ułanów w Mińsku Mazowieckim).

61. Hełm polski piechoty wz. 1931 z hutu Ludwików z namalowanym prymitywnie w części czołowej białą farbą orłem o wym. 36x58 mm i dwoma czerwonymi krzyżami po bokach czerepu o wym. Ok. 50x50 mm i ok. 45x45 mm. Skorodowany z ubytkami czerepu w górnej części. Na nacie kontrolnym dwuwiersowy stempel odbioru wojskowego „K/2” w pionowej elipsie. Został znaleziony ok. 1980 r. w Warszawie na strychu jednego z domów dzielnicy Żoliborz.

62. Hełm niemiecki wz. 40 z zachowaną częściowo oryginalną farbą. Wewnątrz z lewej strony czerepu częściowo czytelny numer „(?)262”. Na hełm nałożona jest powstańcza opaska białoczerwona o szer. 40 mm zszyta maszynowo z dwóch kawałków płótna.

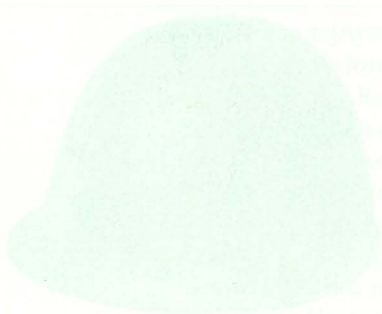
Został przekazany do Muzeum Ziemi Sadowieńskiej przez Mariana Kazikowskiego, uczestnika kampanii wrześniowej i Powstania Warszawskiego.

63. Model pomnika Małego Powstańca.

Odlany został w nieistniejących już Siedleckich Zakładach Przemysłu Terenowego.

64-68. Pięć pocisków kal. 9 mm typu Parabellum. Znalezione w Warszawie w piwnicy. Właściciel podejrzewa pochodzenie konspiracyjne. Ale myślę, iż rzecz już nie do sprawdzenia i skojarzenie odległe.

Wiadomo, że żołnierze AK wykradali elementy amunicji głównie pistoletowej 9 mm z fabryki amunicji w Skarżysku-Kamiennej, więc eksponaty posłużyły za ilustrację zjawiska. (K. Satora, Produkcja uzbrojenia w polskim ruchu oporu 1939-1944, Warszawa 1985, s. 21).

69. Angielski pojemnik na spadochron.

AKCJA „BURZA” I WYZWOLENIE SIEDLEC

70–89

Akcja „Burza” w zamierzeniu była powstaniem ogólnonarodowym mającym na celu wyzwolenie ziem polskich siłami Armii Krajowej i zorganizowanie własnej administracji cywilnej jako zaczątku władz przyszłego państwa polskiego.

Obwód Siedlecki do akcji atakowania cofających się oddziałów niemieckich miał wystawić 1 i 3 batalion rezerwy 22 pp 8 DP AK, które to miały wystąpić w roli gospodarzy wobec oddziałów Armii Czerwonej.

Walki o Siedlcę rozpoczęły się 24 lipca 1944 r. Miasto zostało wyzwolone 31 lipca w ramach operacji brzesko-lubelskiej I Frontu Białoruskiego pod dowództwem marszałka Konstantego Rokossowskiego. Obok jednostek radzieckich (65 brygada pancerna, 17 dywizja kawalerii, 17 dywizja kawalerii gwardii, 50 pułk czołgów ciężkich, 36 brygada pancerna) w walkach o Siedlcę uczestniczyli żołnierze oddziału Kedywu pod dowództwem ppor. Czesława Dylewicza „Krukowskiego”. Przy współudziale dezertierów z Wehrmachtu pochodzących z Pomorza uchronili od wysadzenia m.in. elektrownię, katedrę, gimnazjum i wiadukty kolejowe. (D. Dymek, Powstanie władzy ludowej w Siedlcach (1944-1945 r.), (w:) „Siedlce”, t. I, Siedlce 1973, s. 14-18; D. Rychlik, Powstanie władzy ludowej i walka o jej utrwalenie na terenie województwa siedleckiego (1944-1948), (w:) Społeczeństwo siedleckie w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne, (Red.) J. R. Szaflik, Siedlce 1981, s. 296).

70. Sztandar. Z tkaniny zakardowej w dwóch kolorach (biel i czerwień) o wym. 110x100 cm, obszyty białymi frędzlami z jednym chwastem.

Płat czerwony. W centrum orzeł biały w koronie. Nad nim Matka Boska Częstochowska w otoczeniu 12 białych gwiazd i półkoliście napis: „KRÓLOWO KORONY POLSKIEJ MÓDL SIĘ ZA NAMI”, poniżej w poziomych rzędach także białymi literami: „19 15-X 45/BÓG I OJCZYŻNA/ODDZ. 22 P.P.A.K.”.

Płat biały. W centrum w pionowym prostokącie malowany wizerunek kobiety w płaszczu królewskim w koronie i z berłem na tle pejzażu obszyty złocistą taśmą pasmanteryj-

na. Nad nim żółty napis w półkolu: „Św. Jadwigo, uprosz u Boga swoją przyczyną” i niżej poziomo: „niech Polskę kłęski ominą”.

Sztandar przekazany do zbiorów muzeum przez Henryka Czarnockiego. Istnieją dwie wersje na temat pochodzenia zabytku. Jedna głosi, że należał do placówki AK w Mordach. Druga zaś, iż był to sztandar oddziału Henryka Hebdy „Korwina”, operującego w okolicach Mokobód. By wątpliwości rozstrzygnąć trwają poszukiwania kobiet, które go wykonały.

71-80. Opaski przygotowane na Akcję „Burza” w Stoczku Łukowskim. Uszyte na maszynie białą nicią z dwóch kawałków płótna białego i czerwonego. Wymiary ok. 430x70 mm. Do spięcia obu końców po nałożeniu na ramię służyły zachowane agrałki (9 szt.), trzy z nich sygnowane nazwą firmy „AIDA”. Pochodzą z oddziału Kedywu Wacława Rejmaka ps. Ostojka. Przekazane do zbiorów Muzeum Regionalnego w Łukowie przez Nowosielskiego.

81. „Tymczasowa legitymacja osobista” wydrukowana w Mińsku Mazowieckim na pomarańczowym kartonie o wym. 150x96 mm. W prawym dolnym rogu odcisnięty dwuwierszowy stempel w kolorze fioletowym „Dwo Grupy Operacyjnej „Wschód”/Armii Krajowej”. Druki zamierzano wypełnić i wręczyć uczestnikom powstania narodowego jakim była „Burza”. Jednak cele w postaci zwycięstwa nie zostały osiągnięte, więc zachowały się tylko w formie in blanco. Poza tym rozkaz wykonania „Burzy” dla podokręgu wschodniego został wydany przez komendanta obszaru warszawskiego gen. Albina Skroczyńskiego ps. Łaszcz za późno (26

lipca), kiedy na terenie powiatu siedleckiego, mińskiego i garwolińskiego trwały już walki I Frontu Białoruskiego z 2 Armią niemiecką.

ARMIA KRAJOWA
Dowództwo Grupy Operacyjnej
„WSCHÓD”

Tymczasowa legitymacja osobista

Nazwisko i imię _____
rok urodz. _____ stopień wojskowy _____
przydział (funkcja) _____
data wystawienia _____

Mińsk-Mazowiecki dn. _____ 194 r.

Odcisk wykonawczego pieczęci prawej
ręki gabinetu legitymacji _____ pieczęć _____ podpis wystawiającego _____

Dwo Grupy Operacyjnej „Wschód”
Armii Krajowej

82-85. Rozkazy Akcji „Burza” w Siedlcach. Dotyczą przygotowań do zdobycia obiektów kolejowych. (Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Siedlcach).

82. Rozkaz przygotowawczy nr 1 D-cy Gr. „Dworzec” z 24.IV.1944 r. do d-ców plutonów (22) Rollin; () Wrzos II; (15) Orzeł. Zadaniem grupy „Dworzec” było opanowanie i obsadzenie budynku dworca kolejowego, przyległych baraków, bloków gł., wieży ciśnień, wiaduktu łukowskiego i baraków w pobliżu wiaduktu.

Rozkaz podzielony na 8 punktów (Stanowiska wyczekiwania dla plutonów, Stanowiska wypadowe, Zadania Gr. „Dworzec”, Zadania poszcz. plut. w pierwszej fazie walki, Łączność, Zadania plutonów w 2 fazie walki, Różne) podpisał „Sokół”. Pismo odręczne ołówkiem kopiowym na papierze w kratkę formatu A-4 jednostronnie. Z lewej na dole ołówkiem zwykłym adnotacja „Otrzymuje - Wrzos II”.

83. „Plan organizacyjno uderzeniowy plut. Wrzos II”. Pluton 3+54 szer. uzbrojony w 27 „rozpylaczy”, 29 kb, 6 pistoletów i 142 granaty miał za zadanie wyruszyć z miejsca wyczekiwania w stodole przy ul. Łukasieńskiego i opanować poczekalnię niemiecką, rozbroić znajdujących się tam żołnierzy, opanować i obsadzić parter i piętro dworca na zachód od poczekalni niem. oraz baraki na północ od dworca. Plutony sąsiednie: od południa „Sęp”, od pld.-zach. „Piątek”, od pñ.-wsch. „Orzeł”, Podpisał d-ca plutonu Wrzos II 15). Pismo odręczne ołówkiem na papierze w linię formatu A-4 dwustronnie.

84. Plan organizacyjny i uderzeniowy plutonu Wrzos II 16 z dn. 8.VI.44 r.

Skład plutonu: „d-ca 1/2 bez uzbrojenia, 1. Hela 1/16 pistolet automatyczny, 2. Jadzia 1/4 bez uzbrojenia, 3. Mania 1/10 bez uzbrojenia”.

Zadania dla drużyn w pierwszej fazie:

Hela – opanowanie i obsadzenie wiaduktu garwolińskiego, skrzyżowania ulic 3 Maja, Świętojańskiej i 22 pp, zachodniego wejścia do budynku dworca, korytarza z kasą biletową i bagażową, wyjść na perony oraz „być gotowym do akcji rozbrajania Niemców w poczekalni”.

Jadzia – rozbrojenie Niemców po opanowaniu dworca przez Helę.

Mania – opanowanie baraków przy torach, piętra od zach. z kasą stacyjną i wesprzeć działania Jadzi.

Wyszczególnione podobnie są zadania dla plutonu w II fazie.

Rozkaz podpisał D-ca plutonu 16 Wrzos II.

Pismo odręczne ołówkiem na papierze podaniowym w kratkę: 4 strony formatu A-4. Dokument uszkodzony przez gryzonie.

85. Rozkaz nr 3 Dowódcy Ogniska Walki Koszary – Dworzec z dn. 15.IV.1944 r.

Zarządzenia „W związku z możliwością użycia naszych za-konspirowanych Sił Zbrojnych w Kraju (...)”. Dokument zawiera m.in. zasady wprowadzania kryptonimów dla plutonów i drużyn, opracowywania planów organizacyjno-uderzeniowych.

Podpisał „-/Mon”. Maszynopis powielony na dwóch kartkach formatu A-4 jednostronnie. Na odwrocie adnotacje „Wrzos II” i ołówkiem odręcznie wypisany rozkaz „Sokoła” by do 10.V.44 r. złożono plany organizacyjno-uderzeniowe, podano stany ludzi, uzbrojenia, braki i potrzeby plutonów.

86. Radziecki granat kompanijnego granatnika kal. 50 mm.

Niewybuch znaleziony 9.07.94 r. W Żelkowie pod Siedlcami, w koleinie drogi między łąką i lasem ok. 15 cm pod pow. gruntu. Pochodzi z czasu wyzwania Siedlec. Na ebonitowym zapalniku oznaczenia: „MK/376-42”.

87. Łuska od naboju armaty radzieckiego czołgu T-34. Znaleziona została na siedleckim cmentarzu centralnym.

Dowódca oddziału 11 czołgów z fizylierami zamierzał odciąć Niemcom drogę odwrotu szosą sokołowską. Wbrew radom Polaków Rosjanie uparli się zaatakować najkrótszą drogą od ul. Żytniej przez podmokły teren łąk. Tylko 2 czołgi zdołały się wycofać, pozostałe ugrzęzły i zostały rozbite. Jeden z czołgów przejechał przez środek cmentarza skąd ostrzeliwał miasto. Stąd pochodzi prezentowana stalowa łuska.

Tutaj pod Siedlcami 28 i 29.07.1944 r. miała miejsce największa bitwa niemieckich Panther (PzKpfw V) 2 batalionu 5 Pułku z 5 Dywizji Pancerniej SS „Wiking”, które zniszczyły 107 sowieckich czołgów tracąc tylko 6 własnych. (D. Jędrzejewski, Z. Lalak, Niemiecka broń pancerna 1939-1945, Warszawa, s. 93).

PLAKATY OKUPACYJNE**88-94**

Władze okupacyjne o zarządzeniach informowały społeczeństwo w formie rozklejanych różnego rodzaju ogłoszeń i obwieszczeń. Treścią ich były też informacje o rozstrzeliwaniach z okresu wzmożonego terroru.

Ci wszyscy, którzy nie stosowali się do zarządzeń władz byli karani. Na plakatach z terenu województwa siedleckiego (głównie dawnego powiatu węgrowskiego i sokołowskiego) najczęściej spotykaną groźbą kary było „przekazanie do obozu pracy w Treblince” lub „przekazanie na zawsze do Treblinki”. Groziło to m.in. za nie stosowanie się do zakazów ładowania akumulatorów, kontaktów z „bolszewikami”, wstępu do getta, brania łapówek, zatrudniania Żydów, poruszania się po godzinie policyjnej, używania rowerów, wstępu do lasu, składania fałszywych zeznań itd. (W. Więch-Tchórzewska, Ogłoszenia władz okupacyjnych powiatu sokołowskiego w latach II wojny światowej, (w:) Prace archiwalno-konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego, Siedlce 1984).

Teraz są to eksponaty dość rzadkie ze względu na ich mały nakład. Na przykład tak ważnych obwieszczeń „dotyczących godziny policyjnej oraz zaciemniania” wydrukowano tylko 40 egzemplarzy. (Archiwum Państwowe miasta stołecznego Warszawy Oddział m. Otwock, Akta miasta Mińsk Mazowiecki, sygn. 578).

88-89. Fotografie napisu na murze wykonanego przez żołnierzy Armii Krajowej.

27 października (october) 1918 r. Niemcy ogłosiły, iż oczekują „propozycji rozejmu, które utorują drogę do sprawiedliwego pokoju”. Rozejm został podpisany i wszedł w życie 11.11.1918 r. na niekorzystnych dla Niemiec warunkach. W czasie następnej wojny światowej kiedy wojska III Rzeszy ponosiły klęski na froncie wschodnim (było to już po bitwie pod Kurskiem), żołnierze Armii Krajowej wymalowali na ścianach budynków Węgrowa i Sokołowa Podlaskiego znaki Polski Walczącej i „OCTOBER” prorokując rychłą klęskę Niemiec. Za przypomnienie doniosłego wydarzenia sprzed 25 lat starosta powiatu sokołowskiego, w skład którego wchodził węgrowski, Ernest Gramss pozbawił mieszkańców tych miast przydziału cukru kartkowego na listopad.

Na fotografiach przedstawiony jest prawdopodobnie jedyny w Polsce ocalały napis uliczny z czasów okupacji. Znajduje się na murze klasztoru Reformatörów przy ul. Kościu-

szki w Węgrowie. Pod Polską walczącą zachowany jest fragment nazwy miesiąca „CTOB”. Inne tego typu napisy były w Węgrowie na ścianie domów przy ul. Zwycięstwa (d. Rucheńskiej) i Żeromskiego.

Według innej wersji przypomniano obietnicę Adolfa Hitlera (właściwie Schicklgrubera), że w październiku przyjmie defiladę zwycięskich wojsk w Moskwie. A tu już niejeden październik upływał, a na paradę w stolicy ZSRR się nie zanosilo.

90. **Ogłoszenie nr 277 z 18.10.1943 r. o wstrzymaniu przydziału cukru dla mieszkańców Sokołowa Podlaskiego i Węgrowa.** Druk czarny dwujęzyczny (niemiecki i polski) na papierze zielonym 31x46,5 cm. (Archiwum Państwowe w Siedlcach, Zbiór afiszów okupacyjnych, sygn. 33).

91. **Ogłoszenie nr 288 z dn. 27.03.1944 r. „o szaleństwach oddziału bolszewickiego”.** Przykład propagandy antypartyzanckiej. Czarny druk dwujęzyczny na papierze niebieskim 31x46,5 cm.

92. **Obwieszczenie z dn. 31.01.1944 r. o rozstrzelaniu 10 osób w odwet za zranienie żołnierza niemieckiego w parku Sokołów-Przeździadka.**

Druk czarny dwujęzyczny (z wyjątkiem listy nazwisk) na papierze pomarańczowym 31x46,5 cm.

93. **Obwieszczenie z 27.11.1943 r. O skazaniu na karę śmierci 10 osób w odwet za zastrzelenie Niemca Henryka Joachimiaka i zranienie Ukraińca Wasylego Skołodra na stacji w Dziewulach.** Rozstrzelani zostali:

1. Książkowski Kazimierz
2. Lorkiewicz Jerzy
3. Ston Jan
4. Ston Bolesław
5. Zacharczuk Ludwik
6. Zakrzewski Franciszek
7. Cabaj Stanisław
8. Kondraciuk Stanisław
9. Zakrzewski Piotr
10. Włodarczyk Jan

Druk dwujęzyczny na papierze różowym 48,5x61 cm. Ekspонат przekazany do Muzeum Okręgowego (KW 6437) przez Kazimierza Kozieradzkiego.

Pomnik rozstrzelanych znajduje się przy ul. Armii Krajowej w Siedlcach.

94. Obwieszczenie z 17.12.1943 r. o rozstrzelaniu 10 osób w odwet za zamach dokonany przez Zygmunta Koczkodaję ps. Zygmunt i Mariana Bulikę ps. Żbik 15 grudnia na SS-Untersturmführera Juliusa Dubego, kierownika Komisariatu Policji Bezpieczeństwa w Siedlcach.

Rozstrzelani zostali w dniu 17.12.43 r.

1. Perycz Jan „Rys” (AK)
2. Perycz Zbigniew „Żbik” (AK)
3. Perycz Tadeusz „Pogoń” (AK)
4. Szmurło Zenon (Szare Szeregi)
5. Kalinowski Zdzisław „Kruk” (Szare Szeregi)
6. Kniaziński Wiesław „Portos” (Szare Szeregi)
7. Bartniczuk Eliasza
8. Bartniczuk Jan
9. Solka Franciszek
10. Papliński Jerzy

Dwujęzyczny druk czarny na papierze żółtym 49x63 cm.

Ekspонат przekazany przez Kazimierza Kozieradzkiego ps. Zaduma (KW 6438). Obydwa plakaty zakupił płacąc młynarkami od pracownika rozklejającego obwieszczenia. Ubezpieczony był przez swego dowódcę drużyny 19 plutonu 22 pp AK Tadeusza Jakubika ps. Dorot.

95–101 DOKUMENTY

95. **Kennkarte** (Karta rozpoznawcza) z fotografią wystawiona na nazwisko Mariana Czajkowskiego.

Dokument fałszywy sfabrykowany w konspiracji dla księdza Mariana Alfonsa Myrchy ps. Wojciech, który od 1939 r. do lipca 1944 r. był kapelanem obwodu AK „Sowa”, „Jesion” (Siedlce).

96. **Dowód osobisty** z fotografią wystawiony na nazwisko Aleksandra Litwińskiego.

Dokument fałszywy, antydatowany na rok 1938, księdza M.A. Myrchy.

97. **Kennkarte** (Karta rozpoznawcza) z fotografią wystawiona na nazwisko Mariana Jankowskiego.

Dokument fałszywy Wacława Żukowskiego ps. Czapla, dowódcy 19 plutonu 22 pp AK.

Jeden z trzech magazynów broni plutonu znajdował się w piwnicy sklepu owocowo-warzywnego por. „Czapli” przy ul. Piłsudskiego (obecnie sklep „Euromoda”). W Akcji „Burza” zadaniem 19 plutonu było atakowanie grup niemieckich na szosie Siedlce—Łuków. Do miejsca koncentracji broń przewieziono platformą dowódcy. Pierwszą walkę z Niemcami stoczył pluton rankiem 25 lipca. Później został ostrzelany przez Rosjan.

Po rozwiązaniu oddziału i zakopaniu broni 11 listopada został aresztowany por. „Czapla”, któremu udało się uciec z transportu do ZSRR. Do siedleckiego więzienia trafił d-ca 1 drużyny Tadeusz Jakubik „Dorot”, a do ZSRR wywieziono Władysława Sielickiego.

98. **Legitymacja wojskowa nr 00157** wystawiona 1.06.1944 r. dla strzelca o pseudonimie „Wit” przez Dowództwo Oddziałów Armii Krajowej Okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego. Podpisał dowódca „Budrys” (por. Kazimierz Dreut). Dokument jest własnością Witolda Połoczańskiego mieszkającego od repatriacji w 1946 r. w Siedlcach. Po aresztowaniu przez NKWD ukrył go i przechował pod podszewką cholewy zdobycznego niemieckiego buta.

Dowództwo Oddziałów ARMII KRAJOWEJ Okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego	
LEGITYMACJA WOJSKOWA Nr. 00157	
Nazwisko	W I T
Stopień wojskowy	strzelec
Przedział służbowy	D.O.A.K.
Data wystawienia	1 czerwca 1944 r.
Odcisk palca	Podpis Dowódcy Budrys

99. **Wniosek awansowy z Obwodu AK „Sęp”, „Proso” (Sokołów Podlaski).**

W referacie saperów 9.04.1944 r. na kaprali rezerwy zostali awansowani: „Bohdan” (d-ca 2 drużyny Wacław Błachnio), „Kabel” i „Kosa” oraz na plutonowego rezerwy „Niski” (z-ca d-cy plutonu saperów i d-ca 1 drużyny tego plutonu Wacław Gilewicz)

Wniosek podpisał „Socha” (Franciszek Świtalski) komendant Obwodu.

Maszynopis jednostronny wypełniony odręcznie na papierze 20x24,5 cm.

Kierownikiem referatu i dowódcą plutonu saperów był Wacław Piekarski „Jastrzębiec”.

100. **„Załącznik do Nr 348”.** Meldunek dwustronny 19x27 cm o warunkach zamknięcia przeprawy przez rzekę Bug poprzez wysadzenie mostu w Tonkielach na trasie Sokołów Podlaski-Drohiczyn. Szkic wykonał Wojciech Jastrzębski syn nauczyciela ze Skrzyszewa.

101. **Fotokopia dokumentu.** Maszynopis 18,5x6 cm datowany i podpisany odręcznie. Treść: w nagłówku „P.O.Z. (Komenda Okręgu VI./M. p. 12/VI.1942 r.” i obok niżej „Do/Ob.

Stałego/ Z dniem 1.XI.1941 r. wyznaczam Ob. na stanowisko K-dta/Powiatu Nr 12 P.O.Z." Niżej podpis nieczytelny, pod nim „/-/Tobruk./Komendant Okręgu VI." Obok pieczęć średnicy 19 mm z orłem w koronie i u góry między dwoma pierścieniami napis „P.O.Z.", u dołu napis nieczytelny.

Jan Pietrak ps. Stały wstąpił do ruchu oporu na początku okupacji. Na komendanta powiatu został wyznaczony przez mjr Franciszka Orłowicza ps. Tobruk oddelegowanego z ZWZ z Krakowa do Polskiej Organizacji Zbrojnej. „Następnie należał do Armii Krajowej (po wcieleniu POZ do AK w sierpniu 1942 r.). Był w stopniu porucznika. W dniu 17.02.1943 r. został zabity przez Niemców w ramach akcji represyjnej zarządzanej przez Starostę Powiatu Sokołowskiego Gramssa za wykonanie przez AK wyroku śmierci na konfidentce Gestapo Czesławie Solczyńskiej." (Z rękopisu zięcia Radosława Oknińskiego, właściciela oryginału).

Polska Organizacja Zbrojna zawiązała się w powiecie siedleckim na przełomie 1939/40 r. z inicjatywy ppor. Witolda Kaczora i ppor. Władysława Celeja ze Stoczka Łukowskiego (24 s. 23).

BANKNOTY**102–115**

Pieniądze papierowe oprócz roli środka płatniczego, pełnią często szereg innych nieoczekiwanych funkcji, wynikających nie tylko z treści druku ale i celu w jakim zostaną użyte. Dzieje się tak w trudnych sytuacjach życiowych m.in. z braku papieru. Ludwik Maciąg „Sas” opowiedział mi historię 5-dolarówki z autografami uratowanych lotników amerykańskich. Tadeusz Stasiuk „Zdzich” także z OP 34 pp AK „Zenona” miał do niedawna banknot podarowany przez Węgry z wypisaną dedykacją na pamiątkę wspólnych dni walki. Edward Jurzyk (BCh w Wiśniewie) na pięcioletówce napisał wiadomość i wyrzucił z pociągu na przejeździe kolejowym. Tą drogą żona dowiedziała się o wysłaniu go w transporcie na Sybir.

Na wystawie prezentuję m.in. banknoty, które po umieszczeniu przez ludzi z konspiracji stempli propagandowych miały na celu podniesienie na duchu. Były jedną z form walki z okupantem, odbywającej się obok akcji zbrojnych. Pieniądze te powszechnie zwano „młynarkami” od nazwiska prof. dr Feliksa Młynarskiego, prezydenta Banku Emisyjnego w Polsce. Funkcjonowały powszechnie na ziemiach polskich obok trudniej dostępnych marek niemieckich i dolarów USA pełniących tak jak obecnie rolę „twardej waluty”.

102. 100 zł z 9.11.1934 r. Ser. BK. 8470120. Awers. Władze okupacyjne wycofały z obiegu banknoty Banku Polskiego o nominałach 100 i 500 zł. Część 100-złotówek wprowadzono ponownie do obiegu po umieszczeniu czerwonego nadruku adaptacyjnego w ramce o wymiarach 143x20 mm „Generalgouvernement/für die besetzten polnischen Gebiete” i dwóch rozetek z nominałem „100” oraz dwóch poprzeczek pod rozetką na marginesie. Wymiary rozetek 21x19 mm, poprzeczek 34x5 mm. Banknoty te były również stemplowane przez ZWZ i puszczane na rynek pieniężny.

103. 500 zł z 1.03.1940 r. A 1301515.

Awers. Banknot fałszywy ostemplowany przez władze okupacyjne.

Na stronie głównej: stempel dwuwierszowy czerwony 43x11 mm „Falsch/Emissionsbank”, fioletowy 20x4 mm „Petrikau” z odręczną adnotacją atramentem „100 37 F/44”, stempel

czerwony dł. ok. 45 mm i wys. 5 mm wypełniony czerwoną kredką (w nawiasach) „KI(II) Typ (A)Z(Lk?)” i cztery fioletowe stemple 29x4 mm „FALSCH”.

Na stronie odwrotnej: 4 stemple fioletowe 29x4 mm „FALSCH”, datownik niebieski 30x4,5 mm

„13 OKT. 1944”, stempel niebieski w ramce 28x15 mm z czterowierszowym napisem „Emissionsbank/in Polen/Hauptniederlassung(?) Krakau”. W Warszawie produkcją pieniędzy zajmowała się Podziemna Wytwórnia Banknotów, której Komendantem był Mieczysław Chyżyński „Pełka”. Z tajnej drukarni fałszywe banknoty były zamieniane na produkowane w Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych, następnie komisyjnie przez władze niszczone jako makulatura.

Prawdziwa równowartość była wynoszona do VII Oddziału Sztabu 'ZWZ. Później by uniknąć niebezpieczeństwa wpadki przesłano materiały potrzebne do produkcji do Anglii. Tam wyprodukowane banknoty oddziały leśne zaczęły przyjmować w zrzutach od maja 1943 r.

104. 500 zł z 1.03.1940 r. B 1312877.

Rewers. Banknot fałszywy z serii „13” wykonanej w Anglii i dostarczonej do Polski w zrzutach.

105. 100 zł z 1.03.1940 r. Ser. C 3049907.

Awers. Z czarnym nadrukiem o wym. ozdobnej ramki w kształcie załamanej wstęgi przypominającej wężyk generalski 45x47 mm. W niej 5-wierszowy napis „A (orzeł w koronie) K./”Reguła”/Pierwszy żołd/powstańczy/SIERPIEŃ 1944 R.” Jeden z banknotów pierwszego żołdu Powstania Warszawskiego.

W zamierzeniu było tak, iż każdy żołnierz miał otrzymać przynajmniej jedną „młynarkę” z takim nadrukiem, w przypadku braku możliwości wydrukowania własnych pieniędzy. Nadruki były wykony-

wane w drukarni PKO przy ul. Marszałkowskiej róg Świętokrzyskiej. Inicjatorem był dowódca IV Rejonu mjr Stanisław Steczkowski „Zagończyk”.

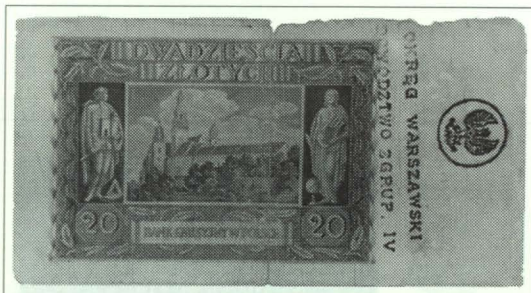
106. 5 zł z 1.08.1941 r. AE 5381133.

Rewers z nadrukiem j.w. na marginesie.

107. 20 zł z 1.03.1940 r. H 5161376.

Rewers. Na marginesie czarny nadruk: stylizowany orzeł w koronie w okręgu średnicy 48 mm, pod nim dwuwierszowy napis o wym. 76x14 mm „OKRĘG WARSZAWSKI /DOWÓDZTWO ZGRUP. IV”.

Wzorem dowództwa IV Rejonu dowódcy innych jednostek podjęli akcję upamiętniania Powstania Warszawskiego. Wydawcą tego nadruku było dowództwo Zgrupowania „Gurt”.

108. 1 zł z 1.08.1941 r. BB 0839691.

Rewers. W centrum banknotu czarny nadruk o wym. 25x53 mm: w literze „V” orzeł wz. 1927, pod nim symbol Polski Walczącej. Niżej 6-wierszowy napis: „BRATERSTWO/BRONI/ANGLII/AMERYKI/POLSKI/NIECH ŻYJE”.

Nadruk propagandowy z 1943 r. nieznanego wydawcy.

109. 2 zł z 1.08.1941 r. AD 8856583.

Rewers. W centrum nadruk j.w.

110. 20 zł z 1.03.1940 r. H 8027582.

Rewers. Na marginesie banknotu nadruk j.w.

111. 50 zł z 1.08.1941 r. C 1783699.

Rewers. Na marginesie nadruk j.w.

112. 50 zł z 1.03.1940 r.
D. 4365024.

Rewers. Na marginesie nadruk j.w.

113. 100 zł z 1.03.1940 r.
E 6964140.

Awers.

W centrum fioletowy nadruk o wym. 59x35 mm: nad orłem w koronie wz. 1927 litera „O”, po lewej „G”, po prawej „N”, pod orłem dwuwierszowy napis „POLSKA WALCZY/ I ZWYCIĘŻA”. Nadruk z 1944 r. nieznanego wydawcy.

114. 50 zł z 1.08.1941 r.
D 5568842.

Rewers. Na marginesie nadruk koloru czarnego o wym. 56x29 mm: po bokach stylizowanego orła w koronie symbole Polski Walczącej (prawy – odbicie lustrzane), niżej dwuwierszowy napis „POLSKI WOJSKOWY/ OBÓZ KOBIEC”.

Nadruk został wykonany z okazji wyzwolenia 12.04.1945 r. przez 2 pułk pancerny Dywizji gen.

Stanisława Maczka stalagu VI C w Niederlangen, w którym było więzionych 1728 uczestniczek Powstania Warszawskiego. Ostemplowano banknoty znajdujące się w depozytach kasy obozowej.

115. 50 zł z 1.03.1940 r. B 1731655.

Rewers. Na marginesie nadruk j.w. odwrócony o 180° w stosunku do poprzedniego.

116–123 ROZMAITOŚCI

116. „**RZECZPOSPOLITA POLSKA**”, Nr 13/64, Warszawa, 8.08.1943.

Szesnastostronicowy numer specjalny poświęcony pamięci premiera Rządu Rzeczypospolitej i Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych generała Władysława Eugeniusza Sikorskiego. Pismo było wydawane przez Departament Informacji Delegatury Rządu RP na Kraj. Od 15 marca 1941 r. do lipca 1944 r. ukazało się 80 numerów. (Przekaz Kazimierza Kozieradzkiego – KW 6439).

117. „**Biuletyn informacyjny**”, nr 39 (194), Warszawa, 30.09.1943

r. Pismo było głównym organem Komendy Głównej AK. Ukazało się 317 numerów. Prezentowany egz. jest z okresu gdy biuletyn był tygodnikiem. (Prasa polska w latach 1939–45, (Red.) J. Łojek, Warszawa 1980, s. 49). (Księgozbiór Muzeum Regionalnego w Łukowie, nr inw. 567).

Eksponat został znaleziony w czasie remontu dachu dworku Nęckiego członka AK w Stoczku Łukowskim (obecnie siedziba OSiR).

118. „**POLSKA ŻYJE: Tygodnik polityczny Obrońców Polski**”, Nr 74-75, 20.10.1940 r.

Jeden z pierwszych konspiracyjnych tytułów wojskowych ukazujących się nieregularnie od 10.10.1939 r. Organ Komendy Obrońców Polski, później Polskiej Armii Ludowej. Redagowali pismo m.in. Witold Hulewicz i Zofia Kossak-Szczucka.

119. **Kartka świąteczna** o wym. 162x100 mm drukowana w kolorach niebieskim i czerwonym. Z lewej strony kompozycja z luf armatnich przeplecionych wstęgą białą-czerwoną, gwiazdek i gałązek drzewa iglastego, po prawej stylizowane godło RP wz. 1927 na tarczy czerwonej. Niżej dwuwierszowy napis w kolorze niebieskim: „**POLSKA SWOIM DZIECIOM**”

DZIECIOM/ 24.XII.1942”.

120. Spis materiałów saperskich ze zrzutu przyjętego w Obwodzie AK „Sowa”, „Jesion” (Siedlce) dla Obwodu „Sęp”, „Proso” (Sokołów Podlaski).

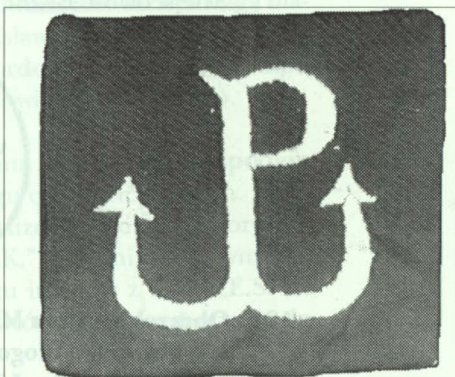
Trzy strony maszynopisu na dwóch kartkach formatu A-4. (Eksponat przekazany przez Wacława Piekarskiego, autora książki o historii Armii Krajowej na terenie powiatu sokołowskiego – KW 6440).

Obwód sokołowski otrzymał uzbrojenie z dwóch zrzutów: dokonanego na terenie obwodu siedleckiego w okolicach Mokobód latem 1943 r. (?) i we Włodkach na własnym terenie (zrzutowisko o kryptonimie „Zydel”).

W nocy 8/9.04.1944 r. na wałach grodziska średniowiecznego przyjęto dwanaście dużych zasobników z uzbrojeniem i małą przesyłką świąteczną (pisanki malowane w szachownice biało-czerwone i tekst piosenki). Przygotowano wozy konne na przewidywany ciężar 1,5 tony. Prezentowany dokument obejmuje wykaz zasobników z materiałami saperskimi typu PLSL, MIS, MIN-EL, MN Most., MSN Most. i AMS.

121. Naszywka o wym. 68x61 mm uszyta z 2 kawałków czerwonego płótna z wyhaftowanym białą nicią symbolem Polski Walczącej.

Znaleziona została ok. 1970 r. w tylnej ścianie komody w kaplicy, która stała w parku majątku Starowiejskich Siedliska koło Szczekocin (Kieleckie). (Franciszka Starowiejskiego opowieść o końcu świata, czyli reforma rolna: Zapach sątnowego drewna, (w:) „Gazeta Wyborcza”, 5-6.03.1994 r., s. 12-13).

122. Ulotka niemiecka Z 17. Jedna z wielu znalezionych w lesie koło Jarnic pod Węgrowem (woj. siedleckie).

Czarny druk na papierze 102x76 mm. Częściowo nadpalona. Treść w 7 wersach: „JESZCZE POLSKA/ NIE

ZGINEŁA.../ ale grozi Jej zagłada ze strony bolszewizmu./ Dlatego: Bez względu na to, gdzie Ty walczysz – /czy wspólnie z Niemcami czy na tyłach sowieckich/ wraz z żołnierzami – w każdym wypadku – /ZWALCZAJ BOLSZEWIZM”.

Ulotki tego typu były wstrzeliwane w karabinowych granatach agitacyjnych. (W. Kornijenko, Uzbrojenie Wehrmachtu i Waffen SS, Białystok 1993, s. 150-151).

- 123. Pieczęć gumowa** z 6-wierszowym tekstem okolonym okręgiem średnicy 35 mm: “GENERAL-/LANDGEMEINDE/BLIZNE/GMINA WIEJSKA/ BLIZNE”.

Ekspонат zakupiony przez warszawskiego kolekcjonera na targu staroci wraz z karteczką informacyjną o treści: “Pieczęć okrągła Gminy Blizne. Została ona zabrana po wykonaniu akcji zbrojnej na siedzibę gminy. Celem udanej akcji było zniszczenie dokumentów osobowych, meldunków i innych dowodów mogących powodować represje w stosunku do mieszkańców Gminy i terenów sąsiednich”. Maszynopis.

Miejscowość Blizne obecnie w woj. krośnieńskim.

- 124. Obrazek święty z Matką Boską Ostrobramską i Modlitwa na odwołanie z błogosławieństwem biskupa polowego Wojska Polskiego ks. Józefa Gawliny (Londyn 15.08.1941 r.).** Druk czarny na kartonie o wym. 72x112 mm. Jeden z wielu dewocjonaliów dostarczonych do kraju w rzutach. (Ze zbiorów Ireny Chilik z oddziału Kedywu Czesława Dylewicza).

- 125. Maszyna do pisania “MAS”.** Pochodzi ze rzutu. Została wykopana z wcześniej opisanym PIATEM i detonatorem na terenie obwodu AK „Mewa”, „Kamień” (Mińsk Maz.). (Muzeum 7 Pułku Ułanów w Mińsku Mazowieckim).

- 126. Czapka rogatywka polowa wz. 37 z haftowanym orłem ze znakiem Polski Walczącej na tarczy amazonek porucznika Władysława Raźmowskiego ps. Poraj, zastępcy komendanta Obwodu AK „Smoła” (Węgrów). Przed wojną był oficerem służby czynnej. W kampanii wrześniowej dostał się do niewoli sowieckiej, z której zbiegł. Został mianowany 31.03.1940 r. Komendantem na powiat węgrowski Organizacji Wojskowej „Wilki” scalonej później z Armią Krajową. (Muzeum Ziemi Sadowieńskiej – IPN 351).**

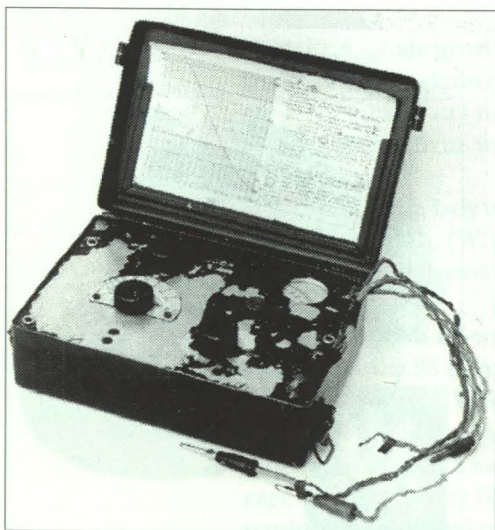

- 127. Papierośnica blaszana z namalowaną na wieczku flagą biało-czerwoną. Należała do Stanisława Bolchajmera, żołnierza AK Obwodu Węgrów zamordowanego przez Gestapo w 1943 r. (Muzeum Ziemi Sadowieńskiej, IPN 18).**

- 128. Talerzyk cynowy średnicy 107 mm sygnowany pod spodem „KAYSER ZINN 4795” w okręgu o średnicy 17 mm. Na lustrze pamiątkowy ryt: stylizowany orzeł w koronie, po jego bokach dwa skróty „A.K.” i pod nim dwa symbole Polski Walczącej. Na kołnierzu inicjały: z lewej „E.S.”, z prawej „L.O.”. Przy krawędzi wtórnie wybite 4 otwory do zawieszania.**

133. Fotografia czarnobiała, którą nosił Zygmunt Wróblewski ps. Kula. Przekształcał się w wygląd do ubioru okupantów (czarna skórzana płaszcz / kaptur). To służyło ochronie bezpieczeństwa i ukrycia z konspiracji, wyruszającą na ulicę, lub wychodzącym z ulicy na ulicę.

134. Miniaturka Krzyża Walecznych, którą nosił Zygmunt Wróblewski „Kula” po wojnie.

129. Odbiornik radiowy „OBA” nr 689 firmy „DEDAL”.

Pochodzi ze zrzutu z datą przyjęcia na instrukcji obsługi w języku polskim „Ł 17.III.44.” Używany był do nasłuchów komunikatów radiowych w Obwodzie AK „Łoś”, „Łopuch” (Łuków). Obsługiwał go Józef Gasztych „Drucik”. Ekspонат przekazany przez Barbarę Newelską (KW 6442).

130. „WIADOMOŚCI RADIOWE I INFORMATOR”, Łuków, Łukowska Agencja Informacyjna, Nr 61, Rok II, 1.07.1945 r.

Trzy kartki formatu A-4 z tekstem odbitym na powielaczu. Trzecia strona nosi tytuł „BOLSZEWICKI FASZYZM STALINA”. Przekaz Barbary Newelskiej (KW 6443).

ODZNACZENIA**131-158****POLSKIE SIŁY ZBROJNE NA ZACHODZIE:**

Żołnierze Armii Krajowej byli wyróżniani odznaczeniami istniejącymi w Drugiej Rzeczypospolitej lub ustanowionymi na obczyźnie. Do pierwszej grupy należą: Order wojenny Virtuti Militari, Order Odrodzenia Polski, Krzyż Walecznych. Z drugiej grupy odznaczano Krzyżem Zasługi z Mieczami lub Medalem Wojska.

131. Krzyż Walecznych PSZ z datą „1920” formatu 43x43 mm.

Awers i rewers.

Aby odróżnić odznaczenie od KW ustanowionego 11.08.1920 r., zmieniono dekretem Prezydenta RP z 20.09.1941 r. układ barw wstążek. Zamiast wstążki amarantowej z białymi paskami wprowadzono białą z paskami amarantowymi.

132. Zaświadczenie nr 19/44 z dn. 15.08.1944 r. (maszynopis formatu A-5) wydane przez Komendę Okręgu (Białowieża) o nadaniu Krzyża Walecznych kpr. pchor. „Kulisowi” „za wybitny udział i odwagę w akcjach „Kedywu” w szeregach wojska w konspiracji”. Podpisał komendant Obwodu „Sowa” kpt. Ludwik Skorupka.

Odnaczony urodził się w Siedlcach 27.05.1920 r. Był absolwentem Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego. W chwili wybuchu wojny był uczniem II klasy Państwowego Liceum Pedagogicznego w Leśnej Podl. W 1942 r. uzyskał maturę na tajnych kompletach. W organizacji Szarych Szeregów był dziesiętnikiem. Po ich wcieleniu do AK w 1941 r. został przydzielony do kompanii kolejowej, później do Kierownictwa Dywersji (Kedyw).

133. Fotografia czarnobiała 4x6 cm Zygmunta Wróblewskiego ps.

Kulis. Przykład upodobniania się wyglądem do ubioru okupantów (czarny skórzany płaszcz i kapelusz). To stwarzało poczucie bezpieczeństwa ludziom z konspiracji, wyruszającym np. na akcję, lub wykonującym zadanie na ulicy.

134. Miniaturka Krzyża Walecznych, którą nosił Zygmunt Wróblewski „Kulis” po wojnie.

135-136. Medal Wojska. Awers (brąz) i rewers (wersja grawer-ska w mosiądzu). Mógł być nadawany jednej osobie czterokrotnie.

137. Legitymacja nr 30088 wydana w Londynie 15.08.1948 r. nadania sierż. Zbigniewowi Pliszce ps. Wrak czterokrotnie Medalu Wojska.

Odnaczony urodził się 16.08.1916 r. Pracę w konspiracji rozpoczął od Polskiej Organizacji Zbrojnej.

POLSKIE ODZNACZENIA PAŃSTWOWE

138. Krzyż Partyzancki

139. Zaświadczenie tymczasowe nr 9606 wydane w Warszawie 8.09.1947 r. Tadeusz Sobieszczak, słuchacz 1 Oficerskiej Szkoły im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, został odznaczony Krzyżem Partyzanckim.

W czasie okupacji służył w OP 34 pp AK „Zenona” pod pseudonimem Dudek. W latach 1948-51 służył w 3 pp Berlińskim (w Ciechanowie) 1 Dywizji Piechoty. Uczestniczył w rozminowywaniu Warszawy.

140-141. Krzyż Oświęcimski. Awers i rewers.

142. Legitymacja nr 130-86-12 KO nadania Krzyża Oświęcimskiego Witoldowi Kędzierskiemu.

143-144. Warszawski Krzyż Powstańczy. Awers i rewers.

145-146. Krzyż Armii Krajowej. Awers i rewers. Odnaczenie ustanowione 1.08.1966 r. Przez dowódcę AK gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego.

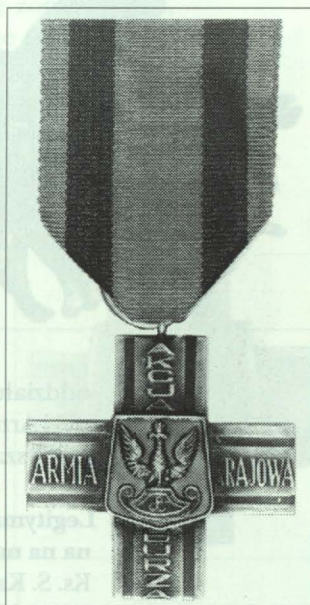
147. **Legitymacja nr 27022** wydana w Londynie 16.02.1983 r. Zbigniew Pliszka „Wrak” z przydziałem do Kedywu Obwodu AK w Siedlcach został odznaczony Krzyżem Armii Krajowej.

ODZNACZENIA ORGANIZACJI KOMBATANCKICH

148. **Krzyż Pamiątkowy AK „Akcja Burza”.**

„W 1988 roku, zbliżająca się 45 rocznica rozpoczęcia „Akcji Burza”, tj. bojowych działań oddziałów Armii Krajowej podejmowanych na ziemiach polskich w miarę przesuwania się frontu ze wschodu na zachód, zainspirowała Środowisko Żołnierzy Armii Krajowej do wykonania we wrześniu 1988 r. Krzyża Pamiątkowego AK „Akcja Burza”. (21, s. 402).

Natomiast wg pisma „MARS” (t. II, s. 382-385) jest to odznaczenie o charakterze prywatnym. Wykonane zostało w sierpniu 1988 r. przez Andrzeja Panasiuka na zamówienie Niezależnego Ruchu Kombatantckiego AK. Organizację założył Karol Smockiewicz ps. Smok, z której później został usunięty. Postać kontrowersyjna. Na uroczystościach kombatantckich występuje w polskim mundurze oficera, a był szeregowym w Inspektoracie AK Stryj, później służył w „istribucyjnych batalionach” podległych NKWD i w KBW.

149. **Odznaka Pamiątkowa Armii Krajowej** z białego metalu o wym. 30x37. Na odwrocie agrafka do przypięcia.

- 50. Legitymacja nr 4683 Odznaki Pamiątkowej Armii Krajowej przyznanej st. sierż. Józefowi Kisielowi ps. Karol Pług.**
Odznakę przyznano 26.02.1947 r.

Odznaczony kierował w Sarnakach akcją zbierania szczątków z rozrywających się rakiet V-2.

- 151. Odznaka 35 pułku piechoty Armii Krajowej.** Wykonana z białego oksydowanego metalu o wym. 34x26 mm. Na odwrocie agrafka do przypięcia. Wzorowana na przedwojennej odznace pułkowej 35 pp, który wchodził w skład 9 Dywizji Piechoty i stacjonował w Brześciu nad Bugiem.

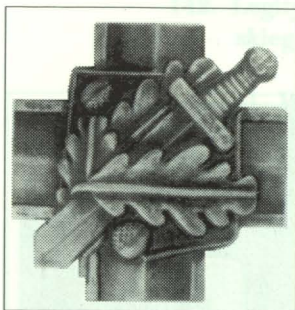

We wrześniu 1943 r. po nieudanej akcji na więzienie w Radzynie Podlaskim część „spalonych” uczestników zawiązała oddział partyzancki, który w lipcu 1944 r. wraz z oddziałem „Ostoi” miał odtwarzać 35 pp. Oddział ten przez cały okres swego istnienia podlegał komendantowi Obwodu AK Radzyń mjr Konstantemu Witkowskiemu ps. Müller. Od jego pseudonimu pochodziła nazwa oddziału.

(I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939-1944: Część pierwsza: Zarys monograficzny, Lublin 1971, s. 251).

- 152. Legitymacja nr 66 Odznaki pułkowej 35 pp AK wystawiona na nazwisko ks. Stanisława Karwowskiego.**

Ks. S. Karwowski ps. Mrówka był kapłanem Oddziału Partyzanckiego „Müllera”. Brat Antoni ps. Robert, Dorosz był w tym oddziale oficerem broni i rusznikarzem.

- 153. Odznaka Pamiątkowa Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty ZWZ-AK (bez numeru).** Z białego oksydowanego metalu o wym. 35x35 mm. Na odwrocie śruba z nakrętką.

154. Legitymacja nr 699 Odznaki Pamiątkowej Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty ZWZ-AK wystawiona w Warszawie 29.11.1985 r. na nazwisko Tadeusza Sosnowskiego ps. Dziaki.

Kompleks lasów Jata położony w nadleśnictwie Kryńszczak był ośrodkiem tworzenia się partyzantki. Sprzyjała temu niedostępność miejsca spowodowana rozlewiskami rzeki Krzny. Tutaj miały siedzibę m.in. oddział Kierownictwa Dywersji AK (Kedyw) dowodzony przez ppor. Wacława Rejmaka „Ostoję” i oddziały Narodowych Sił Zbrojnych Jerzego Wojtowicza „Drzazgi”. W Jacie funkcjonowały też szkoły partyzanckie, w których szkolili się żołnierze AK, NSZ, Bch. (J. Gmitruk, Walki partyzanckie na Ziemi Łukowskiej w latach okupacji hitlerowskiej (1939-1944), (w:) Łuków i okolice w XIX i XX w., s. 260-261).

Właściciel legitymacji ukończył taką partyzancką szkołę podchorążych.

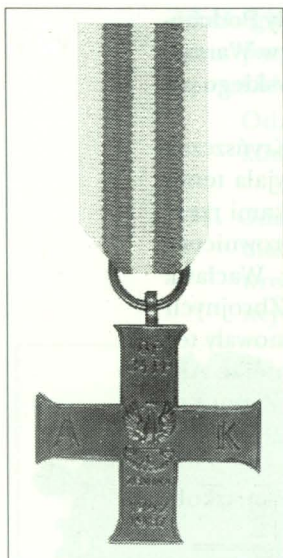
155. Odznaka pamiątkowa Oddziału Partyzanckiego 34 Pułku Piechoty Armii Krajowej „Zenona”.

Z białego oksydowanego metalu o wym. 22x22 mm. Na odwrocie numer 19 i śruba z nakrętką.

156. Legitymacja Odznaki pamiątkowej OP 34 pp AK wystawiona przez dowódcę mjr Stefana Wyrzykowskiego ps. „Zenon” na nazwisko Barbary Wyczółkowskiej.

Autorem projektu odznaki i legitymacji był sam dowódca oddziału. Na podstawie jego szkiców projekty do wykonania przygotował architekt Robert Kunkiel. Wytwórcą jest firma „Olek” w Warszawie przy ul. Mickiewicza. Nakład numerowanych egzemplarzy wynosi 200 sztuk. „Zenon” nosił oznakę z numerem 200, zaś papież Jan Paweł II z numerem 1. Dowódca drużyny sanitarnej Alina Fedorowicz „Marta” otrzymała odznakę 194. Nakład egzemplarzy nienumerowanych jest nieznan. Pierwszego wręczenia dokonano w czasie uroczystości 300-lecia cudownego obrazu Matki Boskiej Leśniańskiej (?).

157. Krzyż Pamiątkowy Oddziału Partyzanckiego 34 pp Armii Krajowej. Ze wstążką szer. 20 mm białą z dwoma czerwonymi paskami szer. ok. 5 mm.

- 158. Legitymacja nr 183 Odznaki Pamiątkowej 34 Pułku Piechoty Armii Krajowej** w 45-tą Rocznicę Przemianowania ZWZ na AK wystawiona przez płk. Stefana Drewnowskiego ps. Roman na nazwisko Tadeusza Sobieszczaka ps. Dudek.
Legitymacje takie otrzymywali odznaczeni wyżej opisanym Krzyżem OP 34 pp AK.

ORŁY

159-173

W opisie eksponatów podano wymiary w milimetrach, kolejno: wysokość (od dolnego skraju tarczy amazonek albo ogona do szczytu korony lub głowy) i szerokość orła, szerokość tarczy amazonek. Wymiary kilku egzemplarzy mogą różnić się od opisanych w literaturze z powodu zagięć, niedokładności wycięcia czy naklejenia na tekturki.

Prezentowane orzełki były noszone przez partyzantów, powstańców warszawskich na nakryciach głowy lub w klapach ubrań. Pochodzą z 3 źródeł: przedwojenne Wojska Polskiego, zrzutowe i z produkcji konspiracyjnej.

159. Orzeł o wym. 62x41x45 tłoczony w grubej blasze z białego metalu. Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze. Nad okiem podwójne piórko. Tarcza amazonek gładka, dolny szlak z 21 gwoździami, w rogach rozetki o 4 liściach i jednym gwoździu. Na odwrocie 2 uszka przylutowane na wys. piersi orła i tarczy amazonek.

Orzeł jest jedną z odmian wzoru 1919, wykonany ok. 1939 r. Noszony był przez Kazimierza Wojtkiewicza ps. Wysoki w OP 34 pp AK „Zenona”. (22 fot. 28 na s.66, 4 fot. 30, 15 fot. 86, 16 fot. 45).

- 160. Orzeł o wym. 43x33x30 tłoczony z cienkiej blachy.** Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 4 rzędach piór. Dziób w poziomie. Tarcza amazonek gładka, dolny szlak z 13 gwoździami, rogi tarczy z krzyżykami w kole. Na tarczy wypukła tarczka ze znakiem Polski Walczącej. Na odwrocie brak śladów mocowania.

Orły takie noszone były „(...) przez niektóre oddziały Armii Krajowej w Warszawie i Pruszkowie, produkowane w latach 1943-1944 przez Antoniego Raczynskiego, żołnierza 8 kompanii 3 batalionu VI Rejonu Armii Krajowej w Pruszkowie”. (36 fot. i opis 311 c, d). Na wystawie prezentowana jest wersja z jasnego metalu ze zbiorów Szkoły Podstawowej w Niemojkach (IPN nr 242). Orzełek przekazany w 1978 r. przez łączniczkę terenową OP 34 pp „Zenona” Wandę Frankowską, która była wraz ze Stanisławem Szańkowskim z Popław (rzeźbił grot) twórczynią sztandaru oddziału i jego repliki. W zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie znajduje się warsztat do produkcji tych orzełków.

- 161. Orzeł o wym. 58x42x42,5 tłoczony z blachy cynkowej.** Schematyczny. Korona otwarta 3-pałkowa. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 3 rzędach piór. Dziób zagięty do dołu. tarcza amazonek gładka, dolny szlak z 9 gwoździami, bez rozetek. Na tarczy inicjały „W.P” tłoczone wypukło. Na odwrocie pionowo przylutowana blaszka.

Orzeł przypisany Armii Krajowej (15 fot. 106, 4 fot. 61, 22 kat. 66, 16 fot. 57) lub Armii Krajowej Kielecczyny (?) z 1944 r. (?) (14 fot. 30c).

- 162. Orzeł o wym. 54x39x39 tłoczony z białego metalu.** Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 4 rzędach piór. Dziób wzniesiony ku górze. Nad okiem podwójne piórko. Tarcza amazonek wypukła z 14 kółkami w dolnym szlaku, w narożach kwiatki o 4 płatkach i jednym gwoździu. Na odwrocie przylutowane dwa wąsy z drutu na wysokości piersi orła.

Orzeł wykonany konspiracyjnie dla oddziałów Armii Krajowej (15 fot. 105, 36 fot. 312c).

- 163. Orzeł o wym. 25x23 tłoczony z blachy stalowej (?)**, malowany złotem (?). Wzór 1927. Na odwrocie ślad po oderwanym drucie do mocowania na wysokości piersi. Wykonany konspiracyjnie (?). **Był w posiadaniu żołnierza AK w Kotuniu.**

- 164. Orzeł o wym. 26x23 tłoczony z blachy mosiężnej.** Wzór 1927. Na odwrocie ślad po oderwanym drucie na wysokości piersi. **Jeden z wielu znalezionych w puszcze na Starówce w Warszawie (?).**

- 165. Orzeł o wym. 60x40x42 tłoczony w blasze z puszki po konserwie.** Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 3 rzędach piór. Dziób uniesiony ku górze. Nad okiem jedno piórko. Tarcza amazonek gładka, dolny szlak z 13 gwoździami, rozetki w kole o jednym gwoździu i 4 liściach.

Na odwrocie ślad po mocowaniu na wysokości piersi (lut). **Orzeł wykonany konspiracyjnie na Lubelszczyźnie. Uszkodzony.**

166. Orzeł o wym. 42x29x31 haftowany jasną nicią na podkładce jedwabnej koloru granatowego o wym. 38x64. Korona orła zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 2 rzędach piór. Dziób uniesiony do góry. Tarcza z 13 gwoździami w dolnym szlaku, w narożach rozetki o 4 liściach i jednym gwoździu.

Orzeł wojsk pancernych PSZ na Zachodzie (20 fot. po s. 64, 4 fot. 52, 15 fot. 104).

167. Orzeł o wym. 42x29x31 haftowany jasną nicią na podkładce jedwabnej koloru czarnego o wym. 39x59. U góry wyhaftowana pozioma kreska oddzielająca pole sąsiedniego orła. Pozostałe dane j.w. Znanе mi są tylko 2 egz. orłów haftowanych na czarnej podkładce i dotąd nie opisane w literaturze. Orły 166 i 167 haftowane były maszynowo na jedwabnych wstążkach szer. 37-39 mm. Poszczególne pola orłów były oddzielone poziomo haftowaną kreską z jednej nici. „Wytwarzano je jak się zdaje m.in. z myślą o zaopatrzeniu oddziałów partyzanckich w kraju”. (4 fot. i opis 52).

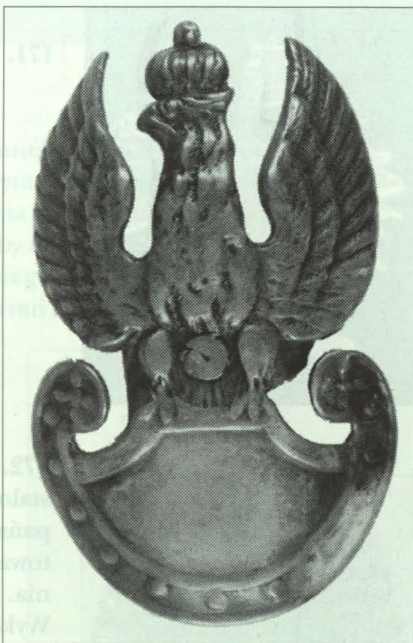
W zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie znajduje się beret z Powstania Warszawskiego z orłem opisanego wzoru haftowanym na zielonej podkładce (nr inw. 31885*).

168. Orzeł o wym. 54x31x33 tłoczony z mosiężnej blachy. Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 3 rzędach piór. Dziób w poziomie. Nad okiem podwójne piórko. Tarcza amazońek gładka, w dolnym szlaku 11 gwoździ, rogi tarczy z rozetkami o 4 liściach i jednym gwoź-

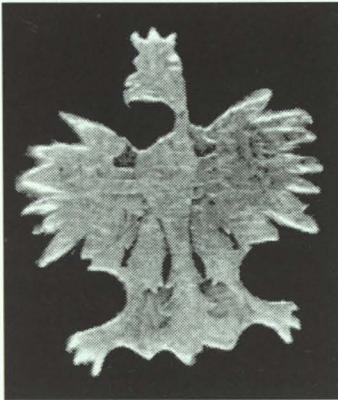
dziu. **Orzeł PSZ noszony do 1946 r.** (4 fot. 46), jeden z egzemplarzy niestarannie wykonanych i wytartych od czyszczenia (ten pogląd uważam za błędny – kilka znanych mi egzemplarzy jest w identycznym stanie zachowania; 15 fot. 101, 20 fot. po s. 64), **orzeł Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich z 1940 r.** (16 fot. 52), **wykonany dla oddziałów polskich w Palestynie 1942-44** (14 fot. 29e) lub wg. innej wersji **produkowany w kraju, a wzorowany na orle paryskim** (22 fot. 40).

We wszystkich w/w pozycjach brak informacji o mocowaniu orła. Prezentowany egzemplarz ma na wysokości ogona wtórnie przynitowaną poziomo blachę mosiężną ze ściętymi końcami. Wypukło zagięty zapewne w celu dostosowania kształtu do furażerki. Do zbiorów Izby Pamięci Liceum Ogólnokształcącego im. B. Prusa w Siedlcach trafił jako przekaz żołnierza oddziału partyzantskiego.

169-170. Orły o wym. 41x26x29 i 41x25x29 tłoczone z blachy stalowej. Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 3 rzędach piór. Tarcza amazonek z tarczą wewnętrzną, w dolnym szlaku odcisnięte różne ilości gwoździ, w rogach rozetki o czterech liściach i pięciu gwoździach. Na odwrocie brak śladów mocowania.

Orły te zostały odbite ze zbyt cienkiej i sztywnej blachy stalowej na przedwojennej matrycy godła do furażerki. „Znaczne ilości tych orłów były dostępne do nabycia w Warszawie do połowy lat 70. Wg oświadczeń sprzedawcy **wykonane zostały na Pradze dla powstańców**, jednak z powodu zajęcia prawobrzeżnej Warszawy przez LWP nie dotarły do szeregów Armii Krajowej. (14 odnośnik 108 s. 201, fot. 30d). **Orły powstańców warszawskich Okręgu Stare Miasto 1944 r.** (22 kat. 55, 16 fot. 58).

- 171. Orzełek o wym. 15x13 wycięty z przedwojennej dwuzłotowej monety srebrnej (kobieta z kłosa z 1932, 1933 lub 1934 r.).** Na odwrocie pionowo przylutowana blaszka szer. 2 mm z zaostrzonymi końcami i ząbkowanym brzegiem.
Orzełek był własnością uczestnika Powstania Warszawskiego Henryka Sieroty.

- 172. Orzeł o wym. 38x34 tłoczony z blachy stalowej, wzorowany na godle dla urzędników państwowych wz. 1927.** Na odwrocie przylutowany na wysokości piersi drut do mocowania.

Wykonany dla uczestników Akcji „Burza”. Obok dla porównania prezentowany jest orzeł wz. 1927 dla urzędników państwowych o wym. 39x33 z wypukłością w górnej części prawej nogi. Z tym szczegółem bicia znane mi są 2 egzemplarze. Na odwrocie śruba z gwintem. (14 fot. 26b).

- 173. Orzeł o wym. 61x42x46 tłoczony w grubej blasze z białego metalu.** Oksydowany. Korona zamknięta. Skrzydła rozłożone i wzniesione ku górze o 3 rzędach piór. Dziób w poziomie z wyciętą szczeliną. Na okiem pojedyncze piórko. Tarcza amazońskich z symbolem Polski Walczącej, w dolnym szlaku 11 gwoździ, w rogach rozetki o czterech liściach i jednym gwoździu. Na odwrocie śruba z nakrętką.

Orzeł starannie opracowany plastycznie wykonany techniką wciskania materiału w rysunek matrycy miękkim stemplem. Wycięty ręcznie. (14 s. 165).

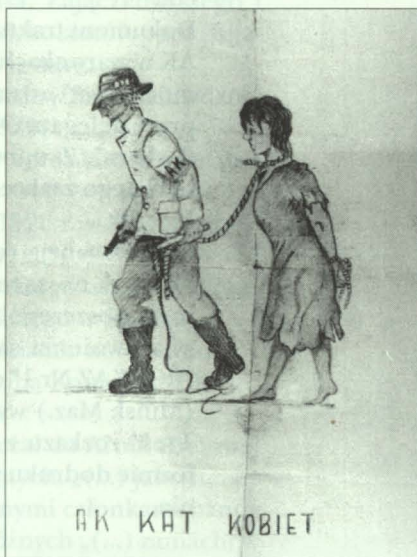

PO WOJNIE

174–183

174. Plakat „AK KAT KOBIET”. Rysunek ołówkiem i kolorowymi kredkami na kartonie o wym. 35x49,5 cm. Siedlce są drugim miejscem eksponowania zabytku, po Krakowie. Osoby działające w konspiracji, by ująć prześladowaniom Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, emigrowały w inne regiony Polski. Część żołnierzy Armii Krajowej wstąpiła do Milicji lub Wojska Polskiego. Tam spotkali się z próbami stworzenia atmosfery wrogości wobec niektórych organizacji konspiracyjnych.

Prezentowany plakat „AK KAT KOBIET”, szkalujący działalność Armii Krajowej został wykonany przez zastępcę dowódcy do spraw polityczno-wychowawczych 8 Baterii Oficerskiej Szkoły Artylerii w Chełmie w lutym 1945 r. Eksponat unikalny, wykonany został tylko w jednym egzemplarzu jako samodzielna inicjatywa jednego człowieka w czasie gdy powszechnie rozwieszano drukowane plakaty z „Zaplutym karłem reakcji”. W tej baterii większość podchorążych wywodziła się z AK. Wśród nich służył Kazimierz Kozieradzki (wcześniej żołnierz 19 plutonu 22 pp AK w Siedlcach, który w nocy na służbie „zabezpieczył” plakat wiszący w świetlicy baterii.

175. „OSA: Dwutygodnik Oficerskiej Szkoły Artylerii Wojsk Polskich”, nr 3, 1.01.1945 r.

Pismo wydawane było w szkole, z której pochodzi wyżej opisany plakat. Artykuły zamieszczał m.in. pchor. J. Płażewski syn Ignacego właściciela zakładu fotograficznego w Siedlcach. Pracownicy zakładu prowadzili działalność dokumentacyjną polegającą m.in. na wykonywaniu dodatkowych odbitek z przyniesionych przez Niemców filmów do obróbki. Był tu też jeden z trzech magazynów broni 19 plutonu 22 pp AK.

176. **Strona 5 numeru 5 „OSY”.** Przykład zapewniania wolnych miejsc szpalt pisma hasłami gloryfikującymi nową władzę i sojusz z Armią Czerwoną lub zniesławiającymi niektóre organizacje konspiracyjne. Tutaj dwuwierszowa sentencja: „Precz z AK i NSZ – /faszystowską agenturą Hitlera.”
177. **Obwieszczenie wydrukowane w Mińsku Mazowieckim „OSTATECZNE WYJŚCIE A.K. Z KONSPIRACJI: Deklaracja delegata Sił Zbrojnych Obszaru Centralnego”.** Czar-ny druk w dwóch kolumnach na papierze o wym. 31x44 cm.
Dokument traktujący o zasadach ujawniania się żołnierzy AK w warunkach „urządzenia powojennego świata przez mocarstwa” został podpisany w Warszawie 8.09.1945 r. przez delegata Obszaru Centralnego Armii Krajowej „Radosława”. Z upoważnienia ministra Bezpieczeństwa Publicznego zaakceptował dyrektor gabinetu ministra ppłk. Mrozek.
Konsekwencją rozkazu „Radosława” (ppłk. Jana Mazurkiewicza noszącego też pseudonimy Sęp i Zagłoba) było to, iż poszczególne komendy obwodów wydawały rozkazy ujawnienia się podległych żołnierzy i działaczy AK. „ROZKAZ Nr 1” o wyjściu z konspiracji obwodu „Kamień” (Mińsk Maz.) wydał komendant kpt. Kalinowski „Bicz”. Treść rozkazu z dn. 14.09.1945 r. Została ogłoszona w formie dodruku pod treścią prezentowanego obwieszczenia.
178. **Obwieszczenie podpisane przez Edwarda Osóbkę-Morawskiego, Stanisława Radkiewicza i Edwarda Ochaba.** Druk na papierze o wym. 14,5x21 cm. Dokument informuje m.in. o „akcji czyszczenia kraju z bandytów i zbrodniarzy” i karach w przypadku nie ujawnienia się. (Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Siedlcach KW 6392).
179. **Zaświadczenie nr 3094 z 15.10.1945 r. Okręgu Kraków wy-dane ppor. Grażynie Byszewskiej, która spełniła obowią-zek ujawnienia się.** Druk wypełniony odręcznie na papie-rze 21x11,5cm.
G. Byszewska, mieszkająca obecnie na stałe w Korczewie (woj. siedleckie), do Armii Krajowej wstąpiła na początku 1943 r. w skład „czwórki sanitarnej”. Od 31.07.1944 służy w harcerskiej drużynie sanitarnej i w czasie Powstania War-szawskiego pracuje w szpitalu razem z matką.

180. Zaświadczenie nr 1269 z 15.10.1945 r. Obwodu „Kamień” (Mińsk Maz.) wydane sierż. Wiktorowi Cholewińskiemu, który spełnił obowiązek ujawnienia się.

181. „Wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 lipca 1951 r.”

Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie w składzie: przewodniczący mjr Piotr Adamowski i sędziowie wojskowi ppor. Stefan Michnik oraz chor. Jerzy Godlewski w obecności prokuratora wojskowego ppor. Bogusława Knoblocha, obrońców Samolińskiego, Majzelsa, Zajączkowskiego i Urbańskiego oraz przy udziale protokolantów ppor. Kijasa i chor. Witkowskiego rozpoznał sprawę:

osk. Karola Sęka mieszkającego na stałe w Siedlcach odznaczonego Krzyżem Walecznych w 1920r.,

osk. Stanisława Oknińskiego ur. w Stanisławowie-Drupie pow. siedlecki,

osk. Tadeusza Moniuszki ur. 1.01.1926 r. w Siedlcach,

osk. Juliana Myrchy ur. 5.01.1926 r. w Siedlcach,

osk. Mieczysława Kazimierza Izdebskiego ur. 1.04.1924 r. w Czersku (pow. Łuków), zamieszkałego w Siedlcach.

„Oskarżeni w niniejszej sprawie działali na terenie XII Okręgu N.S.Z. Podlaskiego z siedzibą Komendy Okręgu w Siedlcach” (s. 3).

Oskarżony Stanisław Okniński należał do Armii Krajowej i później do Narodowych Sił Zbrojnych. „(...) jako herszt bojówki „P.A.S.”, lub wspólnie z innymi członkami bandy z bronią w ręku dopuścił się (...)” różnych „(...)” zamachów terrorystycznych, zabójstw i napadów rabunkowych (...)” (s. 5). Za zabranie 2 karabinów strażnikom S.O.K. podczas napadu na ambulans pocztowy pociągu osobowego na trasie Małkinia-Siedlce w lipcu 1946 r. został skazany m.in. na karę śmierci na mocy art. 86 paragraf 2 KKWP (s. 5,22), na kilkadziesiąt lat więzienia lub też dożywotnio i oczywiście kilkakrotny wypadek mienia (s. 22 wyroku).

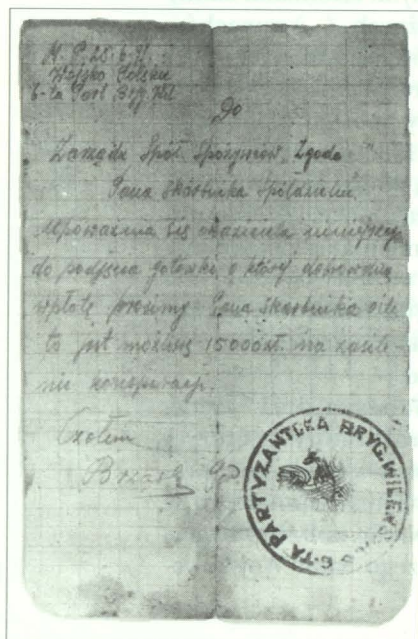
182. Kserokopia dokumentu nr W. 271/52 Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Warszawie. Maszynopis formatu A-4 jednostronny wypełniony odręcznie.

„Protokół wykonania kary śmierci Warszawa, dnia 7 czerwca 1952 r. Prokurator Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Warszawie por. Knobloch Bogusław w wykonaniu prawomocnego wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dn. 6 czerwca 1951 r. Nr. Sr. 438/51 zatwierdzonego postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowe-

go z dnia 29.II.1952 r. Nr. Sr. Odw. S. 238/52 i wobec nieskorzystania z prawa łaski przez Prezydenta R.P. – decyzją z dnia 4 czerwca 1952 r. na zasadzie art. 315 KWPK zgłosił się do Więzienia Warszawa I w Mokotowie i o godz. 19.40 dnia 7 czerwca 1952 r. w obecności: 1. Naczelnika Więzienia Grobicki Alojzy, 2. Lekarza Janicki Kazimierz za pośrednictwem dowódcy plutonu egzekucyjnego Drej Aleksander po odczytaniu sentencji wyroku Nr Sr. 438/52 skazanemu Oknińskiemu Stanisławowi s. Zygmunta i Olgi z d. Swałów, ur. w Stanisławowie-Drupie i po stwierdzeniu prawomocności tego wyroku oraz oświadczeniu, że Prezydent R.P. z prawa łaski nie skorzystał – zarządził wykonanie powyższego wyroku względem osk. Oknińskiego Stanisława (...) przez rozstrzelanie. Zgon Oknińskiego Stanisława stwierdzony został przez lekarza o godz. 19.50 dnia 7 czerwca 1952 r.” Niżej 4 podpisy nieczytelne osób uczestniczących w egzekucji i pieczęć Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Warszawie.

Sąd Wojewódzki w Warszawie Wydział Karny VIII w dn. 5.11.1992 r. postanowił stwierdzić nieważność wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z 6.07.1951 r. skazującego Stanisława Oknińskiego „(...) albowiem z treści przypisanych mu czynów i z materiału dowodowego zebranego w sprawie wynika, że czyny te były związane z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego”. (Sygn. akt VIII Ko 993/91/UN).

183. Pokwitowanie zarekwirowania pieniędzy ze spółdzielni w Wyrozbach-Podawcach wystawione przez oficera oddziału pod dowództwem Władysława Łukasiuka ps. Młot.

Pismo odręczne na papierze w kratkę z notesu o wym. 79x121 mm. Treść: „M.P. 25.6.47/ Wojsko Polskie/ 6-ta Part. Bryg. Wil./ Do / Zarządu Spół. Spożywców „Zgoda”/ Pana Skarbnika Spółdzielni./ Upoważnia się okaziciela niniejszego/ do podjęcia gotówki, o której dobrowolną/ wpłatę prosimy Pana Skarbnika o ile/ to jest możliwe 15.000 zł na zasile-/ nie konspiracji./ Czołem/ Brzask Por.” W prawym dolnym rogu odcisk pieczęci w okręgu średnicy 34 mm z godłem wz. 1927 w środ-

ku i napisem otokowo „6-TA PARTYZANCKA BRYG. WILEŃSKA” w kolorze fioletowym.

„6 Brygada Wileńska powstała w lutym 1946 roku na bazie dwudziestokilkuosobowego oddziału z byłego 1 szwadronu 5 Brygady Wileńskiej por. Zygmunta Błażejewicza ps. Zygmunt (d-ca szwadr. 5.IV.-4.X.1945). Od 4 października 1945 r. dowodził nim ppor. Lucjan Minkiewicz ps. Wiktor. Jego zastępcą był ppor. Władysław Łukasiuk ps. Młot, żołnierz Oddziału Samoobrony Obywatelskiej Armii Krajowej ppor. Teodora Śmiałowskiego ps. Szumny, podległego komendzie Obwodu Bielsk Podlaski. Po śmierci „Szumnego” (zginął 26 lipca 1945 r. w rej. Siemiatycz) „Młot” dołączył w sierpniu 1945 r. wraz z resztkami oddziału do szwadronu por. „Zygmunta”.

Rozkazem Nr 1 z 26 lutego 1946 r. mjr Zygmunt Szendzielarz ps. Łupaszka nadał oddziałowi „Wiktorze” nazwę 6 Brygady Wileńskiej. W lecie 1946 r. liczyła ona około 60 ludzi. Działała na terenie trzech województw: białostockiego, warszawskiego i lubelskiego, w powiatach: Bielsk Podlaski, Zambrów, Biała Podlaska, Ostrów Mazowiecka, Wysokie Mazowieckie, Mińsk Mazowiecki, Wołomin, Siedlce, Sokołów Podlaski, Węgrów, Radzyń Podlaski i Łuków.

18 października 1946 r. dowództwo brygady po urlopowanym bezterminowo „Wiktorze” objął „Młot” występujący później w stopniu kapitana. Po amnestii w 1947 roku w skład brygady wszedł por. „Brzask” (Józef Ludwik Małczuk) i objął funkcję szefa sztabu oraz dowódcy rezerw brygady na terenie „Jeziora” (obwód Sokołów Podlaski). Po śmierci „Młota” (zginął 27 czerwca 1949 r. zastrzelony na kol. Czaje Wólka przez Czesława Dybowskiego ps. Rejtan w odwet za śmierć brata Leopolda ps. Rymsza) „Brzask” wraz z siedmiosobową grupą żołnierzy (w tym m.in. „Pomidor”, „Tajfun”, „Lis”, „Orzełek” i „Kometa”) dołączył do oddziału kpt. „Huzara” (Kazimierz Kamieński) i objął w nim dowództwo patrolu. Zginął w czasie obławy w tzw. Dużym Lesie w rejonie wioski Trzciniec w dniu 7 kwietnia 1950 r.” (z maszynopisu Z. Gnat-Wieteski). Działania obu Brygad wymierzone były przede wszystkim przeciw osobom szczególnie zasłużonym dla aparatów bezpieczeństwa: UBP i NKWD.

Fundusze zdobywano w licznych akcjach rekwizycyjnych w spółdzielniach i urzędach. Prezentowany dokument jest świadectwem wydarzenia nie ujętego w kalendarium monografii Brygad. Z tego źródła wynika, iż Wyrozęby były

celem zaopatrzenia 7.08.1946 r. (drużyny „Żwirki”) i 23/24.05.1947 r. (patrol VI Brygady zarekwirował 30 m materiału przeznaczonego na mundury dla służby leśnej). (T. Łabuszewski, K. Krajewski, *Od „Łupaszki” do „Młota” 1944-1949: Materiały źródłowe do dziejów V i VI Brygady Wileńskiej*, Warszawa 1994, s. 46 i 59).

Dokument pochodzi ze zbiorów badacza historii spółdzielczości w dawnym powiecie sokołowskim Henryka Skibniewskiego.

W historii stosunków polsko-radzieckich istnieje jeszcze dużo białych plam czekających na wyjaśnienie. Są to głównie różne formy represji jakim poddano wiele milionów Polaków na terytorium ZSRR. Wśród nich byli m.in. mieszkańcy kresów wschodnich wywiezieni w głąb kraju podczas 4 wielkich deportacji (w lutym, kwietniu i czerwcu 1940 r. oraz czerwcu 1941 r.), uchodźcy z 1939 r. i jeńcy z kampanii wrześniowej (część z nich wymordowano i pochowano m.in. w Katyniu) oraz jeńcy internowani na Litwie. Badania i poszukiwania wciąż trwają. Przerazająca lista nadal się wydłuża.

„Do osób deportowanych w czasie wojny historycy wliczają bliżej nie określoną ilość żołnierzy Armii Krajowej internowanych i aresztowanych w 1944 roku, po wkroczeniu na wschodnie tereny Polski Armii Czerwonej, a za nią oddziałów NKWD. Największą liczbę aresztowań i wywózek odnotowano na terenie dwóch Okręgów AK – Wileńskiego (9 100 żołnierzy w jednostkach pierwszej linii w czasie akcji „Ostra Brama”) i Nowogródzkiego (5700 żołnierzy wystawionych w pierwszej linii).” (My deportowani: Wspomnienia Polaków z więzień, łagrow i zsyłek w ZSRR, wyb. i opr. B. Klukowski, Warszawa 1989, s.6).

Łagry to sowieckie obozy pracy na głównych szlakach syberyjskich i arktycznych. Były też obozy o obostrzonym rygorze. W nich więźniowie wykonywali najtrudniejsze prace w kopalniach (węglu kamiennego, złota, rud uranu!) i przy wyrębie lasu (lesopowal). Na skutek ciężkiej pracy, surowego klimatu i niedożywienia tylko 15% skazanych miało szansę przetrwać więcej niż jedną zimę.

184. Zaświadczenie nr 5150 Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, z fotografią. Dokument stwierdza, że Hipolit Zduńczyk (żołnierz AK o pseudonimie Słoń w Obwodzie Węgrów) przybył w ramach repatriacji do Polski z ZSRR gdzie był osadzony w obozie Borowicze. Wrócił do rodzinnej Sokółki.

Druk wypełniony odręcznie na papierze o wym. 14x10,5 cm, fotografia formatu 2,5x3,5 cm (Muzeum Ziemi Sadowieńskiej, IPN-507).

185. Zaświadczenie nr 8923. Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z dn. 4.03.1946 r. Dokument stwierdza, że Edward Kosson przybył do Polski z terenu ZSRR. Tam

przebywał w latach 1944-1946 w obozie Jegolsk i Borowicze. Osadzony za przynależność do Armii Krajowej i udział w Akcji „Burza” pod pseudonimem Zawadyjak (Obwód Węgrów). W czasie okupacji mieszkał w Morzyczynie. Druk wypełniony odręcznie na papierze o wym. 14,5x10 z fotografią 2x3 cm. (Muzeum Ziemi Sadowieńskiej, IPN-421).

- 186. Kapliczka drewniana** 60x127 mm wycięta z deski gr. 5 mm. W formie trzech drzew. Na pniu najwyższego daszek, pod nim plakietka metalowa przybita dwoma gwoździemi z Matką Boską Częstochowską. Na dole plakietki podpis „(K?) R.KOR.POL.” (Królowa Korony Polskiej). Wym. plakietki: 15x22 mm. Na odwrocie napisy ołówkiem: „Riazań 1946” i trudny do odczytania ułamek gdzie w mianowniku „99” i pod kreską „RR 305 (?) 308”. Brak podstawy kapliczki.

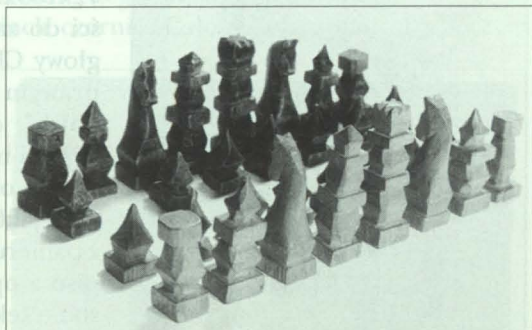
W obozach w Riazaniu przebywali osadzeni przez władze sowieckie w latach 1944-47 żołnierze Armii Krajowej aresztowani po Akcji „Burza” na wschodnich terenach Polski. Początkowo w obozie „dolnym” bliżej miasta, później po głodówce protestacyjnej w obozie „górnym” w pobliżu przystanku kolejowego Diagilewo. (J. Polaczek, Rianzań 1944-47, (w:) „Tygodnik Powszechny: Katolickie Pismo Społeczno-Kulturalne”, nr 8, 25.02.1990).

W obozie 178-454 Rianzań-Diagilewo przebywał komendant placówki w Zbuczynie (kryptonim „Wierzba”) Siedleckiego Obwodu AK sierż. Antoni Złoch „Huragan”, „Wicher”. Zmarł w obozie na atak serca 11.08.1946 r. Pochowany

w mogile 19 kwatery 11 na cmentarzu obozowym przy ul. Magistrackiej 20 w Riazaniu (A. Blinuszew, Zdrastwuj, otiecl, (w:) „Riazanskij Wiestnik”, nr 9(44), sierpień 1992, s. 2, 4, 5)..

187. Szachy w woreczku, 31 figur (brak czarnego piona). Wyrzeźbione z klocków o przekroju kwadratu lub prostokąta o boku minimalnym 13 mm i maksymalnym 18 mm. Wysokość figur od 22 mm (pion) do 55 mm (król). Stro- na czarnych barwiona kolorem czarnym i czerwonym.

Kapliczkę (185) i szachy wyrzeźbił Antoni Złoch (z informacji syna Jana).

188. Płaskorzeźba z drewna 97x135x15 mm z uszkiem do zawieszania. Przedstawia Marię pochyloną nad Dzieciątkiem Jezus leżącym na sianie. W prawym dolnym rogu ryty i podkolorowany na fioletowo dwuwierszowy napis „22.I.46/ZSRR”. Na odwrocie 7-wierszowy fioletowy napis, z którego możliwy jest do odczytania tylko rok „1946”.

Ekspонат został wyrzeźbiony przez Eugeniusza Ambroziaka 22.01.46 r. w obozie Borowicze nożem wykonanym ze sklepane- go i zaostzonego gwoźdźca. Za wzór posłużyła przemycona foto- grafia z wizerunkiem Madonny z kościoła w Zembrowie. Autor był aresztowany przez NKWD 9.11.44 r. (z zesłania wrócił 9.02.46 r.) za działalność w pla- cówce Sabnie (Obwód „Sęp”, „Proso”). Zbierał informacje o

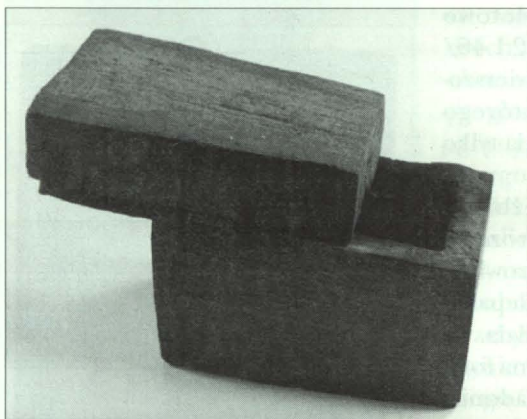

uczestnikach libacji w majątku Kurowice, do którego przy- jeżdżało m.in. dowództwo obozu zagłady w Treblince i administracja starostwa w Sokołowie Podlaskim.

Ekspонат wykonany w obozie Borowicze-Jogla.

189. Obrazek święty na tekturze 72x105x3 mm z otworem w górnej części do zawieszenia. Rysunek ołówkiem głowy Chrystusa zwróconej w lewo. W prawym dolnym rogu ołówkiem „Jęgołsk”, dwuwierszowa data „12 VII/1945” i niżej nieczytelny podpis. Na odwrocie odbity napis z przerwami w literach jakby były malowane przez wycięty z papieru szablon „ISRR”. Fragment napisu z opakowania, z którego wykorzystano tekturkę? Oraz dwa odręczne napisy: dwuwierszowy ołówkiem „Kochanej Mateczce/Mietek” i trzywierszowy piórem „p. Siedlce/Mech/Katedralna”. Ekspонат pochodzi z obozu Borowicze-Jogła.

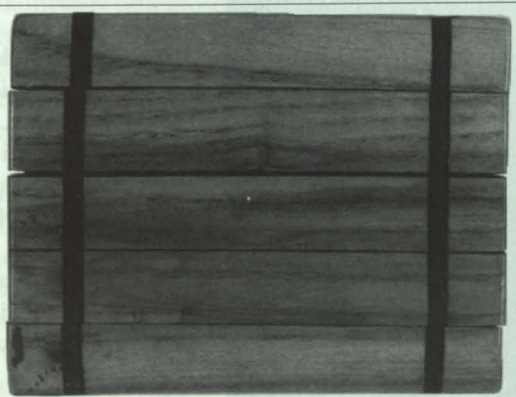

190. Zażigalka (zapalniczka) z drewna. Dwuczęściowa o wym. 35x70x54 mm. Wieko nasuwane na pojemnik z wolno tłącym się materiałem. Połączenie wycięte na kształt „jaskółczego ogona”. Przedmiot służył do przenoszenia żaru, od którego przypalano skręty lub zapalano ognisko na lesopowale.

- 191. Papierośnica na cztery papierosy** (w warunkach obozowych raczej skręty). Wykonana z drewna, pięcioczęściowa, intarsjowana 4 mm paskiem ciemniejszego brązowego drewna obwiedzionym na obrzeżach czernią. Całość połączona dwiema gumkami.

Jeśli w obozie był ktoś palący i uzdolniony artystycznie to współwięźniom wyrabiał różne przedmioty w zamian za skręty. Narzędziami były kawałki zaostrzonej blachy, szkła, igła, drut czy gwóźdź. A materiałami papier, karton, drewno, łatwe w obróbce aluminium, kość. Wszystko to co udało się zdobyć z otoczenia lub odzysku i obozowego handlu. Wykonawcą przedmiotu był kucharz o nazwisku Białach w obozie Borowicze-Szachta.

- 192. Medalik z aluminium** o wym. 30x38 mm. Dwuczęściowy z przynitowaną na tarczy z dwoma otworami w narożach płaskorzeźbą (!) Matki Boskiej Częstochowskiej. Tarcza ozdobiona rytymi motywami roślinnymi i wypunktowanym napisem „Pod Twą Obronę”.

Na odwrocie wypunktowany 7-wierszowy napis „Z.S.R.R. /BOROWICZE/ Z/ OBOZU/ MATUSI/ ZYGMUŚ/ 4.VII.1945.”.

Medalik Zygmunta Goławskiego dedykowany mamie wykonany przez kolegę z obozu Borowicze-Jogła.

- 193. Pierścionek aluminiowy** z płaskim oczkiem inkrustowanym dwiema wstawkami z białoczerwonego plastiku obrzeżonym grawerowaną plecionką. Boki ozdobione grawerowanym motywem uciętej gałązki ze zwisającym żołędziem i liściem dębu w górze.

Ekspонат wykonany w obozie Borowicze-Jogła.

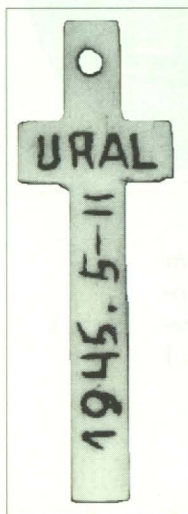

194. Pierścionek srebrny ze skrytką. Na wieku ryt orła w koronie między inicjałami „ZG” (Zygmunt Goławski). Pod godłem małe literki „AK”. W skrytce przynitowana płaskorzeźba (!) Matki Boskiej Częstochowskiej z aluminium. W tle rytowany rok „19/45” i punktowo aureole oraz obwódka.

Pierścień jako materiał podstawowy został kupiony od więźnia Niemca za 200 g chleba, napisy i płaskorzeźbę wykonał kolega z obozu Borewicz-Jogła.

195. Pierścionek aluminiowy z płaskim oczkiem ozdobionym monogramem „EK” między dwiema krokiewkami i kółkami. Boki ozdobione rytym motywem 8-płatkowego kwiatu z jednym liściem i pąkiem oraz nazwą obozu „JEGOLSK” i datą po przeciwnej stronie „19 V 46 r.”

Ekspонат należał do Edwarda Kossona (Muzeum Ziemi Sadowieńskiej, IPN-422).

196. Krzyżyk z kości o wym. 7x25x2 mm z wypalonym otworem do zawieszania.

Awers: na poziomym ramieniu ryty i czerniony napis „URAL”, na pionowym tą samą techniką wykonana data „1945.5-II”. Na odwrocie ryta data „25-XII”.

SZCZĄTKI BRONI „V” NA PODLASIU

Rakiety V-2 (A-4) były pierwszymi w historii raketami balistycznymi. W czasie 5 minut pokonywały odległość 300 km. Silnik pracował tylko 1 minutę zużywając 8750 kG materiałów pędnych (spiryтус i tlen). Rakieta leciała 80-90 km nad ziemią w rozrzedzonej strefie atmosfery dlatego do kierowania użyto także sterów grafitowych pracujących w strumieniu ognia gazów odrzutowych.

Egzemplarze testowane wystrzelivano z Blizny (dokład przeniesiono ośrodek raketowy po zbombardowaniu Peenemünde) w kierunku Sarnak (Obwód Siedlecki AK) i Siemiatycz. Tutaj wywiad Armii Krajowej zorganizował akcję pozyskiwania szczątków, próbek materiałów pędnych i elementów urządzeń sterujących. Materiały przez Siedlce były przekazywane do Warszawy do badań. Wiele osób związanych z konspiracją uczestniczyło w tych pracach do momentu zdobycia całej rakiety, której najważniejsze mechanizmy i dokumentację przewieziono drogą powietrzną do Anglii w Operacji „Most III”.

Po wojnie rakiety A-4 służyły w USA do badań górnych warstw atmosfery ziemskiej. Wykonano też udoskonaloną wersję Redstone i całą serię rakiet Jupiter. Podobna sytuacja zaistniała w ZSRR. Kosmonautyka tych dwóch krajów opiera się na konstrukcji A-4.

Elementy pochodzą z województwa siedleckiego (szczątki egzemplarzy próbných, które zboczyły z kursu lub nie doleciały do celu) i obszaru właściwego poligonu doświadczalnego na terenie nadbużańskim województwa białskopodlaskiego i białostockiego.

Z wyjątkiem jednego elementu (pozycja 202) pochodzącego prawdopodobnie z V-1, wszystkie inne są pozostałościami z V-2. Powszechnie wiadomo, że na Podlasiu Niemcy testowali próbne egzemplarze rakiet. Były też prowadzone próby z bronią V-1 (samoloty-pociski). Siedlczanie pamiętają dwa rodzaje dźwięków pracujących silników „powietrznych torped”. Jeden był ciągłym gwizdem, drugi natomiast parkoczący i przerywany charakterystyczny dla silnika pulsacyjnego (V-1). Poza tym, jak mi opowiadał świadek tamtych wydarzeń Mieczysław Matosiuk z Siemiatycz, w miejscach wybuchów znajdowano zupełnie inne części odpowiadające dwóm różnym zestawom. W przypadku samolotów-pocisków szczątków było znacznie mniej.

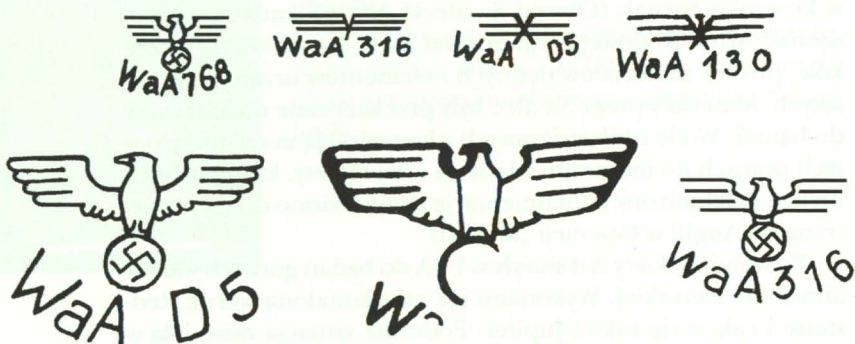
Na wielu fragmentach mimo częściowego zniszczenia w czasie wybuchu, można odczytać pięć rodzajów oznaczeń.

1. Charakterystyka urządzeń elektrycznych na tabliczkach znamionowych.

2. Numery katalogowe części, których w rakiecie było ok. 20 000 (T. Burakowski, A. Sala, Rakiety i pociski kierowane, cz. I: Zastosowania, Warszawa 1960, s. 221).

3. Stemple odbioru wojskowego Urzędu Uzbrojenia (Waffen Amt), różnych komórek odpowiadających za poszczególne działy produkcji. Ich wymiary w milimetrach (szerokość x wysokość): WaA D5 (6x2,7, 11x10), WaA 130 (3,7x1,7), WaA 182 (8,5x7), WaA 316 (5,5x1,5; 6x4; 8x6,5) WaA 584 (9x6,5), WaA 762 (6,3x4,2), WaA 768 (6,4x4,2), W(?) (12,5x10?).

4. Daty produkcji (luty i marzec 1944 r.). 5. Literowe kody producentów: **bpf** – Simmering-Graz-Pauker A.-G. It. 8. Nachtrag Werk, Wien XXI, Siemensstr. 89; **cbu** – Jessernigg & Urban, Viktor, Metallwarenfabrik, Stockerau/Niederdonau; **cwm** – Luftschiffbau Zeppelin G.m.b.H., Friedrichshafen a.B.; **dux** – Schenk K.-G., W.u.W., Leichtgußwerke Leichgusswerke, Maulbronn; **elb** – Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft Fabrik Brunnenstraße Berlin N 31, Brunnenstr. 107a; **eo** – Oemig & Co., Alfred, Elektromotoren, Hartha/Sa., Horst Wessel-Str. 29; **fcf** – Armaturen – Apparate – Fabrik Preschona Adolf Meyer, Berlin SW 29, Gneisenastr. 27; **fon** – Fischer, Karl, Apparate u. Rohrleitungsbau, Berlin W 62, Einemstr. 20 Werk Borsigwalde; **(g?)jm** – Neuhaus & Sohn vorm. Wilh. Hohnrath & Cie., Stücfärberei – Appretur, Wuppertal-Barmen, Hatzfelderstr. 12; **htw** – Avog, Fabrik für Autozubehör Jnh, Holland & Mhlschlegel, Stuttgart-O., Ulrichstr. 1; **hwn(?)** – Hönnecke, Martin, Fabrik elektr. Spezialmaschinen, Leipzig C 1, Leplastr. 10a; **jus** – Velmet, Veltener Leichtmetall gießerei G.m.b.H., Velten/Mark; **jut** – Vereinigte Wiener Metallwerke A.-G., It.7. Nachtrag, Wien IV 72, Wohlebengasse 9; **nls** – Jng. B. Pichler & Co., Maschinenfabrik,

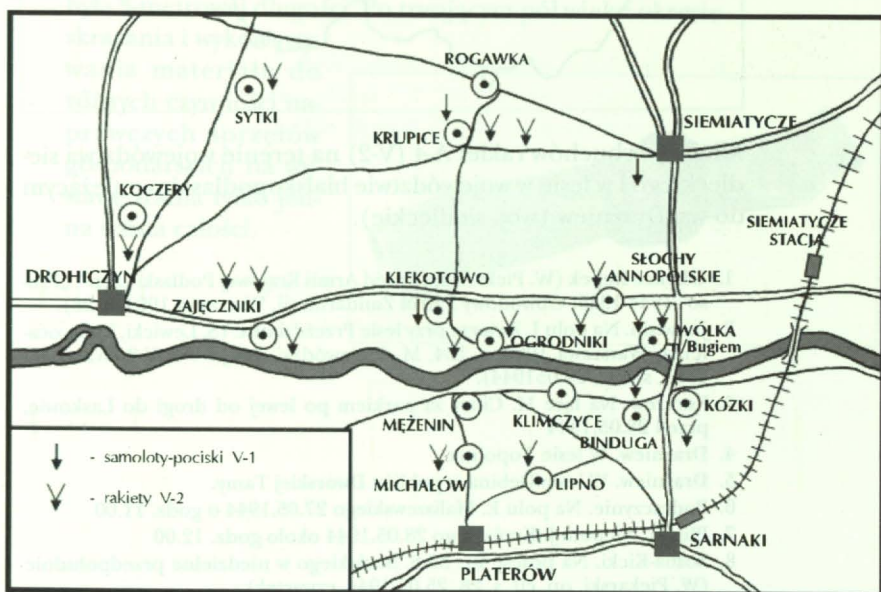

Wien VI/56, Bürgerspitalgasse 28 oraz nie objęte w spisie kodów (Liste der Fertigungskennzeichen für Waffen, Munition und Gerät, Berlin 1944, Gedruckt im Oberkommando des Heeres: Originalgetreuer Nachdruck, herausgegeben von Karl R. Pawlas, Publizistisches Archiv für Militär und Waffenwesen, Nürnberg 1977) (r?)mh i ttp.

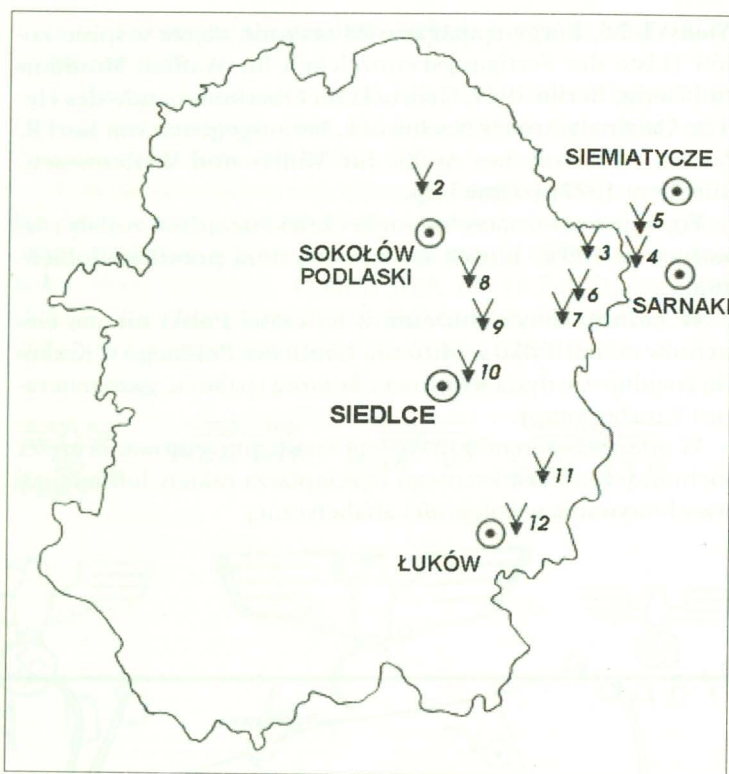
Funkcje i przeznaczenie wielu części i urządzeń zostały rozpoznane w 100%, innych zaś z pewną dozą prawdopodobieństwa.

W żadnym innym muzeum w tej części Polski nie ma elementów rakiet. Tylko w Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie znajduje się dysza wylotowa z komorą spalania, gazogenerator i 2 turbopompy.

W opisie eksponatów przyjąłem zasadę prezentowania części pochodzących z konkretnego egzemplarza rakiety lub miejsca przechowywania w kolejności alfabetycznej.

Mapka terenu Podlasia Nadbużańskiego z oznaczonymi miejscami wybuchów: samolotów pocisków V-1 i rakiet V-2. Szkic nie uwzględnia eksplozji w powietrzu. wg. Mieczysława Matosiuka

Miejsca wybuchów rakiet A-4 (V-2) na terenie województwa siedleckiego i w lesie w województwie białkopodlaskim należącym do wsi Drażniew (woj. siedleckie).

1. Okolice Repek (W. Piekarski, Obwód Armii Krajowej Podlaski „Sęp”, „Proso” 1944-1945: Obwodowy Patrol Żandarmerii, Warszawa 1994, s. 28).
2. Jadwisin. Na polu J. Zwierza przy lesie Przeździatka. (S. Lewicki, Zapis ocalenia, Warszawa 1969, s. 134, M. Wojewódzki, Akcja V-1, V-2, Warszawa 1984, s. 452, 29.05.1944).
3. Korczew. Na łące H. Ciury za parkiem po lewej od drogi do Laskowic, przed 28.05.1944
4. Drażniew. W lesie Topolina.
5. Drażniew. W lesie Dębina w pobliżu Dworskiej Tamy.
6. Podraczynie. Na polu E. Maliszewskiego 27.05.1944 o godz. 11.00
7. Pliszki. Na polu J. Kryńskiego 28.05.1944 około godz. 12.00
8. Sosna-Kicki. Na posesji nr. 33 S. Stańskiego w niedzielne przedpołudnie (W. Piekarski, op. cit. s. 28, 25.05.1944, czwartek).
9. Przygody. Działka Cz. Mitrzaka w lesie Busztyn (E. Podniewski, Strony rodzinne: Opowiadanie o historii wsi Przygody, zeszyt 3, s. 59, maszynopis, kwietniowa niedziela 1943 r., około godz. 14.00).
10. Siedlce. Łąka ks. A. Myrchy po lewej od drogi do Łosic 13.00-14.00 28.05.1944 r. (S. Lewicki, op. cit., s. 134, 15.05.1944).
11. Wólka Konopna. Na polach między tą wsią i Gołowierzbami.
12. Łuków. W lesie obok lokomotywni.

DRAŻNIEW**197-200**

Pozostałości z rakiety, która wybuchła za wsią w lesie zwanym Topoliną. W miejscu wybuchu znajduje się lej ok. 20 m średnicy. (Inna rakietą wybuchła na koloniach miejscowości w Dębnie w pobliżu Dworskiej Tamy. Jest tam lej ok. 10 m średnicy).

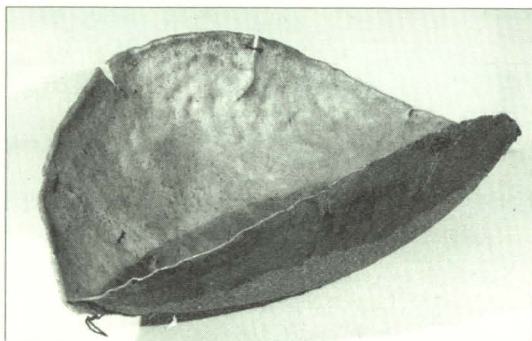
197. Trzydzieści wykopanych 10.05.95 r. elementów stalowych głównie z obudowy rakiety, wśród nich fragment przewodu $\varnothing 6$ i elementy skręcone śrubami oraz 24 skrawki aluminiowe, m.in. z przewodów paliwowych i kołnierzy mocujących przewody.

198. Fragment przewodu paliwowego. Rura aluminiowa dł. ok. 460 łączona stalową nakrętką z 16 zębami (na niej stempel „13” w kwadracie). Śr. zewn. przewodu w miejscu łączenia 58, gwint M70. Ekspонат pochodzi z gospodarstwa Witolda Jarmocha z Drażniewa. Podobno pierwotnie rura była 3-metrowej długości. Po trwającym pół wieku okresie skracania i wykorzystywania materiału do różnych czynności naprawczych sprzętów gospodarskich na wystawę trafiła tylko jedna szósta całości.

202-203 KRUPICE

- 202. Fragment stalowego przewodu paliwowego z filtrem 40x28.** Eksponat wykopany 7.06.1994 r. na obrzeżu leja 3 m wypełnionego wodą na zachód od wsi. Według relacji Mieczysława Matosiuka nastąpił tutaj wybuch samolotu-pocisku V-1.

- 203. Miska wykonana z blachy duraluminiowej gr. 2 mm.** Zagięta i pozszywana drutem. Wym.: dł. 780, szer. 515, wys. 265. Początkowo służyła do mycia się, później do karmienia drobnego inwentarza. Do funkcji użytkowych odzyskaną blachę z rakiety, która wybuchła na wschód od wsi przystosował kowal, brat właściciela Mariana Wróblewskiego.

204. Złącze czwódrożne przewodów rurowych.

Trzy rury ze stopu Al o średnicy zewn. 36 połączone z odlewem. Wymiary eksponatu 145x145x265. Stemple na śrubach łączących odlew z: najkrótszą rurą „cbu”, „WaA D5” (2 duże i 1 mały), „F 47”; z rurą średniej długości „8”, „33533”; z rurą najdłuższą „33(?)5” i „L3” na okręgu.

Eksponat wypożyczony ze Szkoły Podstawowej Nr 2 w Łosicach.

205. Fragment przewodu.

Odelew stopu Al w formie pod ciśnieniem. Element oderwany w czasie wybuchu obok spawu.

Przewód średnicy ok. 245 z kołnierzem do mocowania, w którym 8 otworów owalnych 11x22. Od przewodu głównego odchodzą odgałęzienia boczne Ø67 (z kołnierzem z 4 otworami Ø9) i Ø31 z gwintem M 45.

Stemple oznaczeń na kołnierzu kolejno: „43”, „cwm” (kod producenta w leżącym prostokącie z zaokrąglonymi narożnikami), „126” „WaA 316”, „LTR 4472”, „WaA 316”, „Pr. 25” i po raz trzeci inne od pozostałych oznaczenie „WaA 316”. (Liceum Ogólnokształcące w Łosicach).

206 ŁUKÓW

206. Znajdźiska z miejsca wybuchu rakiety w lesie obok lokomotywni wokół zasypanego leja. Fragmenty ze stopów Al wykopane przez Jarosława Gołębiowskiego 27.01. i 20.03.1995 r.: 17 blaszek gr. m.in. 1,3 mm, 5 fragm. odlewów i 2 przewodu $\varnothing 6$ mm dł. ok. 9 i 11 cm. Jest to wybór z wielu różnych przedmiotów, m.in. blaszka mosiężna, skrawki żelazne lub stalowe, denko od naboju radzieckiego pistoletu sygnałowego, łuski naboju TT, części zapalników granatów itp.

MĘŻENIN**207–220**

- 207. Fragment przewodu paliwowego z aluminium** dł. ok. 760, śr. ok. 60, gr. ścianki 2.

Rura była przechowywana w gospodarstwie Szczepana Raczńskiego, na którego posesji butla na sprężone powietrze z gazogeneratora rakiety jest używana jako gong przeciwpożarowy.

- 208. Fragment przewodu paliwowego.** Rura aluminiowa dł. ok. 530, Śr. ok. 40, ścianki 1.

- 209. Zakończenie przewodu paliwowego z kołnierzem mocującym przewód pod kątem.** Odlew ze stopu aluminium. W kołnierzu 8 otworów $\varnothing 10,9$ i fragmenty uszczelki. śr. kołnierza 190, śr. wewn. przewodu 122, grubość ścianki 2,6.

Oznaczenia na kołnierzu „Pr 24” w poziomej elipsie, „WaA 316” i „Pr.39” w poziomej elipsie.

- 210. Element instalacji paliwowej.** Odlew ze stopu aluminium 92x98x47.

Oznaczenia: odlewany numer katalogowy części „3355.4” i stemple „pz 409/fcf” i w drugim wierszu „WaA 584” oraz „7338”. Ekspozyty 208, 209 i 210 pochodzą ze strychu starej szkoły w Mężeninie.

211. Pierścienie prowadzące przewód paliwowy.

Odlew ze stopu Al obrobiony wiórowo i zabezpieczony metodą pasywacji. Wym.: wys. ok. 115, śr. zewn. kołnierza mocującego (z 6 otworami $\varnothing 9$) 215, śr. wewn. 160.

Na wewnętrznej płaszczyźnie kołnierza stemple „B” i „Z” w większych literach „C”.

212. Fragment przewodu rurowego z gwintem.

Stop Al. Fragment rury łączony z gwintem spawem. Średnica przewodu ok. 100, gwint M 125, dł. elementu 100.

Stemple oznaczeń: „fon” w okręgu, „31 (3 lub 9) 8”, WaA 70(9?)”.

213. Gwintowane połączenie przewodów rurowych. Przewód ze stopu aluminium o średnicy wewn. 100 długości ok. 115 łączony gwintem M 126(?).

214. Pierścień.

Stop Al. Średnica 220/172, gr. 10, 8 otworów $\varnothing 10,8$.

Na stronie wewn. (zewn. ze śladami śrub) stemple kodu producenta „(g?)jm” i WaA 768”.

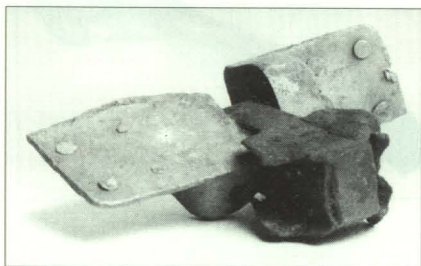

- 215. Łącznik.** Rura stalowa symbol 198 $\varnothing 30$, dł. ok. 390 zakończona śrubą M 12 dł. 32 i częściowo zachowanym chwytem z otworem.

- 216. Ściągacz stalowy z okuciem.** Wym. 285x95. Element mocujący jakiś element z korpusem rakiety (?).

217. Ucho łączące elementy rakiety.

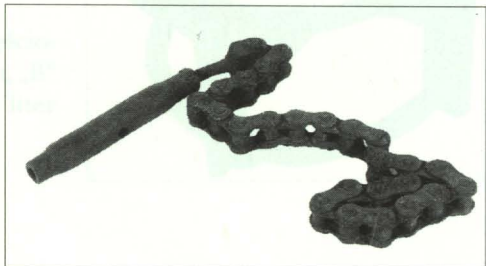
Stal i stop Al. na częściach aluminiowych po 4 nity i oznaczenia: kombinacja nieczytelnych liter w podwójnym okręgu i stempel Urzędu Uzbrojenia (odbity częściowo bez numeru).

- 218. Fragment stalowego przewodu z instalacji gazogeneratora.** Długość ok. 230, średnica przewodów 6 i 8. Łączony 3 śrubami M 12.

219. Stalowy naciąg łańcuchowy.

Łańcuch (24 ogniwka) ze ściągaczem służył do napędu steru aerodynamicznego na końcach brzechw (stateczników rakiety).

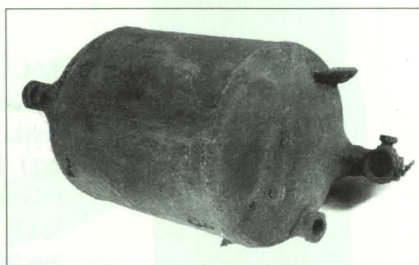
220. Fragment podstawy sterów.

Odlew stopu Al z blachą stalową (w niej 7 otworów) i śrubą z nakrętką M 16. Wym. 280x240x65. Oznaczenia „NSF/DK” na łbie śruby.

Ekspozaty 211-220 trafiły na wystawę dzięki pomocy Janusza Wiktora Nowosielskiego z gospodarstwa Feliksa Marciniuka z Mężenina.

NIEMOJKI**221-224****221. Zbiornik na katalizator KMnO_4 (element gazogeneratora napędzającego turbinę pomp paliwowych).**

Wykonany z blachy stalowej łączonej spawem. Wejścia i wyjścia przewodów gwintowane. Zachowane są fragmenty ciemnobrązowej i niebieskiej farby. Oznaczenia na trójkniku: kolisty znak kontroli technicznej (?) i niżej „37” oraz trudny do odczytania z powodu korozji literowy kod producenta „hwn” (?).

222. Połączenie gwintowane przewodów rurowych (część konstrukcji 204).

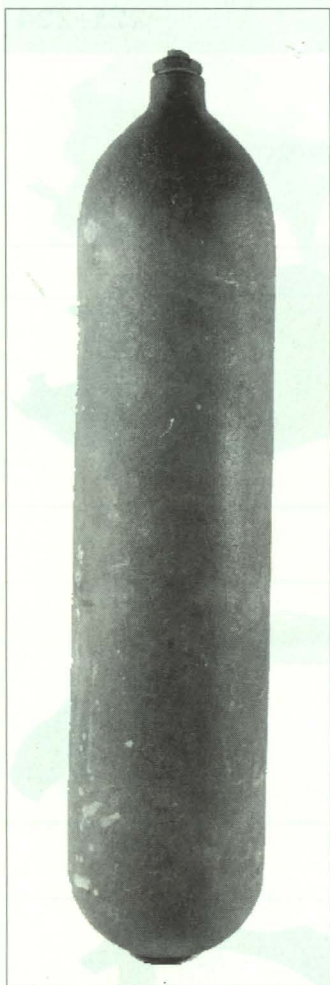
Rura ze stopu Al o ściance gr. 1,5 złączona nakrętką M 45 (z 2 otworami zabezpieczającymi) z odlewem żeliwnym (?) śr. 32/40.

223. Pierścienie prowadzące przewód paliwowy.

Opis jak 211 lecz innego rodzaju są uszkodzenia i w kołnierzu mocującym znajduje się 5 otworów Ø9.

Stemple oznaczeń: „jus”, częściowo odbita cecha Waffen Amt, „B” i „Z” we wnętrzu większych liter „C”.

224. Butla stalowa na sprężone powietrze z zaworem. Oznaczenia na krzywiźnie w pobliżu szyjki: napis 3-wierszowy „12-507453 LSMn/WH/PRUF 300 ATU LEER (?) KG INH 7 LTR” i 4-wierszowy „(„T” w okręgu) /PRESSLUFT/ („TD” w okręgu) DALMINE („TD” w okręgu) No 963329/FULL 200 ATU („TJ/12” w okręgu) 6.3.44.” Ekspozyty 221 (IPN 207 przekazany z Łysowa), 222 (IPN 210 przekazany z Męženina), 223 (IPN 209) i 224 (IPN 208) zostały wypożyczone ze Szkoły Podstawowej w Niemojkach.

OGRODNIKI

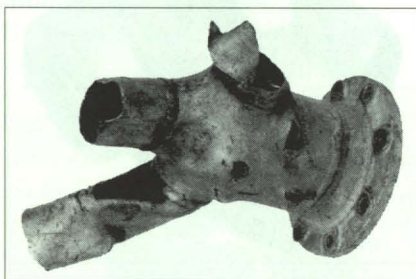
225–227

225. Rozwidlający się przewód z kołnierzem.

Prawdopodobnie jest to element instalacji doprowadzającej alkohol do płaszcza chłodzącego dyszę silnika.

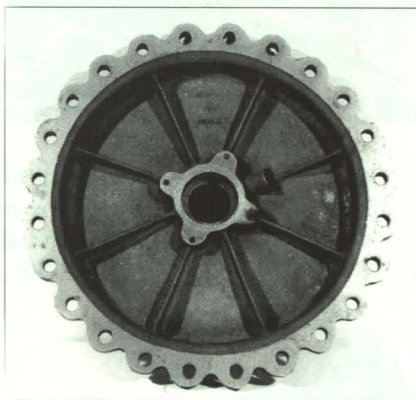
Kołnierz odlewany ze stopu aluminium i obrabiany wiórowo z 8 otworami $\varnothing 10$ na obwodzie przyspawany do przewodu wykonanego z blachy duraluminiowej gr. 2 zawijanej i łączonej spawem. Od niego odchodzą 2 rury z blachy gr. 2 i jedna z blachy gr. 3,5. Średnica wejściowa przewodu

895, w kołnierzu wytoczone miejsce pod uszczelkę. Na obrzeżu kołnierza 2 stemple Urzędu Uzbrojenia (WaA 762) oraz kod producenta „bpf” i numeracja „4864”, „C 2521” i „1234”. Na polach między otworami oznaczenia odlewane „4864E3-R”, „G Al-/Mg-Mn”, „dux” i „Ko 1312”. Ekspонат służył jako cel. Oddano do niego 5 strzałów.

226. Pokrywa pompy wirnikowej alkoholu z zamocowaniem łożyska i końcówką spustową paliwa.

Odlew ze stopu aluminium obrabiony wiórowo średnicy 415 z 24 otworami $\varnothing 13$ na obwodzie. Na jednym z trójkątnych pól oznaczenia odlewane „T2614(?) / ttp / (?) 205.4” i bite „(kreska w okręgu) / D / R9(?) / (litera „V” w okręgu)”.

Ekspонат pełnił funkcje użytkowe jako poidło dla kurcząt.

227. Obudowa przekładni kątowej.

Odlew ze stopu Al frezowany i wiercony. Konstrukcja skrzyniowa, w której mógł być osadzony wałek. Jest też część małej komory, w której mogło pracować tłoczysko. Komora mogła być napełniona olejem, zachował się korek spustowy. Z oznaczeń zachował się częściowo czytelny 3-cyfrowy numer „(?)93” i fragment litery „M”. Opisane eksponaty z Ogródnik są odkryciami z marca 1995 r. Jana Tokajuka zbierającego materiały do pracy podyplomowej. Pochodzą z rakiety, która wybuchła w obrębie zabudowań rodziców Jewdokii Pytel. Został uszkodzony dom, zaś ona sama została ranna i straciła jedno oko. Wybuch nastąpił w czwartek 20.04.1944 r.

PLATERÓW**228-232**

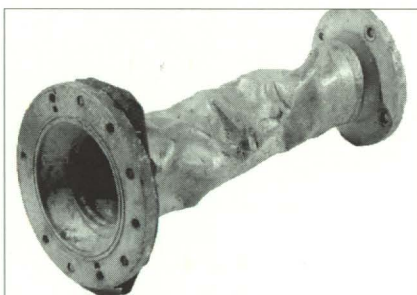
228. Fragment aluminiowego przewodu paliwowego z kołnierzem pod uszczelkę dł. ok. 95, śr. wewn. 150, gr. ścianki 2. Oznaczenia na kołnierzu: odlewany numer katalogowy części „4675 23 K 1” i stempel Urzędu Uzbrojenia „WaA 182”.

229. Kołnierz mocujący przewód paliwowy. Odlew ze stopu aluminium. Dł. ok. 90, śr. wewn. 147,5. W części pierwotnie przyspawanej do rury 4 otwory gwintowane M 10 przelotowo i 7 ślepych otworów gwintowanych M8. W kołnierzu mocującym 2 otwory $\varnothing 18$ i 8 otworów $\varnothing 11$. Na nim oznaczenia: „1”, „151”, „WaA 316” (3 różne odbite czterokrotnie), „Pr.25” w poziomej elipsie, „75 Kg”, „44”, „cwm” w poziomym prostokącie z zaokrąglonymi narożnikami, „0258”, „4613” i „Lr”. Zabytek eksponowany w Sali Tradycji 9 Podlaskiej Brygady Zmechanizowanej.

Autor z eksponatem nr 229 w rękach wyjaśnia Mieczysławowi Obrępałskiemu na jakie oznaczenia należy zwrócić uwagę by ze stosu złomu odzyskać inne części rakiet w czasie załadunku transportu do huty. Na ziemi leżą eksponaty 228, 230 i 231.

230. Przewód paliwowy aluminiowy z kołnierzami mocującymi na końcach. Dł. ok. 330, śr. wewn. 72. Kołnierz $\varnothing 128$ z 4 otworami $\varnothing 9$ i oznaczeniami „8900”, „St.”, „4556 E 2”. Kołnierz $\varnothing 145$ z 2 otworami $\varnothing 5$ i 10 otworami gwintowanymi M 8, czterema śrubami na 2/3 obwodu przykręcona stalowa blacha, oznaczenia: „8900”, „St.” i „4556 E 3”.

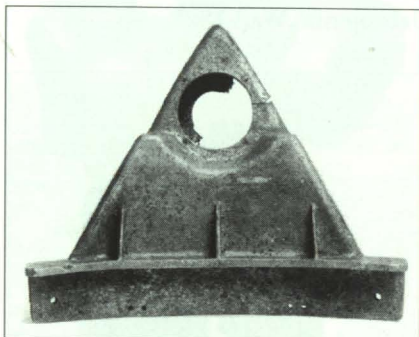

231. Butla stalowa na sprężone powietrze dł. 590, Ø130.

Oznaczenia na krzyżźnie w pobliżu szyjki: „PRESSLUFT/FULL 200 ATU (data produkcji nieczytelna)”, „1-125 673 /W.H./ (ATU?) LEER 7. 8,5 KG INH. 7.00 LTR”, „17”.

Wymienione przedmioty z Platerowa pochodzą ze składnicy złomu, na którą zostały przywiezione z Mężenina.

232. Podstawa sterów. Odlew ze stopu aluminium. Śr. otworu pod łożyska 100. Stemple oznaczeń: „MPL” w elipsie poziomej; „WK/2” w okręgu. Przedmiot został wyorany na przełomie lat 50 i 60-tych (?). Pochodzi z gospodarstwa Mieczysława Sokolika.

PLISZKI

233

233. Dwa skrawki stalowe i 8 fragmentów aluminiowych. Wśród nich część gwintowanego zakończenia przewodu paliwowego i fragment kołnierza mocującego przewód ze śrubą M 8.

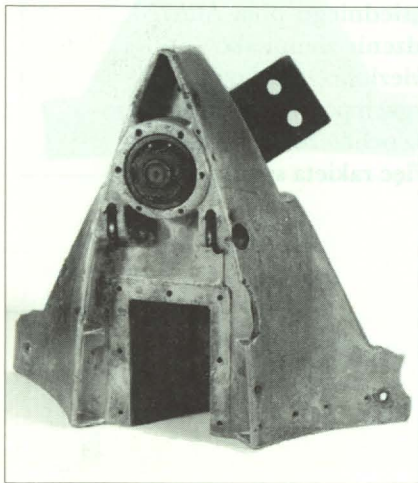
Rakieta wybuchła na polu Józefa Kryńskiego (obecnie Zygmunta Izdebskiego) ok. 100 m od drogi granicznej ze wsią Tarkówek. Lej został zasypyany. Widoczne jest tylko nieznaczne zagłębienie, w którym rośnie żyto. Wykopane 10.05.95 r. szczątki pochodzą z sąsiedniego pola Aliny Daniluk przygotowanego pod zasadzenie ziemniaków.

Wybuch nastąpił w tym czasie gdy wieziono z Tarkowa do Przesmyk dziecko do chrztu. W księgach parafialnych jest zapis, iż Marianna Krukowska została ochrzczona 28.05.44 r. (Zielone Świątki) o godz. 13⁰⁰. Więc rakieta spadła najprawdopodobniej około południa.

234–238 PODRACZYNIE

Pozostałości z rakiety, która wybuchła 27.05.44 r. (sobota przed Zielonymi Świątkami) o godz. 11⁰⁰ na polu Eugeniusza Maliszewskiego (Podraczynie 143). Po 50 latach zasypywania leja i orania na wzgórzu ok. 200 m od drogi z Dąbrowy po lewej stronie pozostało tylko nieznaczne wgłębienie.

234. Podstawa sterów. Najlepiej zachowana z prezentowanego kompletu 4 sztuk. Pozostałe pochodzą z Mężenina i Platerowa (220 i 232, woj. białkopodlaskie) oraz z Siemiatycz (253, woj. białostockie). Ta natomiast pochodzi z woj. siedleckiego. Odlew ze stopu Al o wym. 170x480x390 z obsadą łożysk i łożyskami oraz osią $\varnothing 52$ napędu steru gazowego grafitowego pracującego w dyszy gazów odrzutowych. Ster gazowy był przykręcony do stalowej płyty 85x237x14 z 4 otworami pod śruby $\varnothing 17,5$.

Na zewnętrznej stronie elementu mocowane były brzechwy sterów aerodynamicznych. Stemple oznaczeń: „WF/5” w okręgu oraz litera „K” w podwójnym okręgu.

235. Fragmenty butli stalowej na sprężone powietrze. Butla została pocięta palnikiem na 3 części. Część środkowa w kształcie rury została wykorzystana w gospodarstwie. Zachowane są fragmenty zielonej farby.

Część górna z zaworem wys. ok. 160 z napisami na krzywiznie w pobliżu szyjki: „12-507589 LSMn/WH/PRUF 300 ATU LEER 8,5 KG. INH 7 LTR” i „(nieczytelny stempel w okręgu)/PRESSLUFT/(nieczytelny stempel w okręgu)DALMINE (nieczytelny stempel w okręgu) No 9634/FULL 200 ATU (nieczytelny stempel w okręgu) 6.3.44.” Dolna część wys. ok. 200 z napisem: „19 129/3,5”.

236. Zawór.

Stop Al o wym. 45x30x26 zabezpieczony metodą pasywacji. Krótsze (pionowe) krawędzie szlifowane. Z dwóch stron strzałkami oznaczony kierunek przepływu cieczy. W poziomie 2 otwory $\varnothing 5$. W pionie 2 końcówki gwintowane M 24, górna z nakrętką.

237. Zawór.

J.w. Dodatkowo łącznik z gwintem M 12. Oznaczenia: stempel chemiczny w kolorze fioletowym „47” i tym samym kolorem odręczny numer „19”; na drugiej stronie „(r?)mh/(?)-404/ace 2530/13.3.44” oraz „WaA 130”.

238. Zniszczony silnik elektryczny.

Zachowana jest stalowa oś, fragmenty uzwojenia miedzianego i stojana. Wym. 120x175x55.

239–240 SARNAKI

239. Butla stalowa na sprężone powietrze dł. 600. Malowana szarą farbą na ciemno zielonym podkładzie.

Na krzyżźnie w pobliżu szyjki 3 trzywierszowe napisy: „PRESSLUFT/FULL 200 ATU/782972 LSW 90”, „714 („U/1” w okręgu) 74/11-2-44/ PRUF 300 ATU” i „1-129863(?) /W.H./LEER 7,51 KG INH 7.00 LTR”.

240. Fragment wewnętrznej ściany zbiornika z tlenem.

Rura dł. ok. 890 wykonana z blachy duraluminiowej gr. 2,5 podzielona kolistymi wybrzuszeniami na 3 segmenty.

Wewnątrz tej rury $\varnothing 250$ biegł izolowany przewód $\varnothing 150$ dostarczający paliwo (spirytus) do turbopompy.

Obydwa przedmioty zostały wypożyczone ze Szkoły Podstawowej w Sarnakach.

SIEDLCE

241

241. Fragment wewnętrznej ściany zbiornika z tlenem. Segment elementu 240.

Rura wykonana z blachy zawijanej i łączonej spawem wys. 295, Ø255. Otwory w górnej części wtórne. Przedmiot służył w gospodarstwie jako wiaderko po zagięciu obrzeża, wstawieniu drewnianego denka i dołączeniu kabłąka.

Ekspонат został przekazany do Muzeum Okręgowego w Siedlcach przez Kazimierza Andruszkiewicza z Rzewuszek koło Sarnak (KW 4834).

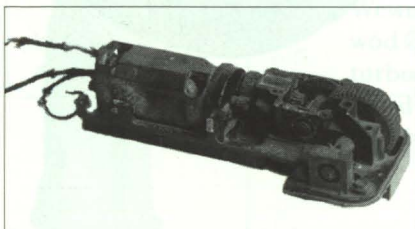
242-254 SIEMIATYCZE

242. Urządzenie sterujące.

Wym. 160x85x57. Połączenie z kilkoma urządzeniami za pomocą 12 przewodów i 12 (6+6) zacisków. Ramię żelazne odlewane, blacha obudowy stalowa.

Oznaczenia na tabliczce znamionowej: „Hersteller/Gerät - No Elektro V 424/Werk - No 4055321”; na odlewie żelaznym: „V424 - 2L - U-”; na blaszanej obudowie: „(15?) w okręgu i nieczytelny stempel w prostokątnej ramce.

243. Serwomotor do napędu łańcucha sterów gazowych.

Silnik i przekładnie ok. 400:1 na podstawie ze stopu Al. Wym. 240x100x60.

Oznaczenia: na tabliczce znamionowej: „ED 151 B/2 24V/Gerät. Nr 102 - 98 B-2/Auforderz FI 205 405/Werk. Nr 38448 Hersteller nls”, na podstawie: „4802” i „11” w okręgu, na silniku stemple „1,25” i „123” oraz stempel tuszem „BA” nad kreską, pod nią nieczytelna liczba w ośmiokącie, na obudowie przekładni „4802”, „33” w okręgu, „jut” (wypukło).

244. Silnik do serwomotoru.

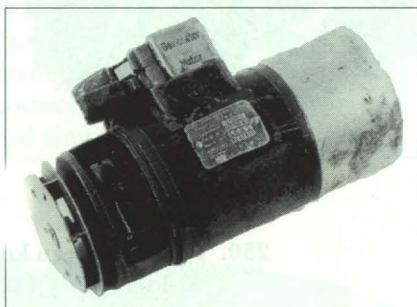
J.w., 120x45x43. Na stojanie dwukrotnie odbity wgłębny numer „1241”.

245. Korpus ze stopu Al.

Wymiary 110x102x57. W uchwycie oznaczonym „S” suche ogniwo $\varnothing 44$. Brak ogniwa w uchwycie oznaczonym literą „E”. Wewnątrz odlewu napis „NÜRAL”.

246. Prądnica – silnik.

Urządzenie elektryczne mogące pracować jako wytwornica prądu lub silnik w zależności od tego czy otrzyma napęd czy napięcie. Oznaczenia: 3-krotne „Generator/Motor”. Tabliczka znamionowa: „Zündumformer/Bauart: eca/Baumuster ZUM 1/Gerät – Nr. 102-150 A-1/Werk - Nr. 1607/Anforderz. F1 47410/Hersteller: htw”.

247. Silnik elektryczny.

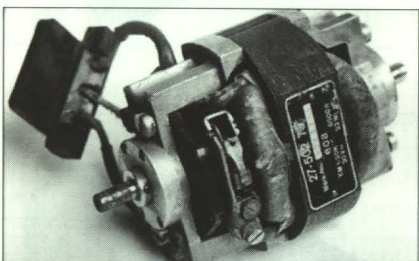
Wym. 140x110, $\varnothing 82$.

Oznaczenia na obudowie „A”, „9”, „R50”, „F”, „B”, „A” i na łożysku „7 MN” oraz „7M”.

248. Silnik elektryczny.

Dł. 100, $\varnothing 76$. Na tabliczce znamionowej: „S 11183/elb/I K MoT Nr 742994/Typ PL/7000 U/min ~ AB 45 W/27 V 2,9A 195757A”.

249. Silnik elektryczny.

Wym. 65x55x110

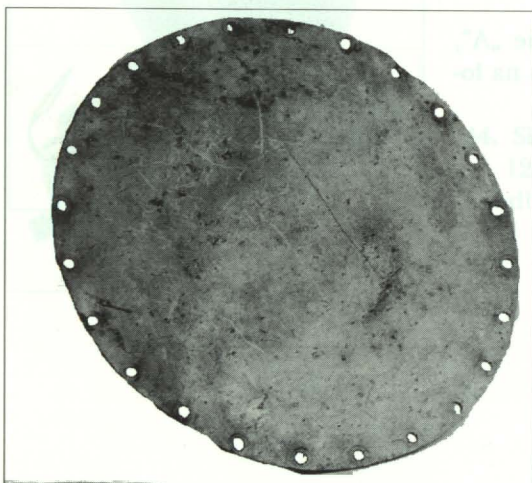
Oznaczenia na tabliczce znamionowej: „27-502 7(3,6,9 lub 0)/Werk – Nr 1362736/ea/EM 1–20 K 6000n/ 30V = 22 WL”, na uzwojeniu odręcznie trzykrotnie „3786/3” i „(L?)”.

250. Pokrywa wężu kontrolnego zbiornika spirytusu.

Koło średnicy 442 z blachy duraluminiowej gr. 3 z 24 otworami $\varnothing 9,4$.

Na obrzeżu wewnętrznej strony (ze śladami łbów śrub) stemple „226” i „OP” (?)

Prezentowany element zamykał wąż, którym wchodził do wnętrza kontroler sprawdzający jakość wykonanych połączeń (spawów) blach zbiornika.

251. Fragment przewodu z kołnierzem.

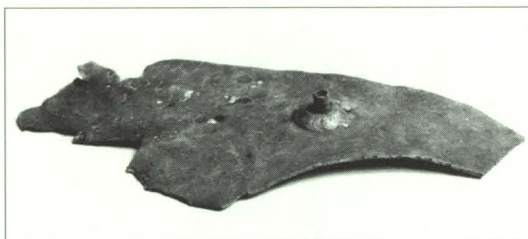
Stop aluminium. Kołnierz odlany i przetoczony pod uszczelkę, do niego przyspawana rura z blachy gr. 2. Średnica wejściowa przewodu przy kołnierzu 150, średnica zewn. przewodu 181/155, dł. ok. 110.

Podgięcie obrzeża wtórne (przygotowane do wykonania garnka).

252. Fragment płaszcza silnika.

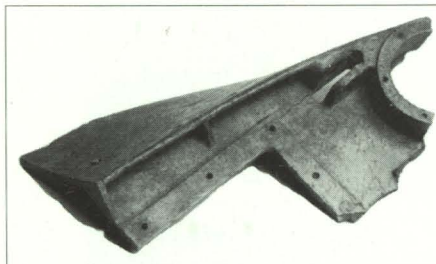
Blacha duraluminiowa gr. 2 o wym. ok. 180x390. Do niej przyspawana jest gwintowana (M 12) końcówka doprowadzająca spirytus chłodzący komorę spalania. W podstawie stempel „Pr 9” w poziomym owale.

Ekspонат jest fragmentem zewnętrznej ścianki komory silnika rakiety. Dysza silnika miała podwójne ścianki tworzące komorę, przez którą przepływał zimny spirytus chłodzący ją od zewnątrz. W wewnętrznej ścianie były promieniowo rozmieszczone otwory, przez które także wpływało paliwo, które pokrywało wewnątrz cienką warstwą pary chłodzącą dyszę od środka.

253. Fragment podstawy sterów.

Odlew ze stopu Al o wym. 260x320x150.

Eksponaty wypożyczone od Towarzystwa Przyjaciół Siemiatycz. Urządzenia elektryczne zostały przechowane przez inż. elektryka Franciszka Brzozowskiego, żołnierza 8 Białostockiej Kompanii Narodowych Sił Zbrojnych.

254. Nakrętka M 20 z kołnierzem.

Stop AL zabezpieczony przed korozją metodą pasywacji (kolor różowy).

Wypożyczona przez Henryka Zawistowskiego, który w czasie okupacji mieszkał u wuja mgr farmacji i właściciela apteki w Siemiatyczach Zygmunta Wasilewskiego. Apteka była miejscem przechowywania szczątków rakiet zbieranych z miejsc wybuchów w okolicy. W szufladach pod warsztami medykamentów były też próbki materiału wybuchowego (trotyl).

SOSNA-KICKI

255

255. Fragment aluminiowy ze śladami obróbki skrawaniem i z tego samego materiału przedmiot z otworem wykopane 12.05.95 r. w miejscu wybuchu rakiety na posesji nr 33 Stanisława Stańskiego. Wybuch nastąpił w pierwszych zabudowaniach po lewej od Krynicy (obecnie młody lasek za stodołą), według opowiadań świadków w niedzielne majowe przedpołudnie gdy w kościele parafialnym w Suchożebrach odbywał się odpust. Z kolei termin czwartkowy 25.05.44 r. znany jest z literatury (W. Piekarski, Obwód Armii Krajowej Sokołów Podlaski „Sęp”, „Proso” 1944-1945: Obwodowy Patrol Żandarmerii, Warszawa 1994, s. 28).

256 WÓŁKA NAD BUGIEM

256. Element konstrukcyjny. Szyna stalowa dł. ok. 1,6 m, do której 13 śrubami M 10 na całej długości przykręcony jest stalowy kątownik. Z przeciwnej strony ślad po spawie, od którego część obudowy została oderwana z powodu wybuchu. Przedmiot jest prawdopodobnie częścią wręgu tylnego wyprostowanego detonacją, do którego była przymocowana część z pompą i silnikiem rakiety (poniżej zbiornika z tlenem). Całość mocno skorodowana służyła jako podpora płotu w gospodarstwie Jana Roja. „Odkrycie” Mieczysława Matosiuka z 5 lipca 1995 r. Jest to ostatni i najdłuższy eksponat, który dotarł na wystawę.

Rakieta wybuchła w dzień Zielonych Świątek prawosławnych 11 czerwca 1944 r. 100 m na zachód od wsi na polu Bondy, obecnie Włodzimierza Proszczuka, który lej spychaczem zasypał. Urządzenia elektryczne nr 242, 244–248 prawdopodobnie pochodzą z opisanej rakiety.

SIEDLECKI OBWÓD ARMII KRAJOWEJ „SOWA”, „JESION”

SIEDLCE

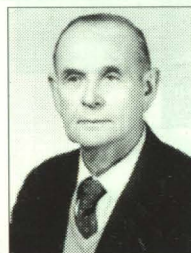
Ppor. ks. Marian Alfons Myrcha
„Wojciech” (kapelan Obwodu).

Alfons Grzebisz „Alek Podlaski”
(POZ, AK – wywiad komunikacyjny,
więzień Auschwitz-Birkenau,
Buchenwaldu i Dory).

Wacław Żukowski „Czapla”
(d-ca 19 plutonu 22 pp AK).

Kpr. pchor. Jerzy Lorkiewicz „Benek”
(d-ca 29 plutonu 22 pp AK
rozstrzelany 27.11.1943 r.)

Eugeniusz Wyszowski „Hal”
(19 pluton 22 pp AK).

Kazimierz Kozieradzki „Zaduma”
(19 pluton 22 pp AK).

Mieczysław Olszewski „Mietek” (złapany
w czasie przenoszenia odkopanej broni z 1939 r. i
rozstrzelany 26.06. 1942 r.)

Kazimierz Bittner (pracownik Magistratu,
wydawał fałszywe dokumenty osobom z konspiracji).

Julian Ochnik „Kędzior”
(emisariusz SZP, założyciel komórek ZWZ,
więzień Majdanka i Buchenwaldu).

Józefa Dziewulska „Elwira”
(kolportaż prasy).

Julia Bartoszevska
„Orlica” z Sarnak
(ciemne ubranie)
z koleżanką z Czurył
na kursie sanitarnym
zorganizowanym
przy szpitalu NMP
w Siedlcach
w kwietniu 1944 r.
(Ze zb. J.W. Nowosiel-
skiego).

Tokary, czerwiec 1944 r. Pchor. Michał
Wójcik „Tramp” ze zrzutowym MG-34
spod Tobruku na kursie podchorążych
22 pp AK. Fot. Czesław Bugajski „Kret”.

Genowefa Więckowska „Rozalka”
(komendantka Wojskowej Służby Kobiet).

Irena Chromińska „Irka”, „Ligia”
(łączniczka, kolportaż prasy).

KIEROWNICTWO DYWERSJI (KEDYW)

Bolesław Babecki „Sław”.

Władysław Gruszecki „Konrad”, „Wilk”.

Zbigniew Pliszka „Wrak”.

Zofia Wróblewska „Anata”.

Zygmunt Wróblewski „Kulis”.

Czesław Wysokiński „Promyk”.

**OŚRODEK II ŻELISZEW „ŻELBETON”, „OGRÓDEK”
PLACÓWKA SKÓRZEC „KRET”**

Stefan Bareja

Józef Pucyk

Kazimierz Śledź

**OŚRODEK III MOKOBODY „OSIKA”, „MAKI”
PLACÓWKA MOKOBODY**

Władysław Niewęglowski „Niwa”

Roman Tadeusz Okniński „Bizon”

OŚRODEK IV WIŚNIEW „WIŚNIA”

Irena Maria Piotrowska „Maria”, „Babcia”
(komendantka WSK Ośrodka)

Bohdan Piotrowski „Cygan”
(komendant placówki Domanice)

OŚRODEK ZBUCZYN „WIERZBA”

Ppor. rez. Jan Czesław Tajchert „Kolec”
(oficer organizacyjny Ośrodka).

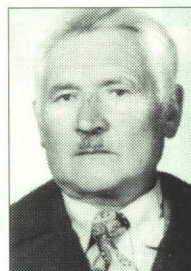
Sierż. Antoni Złoch
„Huragan”, „Wicher”
(komendant placówki Zbuczyn)

Eugeniusz Gawinkowski
(placówka Czuryły)

Jan Kurowski (placówka Czuryły)

OŚRODEK VI MORDY „TOPOLA”, „AKACJA”

Kazimierz Kaleta (placówka Mordy „Harmonia”)

Eugeniusz Boruta (placówka Stok Ruski „Organy”)

OŚRODEK VII ŁOSICE „ŁOŚ”

Mieczysław Gorzała „Brzoza” (placówka Łysów)

Zygmunt Leoniuk „Orzełek”
(placówka Łysów i 6 Partyzancka Brygada Wileńska)

OŚRODEK IX SARNAKI

sierż. Aleksander Kowalczyk
(komendant placówki Sarnaki)

Wacław Polkowski „Januszyk”
(kierownik placówki Sarnaki)
(zmarł 1944 r.)

Hieronim Oleśkiak „Włostwa”
(zmarł 1944 r.)

Józef Trzaski „Początek”
(kierownik placówki Sarnaki)
(zmarł 1944 r.)

Eugeniusz Ambrosiak „Złotek”
(placówka Sarnaki)

**OBWÓD ARMII KRAJOWEJ
MIŃSK MAZOWIECKI „MEWA”, „KAMIEŃ”
OŚRODEK V DOBRE**

Edmund Jan Kulma

Hieronim Rawski

Zygmunt Łachut „Orzeł”
(płochówka Łachut 16 Partyzancka Brygada Wileńska)

**OBWÓD ARMII KRAJOWEJ
SOKOŁÓW PODLASKI „SĘP”, „PROSO”**

Wacław Piekarski „Jastrzębiec”
(kierownik referatu
i d-ca saperów Obwodu)

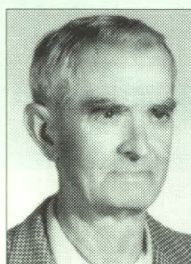
Henryk Oleksiak „Wichura”
(d-ca Kedywu, rep. J. Mazurek)

Józef Trzciński „Roch”
(komendant placówki Sabnie
„Sarna” Ośrodka „Jodła”)

Eugeniusz Ambroziak „Ziutek”
(placówka Sabnie).

Tadeusz Skup „Zawisza” (Ośrodek „Sokół”, uniknął rozstrzelania 1944/45 w Kąkolewnicy).

Żołnierze Oddziału Leśnego, który powstał w listopadzie 1943 r., składał się z ludzi „spalonych”, operował w Puszczy Sterdyńskiej. Od lewej stoją: Jerzy Zdoliński „Wąs”, Jan Zdoliński „Orzeł” (obaj wywiezieni do Borowicz 9.11.44 r. skąd wrócili 1.03.46 r.), Kazimierz Wyrozębski „Sokolik”, Zygmunt Motel „Czarny”. Umundurowanie i uzbrojenie zrzucone.

Od lewej stoją: Jan Szybiński „Okienko”, Henryka Kosieradzka „Westalka”, Roman Zawadzki „Kmicic”, Lucyna Zdolińska-Niznikiewicz (w ciemnym ubraniu) „Lucy”, „Rita” sanitariuszka i łączniczka 3 ośrodka (Jabłonna Lacka, Sabnie) oraz Obwodowego Patrołu Żandarmerii, Antoni Wejno „Zbyszek”. 1940 r.

OBWÓD ARMII KRAJOWEJ WĘGRÓW „WRÓBEL”, „SMOŁA”

Por. Władysław Rażmowski „Poraj”
(z-ca komendanta obwodu,
fot. J. Mazurek).

DZIAŁALNOŚĆ DOKUMENTACYJNA

Siedlce, wiosna 1940 r. Ekshumacja żołnierzy polskich poległych w 1939 r. prowadzona przez Straż Ogniową. Na trumnie po prawej siedzi właściciel fotografii K. Kozieradzki „Zaduma” (19 pluton 22 pp 8 DP AK).

Spalony 24/25.12.1939 r. budynek gminy żydowskiej (Ze zb. J. Urbana)

Siedlce. Wyprowadzenie 22.08.1942 r. Żydów do obozu w Treblince. Fotografia wykonana spod płaszcza nieznanego żołnierza AK. (Muzeum Okręgowe w Siedlcach R/285).

Kirkut w Siedlcach.
Pogrzeb zastrzelonych Żydów w czasie likwidacji getta. Fot. Tadeusz Castelli „Biber” z Kedywu (Ze zb. K. Kozieradzkiego).

Nie powinien żyć! Siedlce, kirkut. Z transportu zastrzelonych Żydów w czasie likwidacji getta jeden odzyskał przytomność i podniósł głowę. Ten moment utrwalił T. Castelli. (Ze zb. K. Kozieradzkiego).

W zakładzie fotograficznym Jerzego Płazewskiego w Siedlcach z filmów oddanych przez Niemców do wywołania żołnierze 19 plutonu 22 pp 8 DP AK wykonywali drugi komplet odbitek dla konspiracji. Byli to Jerzy Jankowski „Farys”, Jerzy Dmochowski i Maciej Świerczyński „Ostoja”. Treść fotografii była różnorodna, m.in. zbombardowane budynki w Siedlcach, armia III Rzeszy we Francji, zestrzelone samoloty radzieckie i angielskie, transport koleją sprzętu niemieckiego i zniszczonego sprzętu zdobycznego do hut, ważne osobistości (A. Hitler, H. Frank, pilot Mölders), zniszczone mosty i bunkry, różne ujęcia pamiątkowe i tematy reprodukowane poniżej. Reprodukcje z Muzeum Okręgowego (kopie oryginałów ze zbiorów Janusza Korzeniowskiego) oznaczone są w nawiasach, pozostałe pochodzą z bogatej dokumentacji Kazimierza Kozieradzkiego.

Warszawa, Krakowskie Przedmieście. Padłe konie ogryzione przez głodujących mieszkańców oblężonej stolicy we wrześniu 1939 r.

1940 r. Granica między III Rzeszą i ZSRR na moście kolejowym we Fronolowie na Bugu.

Siedlce (?). Granatowi policjanci (?) po służbie z zaproszonymi paniami.

Francja. Żołnierze niemieccy w ironicznych przebraniach francuskich i polskim (krakuska). Siedzący w hełmie Adriana zamiast broni trzyma szczotkę.

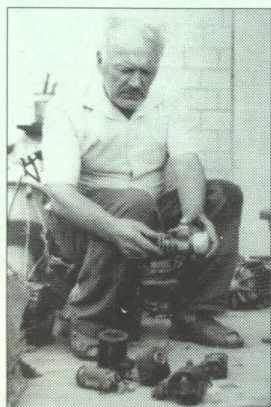

Martyrologia jeńców radzieckich w obozie w Suchożebrach pod Siedlcami.

ARMIA KRAJOWA W OPERACJI „V”

„Zebrane przez żołnierzy AK części rakiety, która spadła w rejonie Siedlec”.
(Ze zb. J. Urbana)

Inż. elektryk Franciszek Brzozowski, żołnierz 8 Białostockiej Kompanii Narodowych Sił Zbrojnych ze zgromadzonymi urządzeniami elektrycznymi z rakiet, które wybuchły w okolicach Siemiatycz (Fot. M. Matosiuk, 1994 r.)

Dr Zygmunt Niepokój „Norwid” z Kazimierzem Kozieradzkim (w środku) i synem Bogdanem ps. Storch w kajaku na Bugu w czasie akcji zbierania części rakiet z okolicy Sarnak.
(Ze zb. K. Kozieradzkiego)

Hołowczyce. Mogiła poległego „Bomby”
w akcji osłonowej wydobywania rakiety V-2.

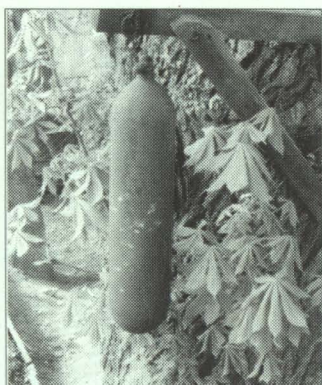

Sarnaki. Pomnik „Armia Krajowa”
w operacji V-2”

Platerów 10.05.95 r. Po-
szukiwania części rakiet.
Na składnicy złomu od le-
wej Ryszard Marczuk, Sła-
womir Kordaczuk i Miros-
ław Czarnecki z ekspona-
tem nr 228.

Butla, które nie udało się wypożyczyć na wystawę.

Eudokia Dmitruk z d. Pytel. Została z siostrą ranna podczas wybuchu rakiety V-2. Nigdy nie otrzymała żadnej gratyfikacji pieniężnej.

Ks. Justyn Kruhliński. Wikariusz kościoła p.w. NWP w Siemiatyczach i kapelan 2 Pułku Ułanów Spieszonych AK. Pod pozorem łowienia ryb w Bugu zajmował się pozyskiwaniem części rakiet. (Fot. Katz).

Włodzimierz Matosiuk. W jego mieszkaniu przy ul. Legionowej 10 w Siemiatyczach były gromadzone części rakiet z okolicy, które zbierał z dwoma synami. (Fot. F. Zgórecki, 1923).

Mikołaj Kiczko. Żołnierz AK z Ogrodnik. Po wojnie w 1945 r. była u niego ekipa oficerów angielskich z towarzyszącymi polskimi i radzieckimi, poszukująca na Białostocczyźnie pozostałości V-2.

AKCJA „BURZA”

Zgrupowanie 19 plutonu 22 pp 8 DP AK w lasach między Stokiem Wiśniewskim i Przyworami.

Wacław Wiszniowski „Skander” przed leśniczką. (Ze zb. K. Kozieradzkiego).

25.07.1944 r. Żołnierze 19 plutonu przy grobie podoficera SS zastrzelonego dzień wcześniej przez Zbigniewa Grysa „Aliana” w czasie patrolowania okolicy pod wsią Gołąbek. Od lewej stoją Jerzy Jankowski „Farys”, Ryszard Maksymowicz, NN, Jerzy Dmochowski „Regent” i Jerzy Kowalczyk „Zawada”. (Ze zb. K. Kozieradzkiego).

Koncentracja 29 plutonu (?).
Ze zb. J. Urbana)

Sanitariuszki Krystyna Wojtasik i Zofia Ławeczka-Wróblewska „Anata” (oparta o kulę) opiekujące się rannymi w szpitalu siedleckim w czasie Akcji „Burza”. (Ze zb. Z. Wróblewskiej).

Personel szpitala siedleckiego w czasie Akcji „Burza”. W pierwszym rzędzie siedzą od lewej Zofia Ławeczka-Wróblewska, lek. Edward Howorko „Mag”, Irena Jalowska, Jadwiga Kutkowska. Drugi rząd od lewej Stanisław Biardzki „Róg”, NN, Stańczuk, Krystyna Wojtasik, NN, NN, Jarzębska, Byczyński, Teresa Kutnik, NN.

(Ze zb. Z. Wróblewskiej).

INSPEKTORAT REJONOWY RADZYN PODLASKI

Józef Maciąg (zakładał ZWZ w okolicy Sworów Obwodu Biała Podl.)

Henryk Borowicz
(komendant Obwodu ZWZ Biała Podlaska,
zm. w Oświęcimiu 1941 r., nr 16 068)

Jerzy Borowicz
(rozstrzelany 6.01.1944 r. w Lublinie
za przynależność do AK).

Rafał Kajetanowicz „Rafał”
(oficer zrzutowy Inspektoratu Radzyń Podlaski).

Ks. Stanisław Karwowski „Mrówka”
(kapelan 35 pp AK).

Kpt. Antoni Karwowski „Dorosz”, „Robert”
(kwatermistrz, oficer broni 35 pp AK).

Bratysław Karpiński (Obwód Biała Podl., wywiad).

**OBWÓD ARMII KRAJOWEJ ŁUKÓW „ŁOPUCH”,
„WIELKIE ŁUKI”.**

Adam Nencki „Konrad” (kwatermistrz obwodu)

Józef Tadeusz Sosnowski „Dziki” (I baon 35 pp 9 DPAK).

ODDZIAŁ PARTYZANCKI 34 PP 9 DP AK

W Lipniakach (?).
Lipiec 1944 r.
W furażerze
przy ckm
Władysław Jaszczuk
„Lis”.

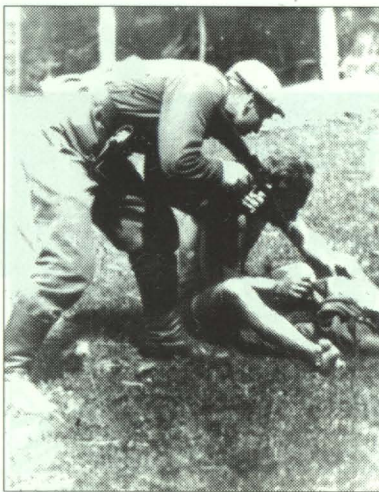

Kornica 3.07.1944 r. Ślub Lucyny Czajkówny
ps. Brylant ze Stanisławem Kujawińskim
ps. Żonkil.

Jerzy Kwoka „Lech”

Scenka humorystyczna: Henryk Wasilewski „Bokser” pomaga Janowi Giewartowskiemu „Jankowi” ustrzelić insekta.

Stefan Wyrzykowski „Zenon”

Marek Ambroziewicz „Witold”

Tadeusz Borowicz „Kuba”

Bolesław Dąbrowski „Zdzisław”

Alina Fedorowicz „Marta”

Eugeniusz Fedorowicz „Stary”

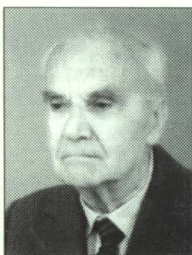

Karol Frankowski „Kajtek”

Henryka Galińska-Lipko „Grażyna”

Jan Giewartowski „Janek”

Zygmunt Jelito „Żbik”

Witold Łacic „Aleksander”

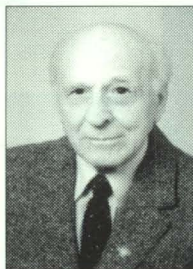
Ludwik Maciąg „Sas”

Janusz Nakonieczny „Mat”

Zbigniew Nakonieczny „Zew”

Wiesław Sawicki „Góral”

Tadeusz Sobieszczak „Dudek”

Tadeusz Stasiuk „Zdzich”

Tadeusz Strzałkowski „Gustaw”

UCZESTNICY POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Grażyna Byszewska-Sokalik

Juliusz Bakiera „Błysk”

Władysław Stefanoff „Sten”

Janina Jałowska „Wiktoria”

ŻYCIORYSY

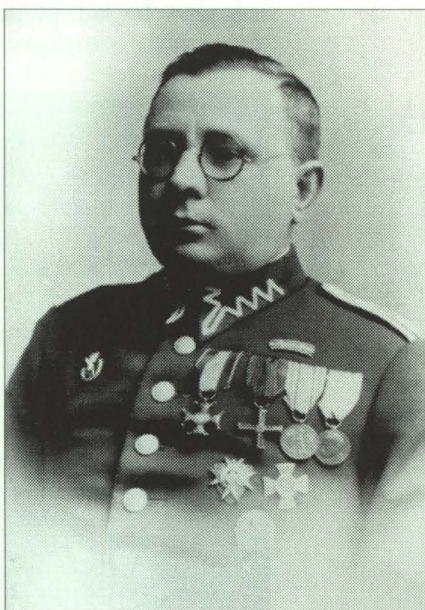
BRONISŁAW MISIŃSKI „WIR”

Urodził się w 1897 r. w pow. Biłgoraj. W 1914 r. został powołany do armii rosyjskiej. W 1915 r. służył w 4 pp Legionów, dwa lata później wstąpił do III Korpusu Wschodniego. Przez pewien czas był w niewoli rosyjskiej. Na wojnie polsko-bolszewickiej został dwukrotnie ranny.

W dwudziestoleciu międzywojennym związał się na stałe z Siedlcami. Tutaj służył m.in. w 9 dywizjonie żandarmerii. Od początku okupacji należał do organizacji konspiracyjnych. W marcu 1942 r. mianowany zastępcą kierownika Ekspozytury Wywiadu AK nr 2 w Siedlcach, a po aresztowaniu Juliana Kruczka objął funkcję jej kierownika w październiku tego roku. Pełnił ją do końca wojny w stopniu porucznika. Odznaczony Orderem wojennym *Virtuti Militari* V klasy (nr 6903), Krzyżem Walecznych i Krzyżem Niepodległości za wojnę 1918-21. Zmarł w 1962 r.

Żona Maria w Armii Krajowej pełniła m.in. funkcję kurierki. Obydwoje pochowani są na siedleckim cmentarzu centralnym.

Jerzy Garbaczewski

CZESŁAW DYLEWICZ „KRUKOWSKI”

Jedna z najbardziej znaczących i zasłużonych osób siedleckiego ruchu oporu w latach II wojny światowej. Postać znana i... dziwnym dziś trafem pomijana w niektórych publikacjach historycznych. A przecież Czesław Dylewicz to kawaler Orderu Virtuti Militari (V klasy). Był odznaczony także dwukrotnie Krzyżem Walecznych.

W latach okupacji jeden z dowódców Komendy Dywersji Obwodu AK „Sowa” – „Jesion”, czyli siedleckiego „Kedywu”, którego żołnierze przeprowadzili wiele brawurowych akcji dywersyjnych i zbrojnych przeciwko niemieckiemu okupantowi.

Urodził się w roku 1906 w Stoczku Łukowskim. Tu się wychował i spędził młodość. Jednak później swe losy na długie lata związał z Ziemią Siedlecką. Z zamiłowania i wykształcenia nauczyciel. Uczył w szkołach powszechnych powiatu siedleckiego. Ożeniony z Anielą Moreń. Z czasem osiedlają się w Siedlcach. W pierwszej połowie lat 30-tych Czesław Dylewicz zostaje mianowany kierownikiem Szkoły Powszechnej w Zawadach (gmina Przesmyki). I to właśnie on stał się inicjatorem i głównym organizatorem usypiania symbolicznego pomnika – kopca dla uczczenia pamięci marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczystość otwarcia tego kopca w Zawadach – Majówce (przy szosie Siedlce-Łosice) stała się wielką manifestacją patriotyczną miejscowego społeczeństwa z udziałem Prezydenta RP – prof. Ignacego Mościckiego i przedstawicieli najwyższych władz państwowych, kościelnych i wojskowych.

Wrzesień 1939 roku. Przegrała wojna i okupacja. Czesław Dylewicz pracuje wówczas na stanowisku kierownika Szkoły Powszechnej w Gostchorzy (gmina Wiśniew). Jednak jako przedwojenny ppor. rezerwy i gorący patriota od początku szuka możliwości kontynuowania walki z niemieckim okupantem. W lutym 1940 roku został zaprzysiężony do Tajnej Organizacji Wojskowej, której konspiracyjne struktury w Siedlcach tworzył m.in. mjr Jan Mazurkiewicz ps. „Radosław” (przedwojenny oficer siedleckiego 22 pułku piechoty, a później jeden z dowódców Po-

wstania Warszawskiego). We wrześniu 1943 roku TOW definitywnie podporządkowano i wcielono do Armii Krajowej. Członkowie tej organizacji wzmocnili kadrowo miejscowe Komendy Dywersji AK. Tak też było i w Siedlcach. Prawie wszyscy członkowie tego podokręgu TOW weszli w skład Komendy Dywersji Obwodu AK Siedlce. Wtedy Czesław Dylewicz, który od początku w swej działalności konspiracyjnej używał pseudonimu „Krukowski”, został mianowany zastępcą dowódcy miejscowego „Kedywu” – majora Jerzego Sasina ps. „Kopka”.

Osobiście bierze udział w likwidacji szczególnie groźnych przedstawicieli niemieckich władz okupacyjnych oraz współpracujących z nimi konfidentów, m.in. szefa siedleckich konfidentów Gestapo – Zampfa, kierownika łapanek – Sylwestra Michalskiego, niezwykle niebezpiecznego agenta Gestapo – Mittaga. W czerwcu 1944 r. w związku z przeniesieniem mjr Jerzego Sasina na stanowisko komendanta Obwodu AK Sokołów Podlaski por. „Krukowski” przejmuje po nim obowiązki szefa Komendy Dywersji Obwodu AK Siedlce.

W czasie realizacji Akcji „Burza” w połowie lipca 1944 roku odtworza w Siedlcach z podległych sobie żołnierzy i patroli „Kedywu” drugi pluton 22 Pułku Piechoty Armii Krajowej. Por. „Krukowski” pozostaje ze swymi ludźmi w oblężonym mieście i tu podejmuje walkę z Niemcami. Jego żołnierze uniemożliwiają wysadzenie w powietrze wielu naważnych obiektów, m.in. wiaduktu kolejowego, elektrowni miejskiej, budynku kościoła katedralnego. W czasie tych walk o wyzwolenie Siedlec, trwających od 23 do 31 lipca 1944 r., oddziały AK dowodzone przez „Krukowskiego” nawiązują kontakt z atakującymi wojskami Armii Czerwonej i wspólnie biorą udział w decydujących bojach.

Po wyzwoleniu, tak jak setki żołnierzy i oficerów Armii Krajowej, również por. „Krukowski” jest poszukiwany przez sowieckie NKWD i rodzimy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. Przez kilka tygodni ukrywa się poza Siedlcami. W końcu, aby uchronić się przed aresztowaniem, za namową kolegów pod przybranym nazwiskiem wstępuje w szeregi 2 Armii Wojska Polskiego. W styczniu 1945 roku wraz ze swą jednostką wyrusza na front. Dociera w rejon Poznania i Piły. Stąd przyjeżdża do Siedlec na kilkudniowy urlop, by spędzić z rodziną święta Wielkanocne. W wyniku donosu zostaje jednak aresztowany przez funkcjonariuszy UB. Przetrzymywany jest w siedleckim więzieniu. Tu też 13 września 1945 roku jest sądzony i skazany na karę 10 lat więzienia. Obejmuje go jednak ogłoszona amnestia i odzyskuje wolność. Przez następne tygodnie na prośbę płk „Radosława” – Jana Mazurkiewicza prowadzi w powiecie siedleckim akcję ujawniania się żołnierzy Armii Krajowej. Tę funkcję wykorzystuje jed-

nak bardziej do ochrony ludzi przed represjami sowieckiego NKWD i Urzędu Bezpieczeństwa. Po kilku tygodniach w obawie przed kolejnym aresztowaniem opuszcza wraz z rodziną Siedlce i przenosi się na stałe do Warszawy. Bierze udział w odbudowie stolicy jako nauczyciel w jednej z warszawskich średnich szkół budowlanych. Po przejściu na emeryturę mieszka z żoną w małym, skromnym mieszkanku na Woli. Zawsze jednak pamięcią i wspomnieniami sięgał do Siedlec, do Podlasia, które było jego ziemią rodzinną. Umiera w wieku 82 lat 31 grudnia 1988 roku w Warszawie. Pochowany jest na cmentarzu w podwarszawskiej Wólce Węglowej.

Janusz Grudzień

WŁADYSŁAW ŁUKASIUK „MŁOT”*

Władysław Łukasiewicz urodził się 16 lutego 1906 roku we wsi Tokary w rodzinie włościan rolników, jako syn Marcina i Marianny z domu Swentkowskiej. Został ochrzczony w kościele parafialnym w Ruskowie. Był najstarszym z czworga rodzeństwa. Miał dwie siostry: Marię i Zofię oraz brata Jana. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Tokarach kontynuował naukę w Gimnazjum Państwowym im. J. Kraszewskiego w pobliskim Drohiczyźnie. W 1923 r. trudna sytuacja rodzinna zmusza go do chwilowej przerwy w nauce. Ostatecznie kończy edukację w prywatnym Gimnazjum w Sokołowie Podlaskim. Wraca do rodzinnej wsi i pracuje w tartaku jako pisarz – buchalter w pobliskim Korczewie. Około roku 1927 zostaje Prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej w Tokarach. W tym czasie postrachem okolicznych mieszkańców było czterech uzbrojonych bandytów. Młody Łukasiewicz impulsywny, a przy tym bardzo silny fizycznie w starciu z jednym z nich powoduje, że na skutek zadanych obrażeń bandyta umarł. Za nieumyślne spowodowanie śmierci był skazany na półtora roku więzienia. Po odbyciu kary w 1929 r. został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej w 3 Pułku Strzelców Konnych im. Hetmana Polnego Koronnego Stefana Czarneckiego w Wołkowysku. Zaszczytna służba i otwierające się przed nim możliwości niespodziewanie zostały przerwane nieszczęśliwym wypadkiem. Podczas ujeżdżania narowistego konia wojskowego na placu koszarowym został wyrzucony z siodła na oś naprawianego wozu wojskowego. Uderzenie spowodowało poważny uraz głowy oraz złamanie nogi w kolanie. Silny organizm oraz kilkunastomiesięczne leczenie szpitalne w Grodnie utrzymały go przy życiu ale lewa noga już trwale pozostała sztywna. W 1933 r. wrócił z swojska w stopniu plut. i osiadł we wsi Mężenin w gminie Sarnaki (pow. Siedlce). We wsi w tym czasie dzieją się ciekawe rzeczy i to nie zawsze legalne. W tej sytuacji starostwo siedleckie złożyło Łukasiewiczowi, człowiekowi o sprawdzonej w wojsku lojalności, propozycję pracy w wywiadzie na swoim terenie, którą on przyjmuje. Za otrzymaną pożyczkę otworzył sklep wiejski, który jest

dobrym punktem do obserwacji miejscowych wydarzeń, a tych nie brakowało. Stojący obok dwór kupiła „Spółdzielnia dla prowadzenia kolonii letnich”, której założycielami byli członkowie Zakonu Wszechświatowego Zjednoczonego Wolnomularstwa „Le Droit Humain” oraz Polskiego Towarzystwa Teozoficznego. Tu co roku w końcu czerwca organizowane były zjazdy Braci nie niżej mistrza różnych łóż. W dworze odbywały się zebrania rytualne, a na pięknie położonej polanie pod sosnami zebrania nierytualne, na których omawiano różne sprawy natury społecznej i ideowej, jak np. droga Polski. Tu przyjeżdżali na rekonwalescencję komuniści po wyjściu z więzienia (np. Włodzimierz Sokorski od 1931 r. czł. KPP). W 1933 r. Władysław Łukasiuk w kościele parafialnym w Ruskowie zawarł związek małżeński z Jadwigą Oksiutą. Jako pierwszy z tego małżeństwa urodził się w 1937 r. syn Zbigniew, a w 1939 r. drugi Andrzej. Trzecim dzieckiem była córka Marta urodzona w 1942 r. W roku 1939 Łukasiuk nie brał udziału w działaniach wojennych ze względu na swoje kalectwo. W latach bezpośrednio poprzedzających wojnę do jej wybuchu pełnił w gminie Sarnaki obowiązki zastępcy wójta gminy. W roku 1941 wstąpił do ZWZ, a po przekształceniu należał do AK. Na swoim terenie był dowódcą i organizatorem drużyny AK w skład której wchodził mieszkańcy wsi: Mężenin, Lipno, Michałów, Klimczyce, położonych w gminie Sarnaki. Organizacyjnie drużyna wchodziła w skład plutonu 8 kompanii 22 pp, której dowódcą (od jesieni 1943 r.) był kpt. Józef Legut ps. Kit. Kompanię organizował Ośrodek AK IX Sarnaki. Dobrze zorganizowana, sprawnie działająca drużyna, która miała być rozwijana w pluton, w niemałym stopniu przyczyniła się do rozszyfrowania niemieckiej broni V-1 i V-2. To na terenie jemu podległym od 20 kwietnia do 7 maja, zaobserwowano 19 prób z rakietami, które najczęściej wybuchały w powietrzu, a jedna z rakiet nie wybuchając wpadła do Bugu. Jego ludzie i on sam byli pierwsi w miejscach upadku części rakiet, które znajdowano na brzegu Bugu w okolicach Mężenina, Klimczyc, Bindugi czy Ogrodnik po drugiej stronie rzeki. Oprócz dowodzenia swoim pododdziałem, Łukasiuk myślał też o zabezpieczeniu względnie dobrych warunków życia miejscowej ludności. Był współzałożycielem powołanej do życia 23 stycznia 1944 r. Powszechnej Spółdzielni Rolniczo-Handlowej „Solidarność” w Mężeninie. Głosami wszystkich zebranych był wybrany do Rady Nadzorczej, a po jej ukonstytuowaniu się zostaje przewodniczącym. Na zastępcę wybrano Edwarda Grzegorzuka ps. Dąb, który w styczniu 1946 r. został zamordowany w Sarnakach przez UB. Taki stan władz utrzymał się do nowych wyborów, które odbyły się 23 marca 1946 r. Gdy Marian Zawarczyński ps. Ziemowit, komendant Obwodu

AK Siedlce, wydawał 20 lipca 1944 r. rozkaz rozpoczęcia realizacji planu „Burza” niespodziewanie na podległym Łukasiukowi terenie rozpoczęły się już zacięte walki. Niemcy silnie przeciwdziałali próbie uchwycenia przyczółka na głębokich tyłach frontu na lewym brzegu Bugu, nieopodal Mężenina, przez wojska sowieckie. W trójkącie: Drohiczyn – Fronołów – Niemojki od wschodu ograniczonego rzeką Bug, a od południowego wschodu linią kolejową, Niemcy skoncentrowali i użyli do działań likwidujących przyczółek sowiecki: 541 DGL oraz trzy pułki kawalerii węgierskiej z II K Rez. Walki trwały na terenie przewidzianym na koncentrację do akcji „Burza” od 18/19 do 23/24 lipca 1944 r., a do końca miesiąca przez ten teren wycofywały się duże masy wojsk niemieckich w kierunku na Sokołów Podlaski. W wytworzonej sytuacji pododdział Łukasiuka pozostawał w dalszym ciągu w wymuszonej konspiracji. Nowy rozkaz podrywa ludzi, już po raz drugi w 1944 roku, w ramach działań plutonu pod dowództwem plut. Tadeusza Jakubskiego ps. Czarny przygotowywali się do przyjęcia zrzutu broni, umundurowania i lekarstw w rejonie Michałów-Mężenin. Po długim oczekiwaniu z 9 na 10 sierpnia samolot aliancki zrzucił swój ładunek w wyznaczonym rejonie. Zdarzenie to i ludzi zaobserwował miejscowy konfident NKWD. Złożone doniesienie powoduje, że odtąd ludzie Łukasiuka i on sam muszą się ukrywać aby uniknąć aresztowania i wywózki w głąb Rosji. W drugiej połowie sierpnia Łukasiuk wraz ze swoimi ludźmi stawili się na koncentrację oddziału dowodzonego przez Czarnego w rejonie przewidzianym w planach do akcji Burza, to jest w lesie między Bużką a Franopolem. Jednak ze względu na rozbrajanie oddziałów idących na pomoc powstańcom Warszawy przez Armię Czerwoną oraz aresztowania przez NKWD, ludzie zostali rozpuszczeni do domów, broń ukryto, a około 11 partyzantów w tym Czarny i Młot ukrywali się przez pewien czas na kolonii Klimczyce. Aresztowania przez NKWD w październiku 1944 r. obejmowały akowców z takich okolicznych miejscowości jak: Sarnaki, Chybów, Chlebczyn, Hruszniew i wielu innych wsi. Nie ustawały aresztowania i w następnych miesiącach. W tej sytuacji powoli krystalizował się oddział samoobrony pod dowództwem Młota. Rozpoczynał walkę z nowym okupantem i władzą komunistyczną narzuconą Polsce siłą. Punktem kontaktowym, a także narad i odpraw na wiosnę 1945 r. była tak zwana „wierzanówka”, budynek byłego administratora dworu w Mężeninie, a w owym czasie siedziba sklepu spółdzielni „Solidarność”, a także mieszkanie rodziny Łukasiuka. Budynek stał na uboczu przy drodze ze wsi do dworu. Obok tego domu w spichrzu dworskim otwarta został gremplarnia. Milicjanci z posterunku w Sarnakach jechali ją zamknąć. Na tra-

sie przejazdu znalazła się „wierzanówka”, obok której przebywali żołnierze – partyzanci Łukasiuka. Na widok partyzantów jeden z milicjantów rzucił w ich kierunku granat. Ci zdążyli uskoczyć za dom i natychmiast otworzyli ogień, milicjant Szulmajster Sruł zginął na miejscu, drugi zdołał uciec z miejsca zdarzenia, lecz pogoń go doścignęła i został w późniejszym czasie rozstrzelany. Zdarzenie to miało miejsce 15 marca 1945 r. Wkrótce po tym wydarzeniu doszło do spotkania Łukasiuka z działającym po drugiej stronie Bugu oddziałem ppor. Teodora Śmiałowskiego ps. Szumny i odtąd obaj działali wspólnie. Młot w tym czasie występował z dystynkcjami sierżanta, w późniejszym okresie w stopniu porucznika i kapitana. Gdy poległ Szumny 26 lipca 1945 r. Łukasiuk kontynuował walkę dowodząc samodzielnym oddziałem partyzanckim operującym na terenie powiatów: Bielsk Podlaski, Sokołów Podlaski i Siedlce. Od sierpnia 1945 r. działał wspólnie z pierwszym szwadronem V Brygady Wileńskiej dowodzonym przez Zygmunta Błażejewicza ps. Zygmunt. Po wyznaczeniu 4 października 1945 r. na dowódcę ppor. Lucjana Minkiewicza ps. Wiktor, Władysław Łukasiuk został jego zastępcą. W lutym 1946 r. została utworzona VI Brygada Wileńska, w której pełnił obowiązki zastępcy dowódcy brygady aż do czasu mianowania go przez mjr Zygmunta Szendzielarza ps. Łupaszka w dniu 18 października 1946 r. dowódcą tejże brygady. Przez przeszło cztery lata zadawał ciosy nowej władzy komunistycznej, z niezliczonych zasadzek i pościgów prowadzonych dzień i noc przez wojsko, KBW i UB oraz rzesze konfidentów wychodził cało. Zginął tragicznie 27 czerwca 1949 r. w rejonie miejscowości Czaje Wólka, zastrzelony przez swojego podwładnego. Miejsce pochówku nie jest znane.

Janusz Wiktor Nowosielski

* Tekst po raz pierwszy publikowany w nieniejszym katalogu

LITERATURA

1. B.Arct, Polacy w walce z bronią „V”, Warszawa 1972.
2. Armia Krajowa na środkowej i południowej Lubelszczyźnie i Podlasiu: Materiały sesji naukowej KUL, 24-25 IX 1985 r., Lublin 1993.
3. E.Banasikowski, Na zew Ziemi Wileńskiej, Editions Spotkania, Warszawa-Paryż 1990 r.
4. Broń i barwa niepodległej Polski 1918-1978: Katalog wystawy zorganizowanej przez Muzeum w Elblągu i Stowarzyszenie Miłośników Dawnej Broni i Barwy Oddział Pomorski w Gdańsku, Elbląg 1978.
5. Mieczysław Czerski, Produkcja banknotów przez Związek Walki Zbrojnej i Armie Krajową, (w:) „Biuletyn Numizmatyczny”, Nr 10-12, Warszawa październik-grudzień 1989, s. 3-9.
6. Jan Dobraczyński, Tylko w jednym życiu, Warszawa 1977.
7. W.Fiedosjew, G.Siniariw, Zarys współczesnej techniki rakietowej, Warszawa 1958.
8. J.Gmitruk, Walki partyzanckie na Ziemi Łukowskiej w latach okupacji hitlerowskiej w latach (1939-1944), (w:) Łuków i okolice w XIX i XX w., Warszawa 1989, s. 257-264.
9. Zbigniew Gnat-Wieteska, „Burza” na terenie Obwodu „Gołęb”, „Waga” – Garwolin Armii Krajowej w świetle dokumentów i relacji uczestników (23-30 VII 1944 rok), (w:) „Szkice Podlaskie”, Siedlce 1986, s. 59-82.
10. Jan Gozdawa-Gołębiowski, Kedyw „Białowieży”, Warszawa 1990.
11. Wojciech Gozdawa-Gołębiowski, Powiat węgrowski w latach okupacji niemieckiej 1939-1944, (w:) Węgrów: Dzieje miasta i okolic w latach 1441-1944, (Red.) A.Kołodziejczyk, T.Swat, s. 324-384.
12. Czesław Hołub, Okupacyjne „Młynarki” fałszowano w kraju?, (w:) „Biuletyn Numizmatyczny”, Nr 1, Warszawa styczeń 1979, s. 7-8.
13. W.Kabaj, W.Piotrowski, A.Zajac, Katalog nadruków okolicznościowych na banknotach, Warszawa 1991.
14. G.Krogulec, R.de Latour, Kolekcja polskich orłów wojskowych i innych z lat 1913-1947 w Dziale Militariów Muzeum Narodowego w Kielcach, (w:) Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach, T.16, Kraków 1992, s. 153-205.
15. Bohdan Królikowski, Polski orzeł wojskowy 1807-1978, Lublin 1978.
16. Bohdan Królikowski, Znak Wojska Polskiego, Rzeszów 1988.

17. W.Łacic, Ziemia Bialska w walce zbrojnej z Niemcami, (w:) „Przegląd Humanistyczny”, Nr 9, 1987, s. 147-164.
18. Piotr Majewski, „Burza” i Powstanie Warszawskie: Kalendarium wydarzeń, (w:) „Mówią Wieki: Magazyn Historyczny”, nr 8(423) 1994, s. 2-8.
19. L.Minc, J.Ćwierdziński, Silniki przyszłości, Warszawa 1947.
20. Jerzy Murgrabia, Symbole wojskowe Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1939-1946, Warszawa 1990.
21. Stefan Oberleitner, Polskie ordery, odznaczenia i niektóre wyróżnienia zaszczytne 1705-1990: Vademecum dla kolekcjonerów, t.I, Zielona Góra 1992.
22. Orzeł - znak żołnierza polskiego: Katalog wystawy, (Red.) A.R.Chodyński, Malbork 1981-1983.
23. Wacław Piekarski, Obwód Armii Krajowej Sokołów Podlaski Sęp, Proso 1939-1944, Warszawa 1991.
24. H.Piskunowicz, Siedleckie w okresie okupacji hitlerowskiej w latach 1939-1944, (w:) Społeczeństwo siedleckie w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne, (Red.) J.R.Szaflik, s. 253-270.
25. H.Piskunowicz, ZWZ-AK w powiecie siedleckim 1939-1945, Muzeum Okręgowe w Siedlcach, Siedlce 1992.
26. „Rzeczpospolita Stoczkowska”, Stoczek Łukowski, 19 sierpnia 1990.
27. Kazimierz Satora, Produkcja uzbrojenia w polskim ruchu oporu 1939-1944, Warszawa 1985.
28. G.B.Siniarijew, M.W.Dobrowolski, Żidkostnyje rakietyne dwigateli: Tieoria i projektirowanje, Moskwa 1957.
29. Jerzy Sroka, „Major Zenon” (Stefan Wyrzykowski), Biała Podlaska maj 1990.
30. J.Szatsznajder, Cichociemni: Z Polski do Polski, Wrocław 1985.
31. J.Tucholski, Cichociemni, Wyd. III uzupełnione, Warszawa 1988.
32. K.Witt, Sokołów Podlaski w latach 1939-1950, (w:) Dzieje Sokołowa Podlaskiego i jego regionu, (Red.) Józef Kazimierski, Warszawa 1982, s. 207-252.
33. M.Wojewódzki, Akcja V-1, V-2, Warszawa 1983.
34. Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość 02 września 1945 – 28 listopada 1947 Okręg Lublin: Materiały posesyjne, Biała Podlaska 1994.
35. A.B.Żuk, Strielkowoje orużie, Moskwa 1992.
36. Z.Żygulski jun., H.Wielecki, Polski mundur Wojskowy, Kraków 1988.

SPONSORZY DRUKU KATALOGU

ROLPOL-Bis sp. z o.o.
Siedlce, ul. Floriańska 55, tel. 25215

Małgorzata i Sławomir Chromiński

Właściciel dworu w Paplinie
hrabia Arkadiusz Samson-Toczyłowski

Janusz Wiktor Nowosielski

Fundacja Kultury Podlaskiej

Wydział Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego
w Siedlcach

ZOŁNIERZ POLSKO

MAGAZYN ILUSTROWANY

Wojsko na żywo
Technika militarna
Konflikty zbrojne
Słynne fortele
Survival
Sport
Tajemnice

00-844 Warszawa
ul. Grzybowska 77
tel. (022) 620-42-86

ERRATA

Autor przeprosza Andrzeja H. Stachowskiego, Adama Woźnicę i Barbarę Newelską za pominięcie nazwisk na liście uczestników wystawy oraz Czytelników za „literówki” i opuszczenie informacji o podaniu wymiarów części rakiet V-2 w milimetrach (s. 75)

*Sławomir Kordaczuk
(Spod Znaku Orła: Armia Krajowa)*

IVFKoy